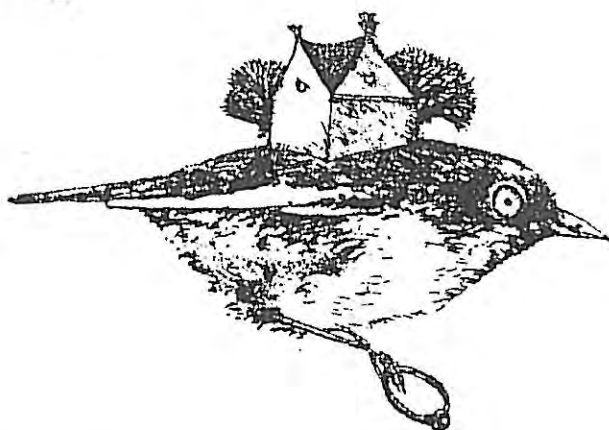

Guri Dyrendahl og Rolv Lian

Slik bor de nå

Boforhold for mennesker med psykisk utviklingshemming

Ny hverdag
i eget hjem

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Guri Dyrendahl og Rolv Lian

Slik bor de nå

Boforhold for mennesker med psykisk
utviklingshemming

Ny hverdag
i eget hjem

Prosjektrapport 106 – 1992

Prosjektrapport 106
Guri Dyrendahl og Rolv Lian
Slik bor de nå
Boforhold for mennesker med psykisk
utviklingshemming

ISBN 82-536-0392-4
150 eks. trykt av
Nordberg Aksidenstrykkeri A/S

© Norges byggforskningsinstitutt 1992

Adr.: Forskningsveien 3B
Postboks 123 Blindern
0314 OSLO
Tlf.: (02) 96 55 00
Fax (02) 69 94 38 og (02) 96 55 42

Ny hverdag i eget hjem
Del I – 1992

FORORD

Denne rapporten er del av et større prosjekt om nye boformer for mennesker med psykisk utviklingshemming. Som den andre av to landsomfattende spørreskjemaundersøkelser til kommunene er den et bidrag til en underveis evaluering av ansvarsreformen for mennesker med psykisk utviklingshemming. Den kvalitative delen bygger på besøk og samtaler i en del boliger. Rapporten fra denne kommer i løpet av høsten 1992. Hele prosjektet er finansiert av Sosialdepartementet og Kommunaldepartementet og har gått over nærmere fire år.

Den første spørreskjemaundersøkelsen ble gjennomført våren 1989. Dette var etter at Stortinget hadde vedtatt å avvikle det fylkeskommunale helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU). Kommunene hadde gjennom Sosialdepartementet fått retningslinjer for planlegging og for organisering av tiltak. Reformen trådte i kraft 1. januar 1991. Våren samme år gjennomførte Byggforsk sin oppfølgingsundersøkelse. Vi sammenholder våre funn både med 1989-undersøkelsen og med de mål og retningslinjer som sentrale politiske og fagmyndigheter har trukket opp.

Byggforsk har på ulike måter arbeidet med spørsmål knyttet til ansvarsreformen siden 1988. Rapporter, veiledningsmateriell og foredrag er publisert. Vi har medvirket ved seminarer og konferanser og deltar i både et norsk og et nordisk forskernettverk.

Spørreskjemaundersøkelsene er utført av cand. psychol. Rolv Lian og sosionom Guri Dyrendahl. Lian har hatt ansvaret for og stått for det meget omfattende arbeid med bearbeiding av en stor mengde data og har skrevet noen av kapitlene i rapporten.

Det er vårt håp at rapporten vil bli et nyttig bidrag til en evaluering, som kan sikre at reformarbeidet holder ønsket kurs og tilfredsstillende framdrift.

Norges Byggforskningsinstitutt
Juni 1992

Kirsten Arge
Forskningsleder

Guri Dyrendahl
Prosjektleder

INNHOOLD

SAMMENDRAG	7
1. INNLEDNING.....	14
Før og underveis i en reform.....	14
Egen bolig	14
Framdrift: Tempo og standard.....	15
Tempo	15
Standard	15
Sammenlikningsgrunnlag	16
Begrep og uttryksmåter	16
Hvordan rapporten er bygget opp.....	17
2. DATAINNSAMLING.....	19
Sammendrag.....	19
Innsamling av data.....	19
Hva vi undersøker	20
Egen bolig	20
Registreringsenhet	21
Hva vi samler inn data om	21
Svarprosent.....	23
Fylkesvis fordeling av svar	23
Representativitet	24
3. STATUS I KOMMUNENE	26
Sammendrag.....	26
Hva slags boligopplysninger kommunene gir	26
Antallet med psykisk utviklingshemming.....	27
Hvem bor i egen bolig og hvem bor på annen måte ?	28
Anslag for behovsdekning i kommunene.....	30
Hva uttrykker behovstallene?.....	31
Organisering av hjelpetjenestene.....	32
4. UTVIKLINGSTREKK	33
Sammendrag.....	33
Sammenlikning av to undersøkelser	33
Vurdering av tilvekst	35
Planlegging.....	37
Status for hele landet ved utgangen av 1991.....	38

5. MÅTER Å BO PÅ	39
Sammendrag	39
Vanlige boliger	39
Hvordan bør de bo?	39
Privat og kollektivt som skille	40
Boform og husholdstype	40
Felleskap eller ensomhet?	41
Og slik bor de	41
Forskyvning mellom boformene	43
Boform - endringer over tid	44
Planene favoriserer bofellesskap	46
Geografiske forskjeller?	46
6. HUSTYPER	48
Sammendrag	48
Hovedtendenser for hustyper	48
Er bomåte knyttet til hustype?	49
Annet mønster for planlagte boliger?	51
Ny byggeskikk?	52
7. BOLIGSTANDARD	53
Sammendrag	53
Hva og hvor mye privat?	53
Eget toalett	54
Forskjell på eldre og nyere boliger	55
Tendens i individuelle og samlokaliserte boliger	56
Kjøkken/kokemuligheter	57
Kjøkken - et seint ervervet gode	58
Tendens blant samlokaliserte og individuelle boliger	58
Hva med standarden på kjøkkenet/kjøkkenkroken?	58
Hvor stor plass har de?	59
Arealkrav	59
Tilfredsstiller boligene arealkravene?	59
Forskjell HVPU og andre	60
Individuelle og samlokaliserte boliger	61
Hva Husbankundersøkelsen viser	63
Oppsummert	63
Understandard og boligbehov for landet som helhet	64
8. "I VANLIG BOMILJØ"	65
8.1 BOMILJØ OG BELIGGENHET	65
Sammendrag	65
Bomiljø	65
Boliger på/ved institusjonstomt	65
I/sammen med trygdebolig	66
Sammenlikning med Husbanken	67
8.2 STØRRELSE PÅ BOENHET ELLER BOLIGGRUPPE	68
Sammendrag	68

To betydninger av størrelse.....	68
Hvor mange og hvem bor sammen?.....	69
Hvor mange bor sammen eller som nære naboer?.....	70
Skjult behov for nye boliger.....	72
Planer.....	72
Konsentrert eller spredt lokalisering av boliger?.....	72
Planer.....	74
9. EIE-, LEIEFORHOLD OG FINANSIERING.....	75
9.1 EIE- OG LEIEFORHOLD.....	75
Sammendrag.....	75
Huseiere.....	75
Eie eller leie?.....	76
Utviklingstendens: Få eier - mange leier.....	78
Leievilkår.....	80
9.2 FINANSIERING.....	81
Sammendrag.....	81
Finansieringsordninger.....	81
Planer.....	82
10. DAGLIGLIVSTJENESTER.....	83
10.1 OMFANGET AV HJELP.....	83
Sammendrag.....	83
Behovet for tjenester varierer sterkt.....	83
Hvor mye hjelp?.....	83
Forholdet mellom bomåte og omfang av tjenester.....	85
Tendenser videre?.....	86
10.2 TYPE AV TJENESTER.....	87
Sammendrag.....	87
Tjenesteformer.....	88
Om de ulike tjenesteformene.....	88
Hjemmehjelp.....	88
Hjemmesykepleie.....	88
Støttekontakt.....	89
Boveileder.....	89
Annet.....	89
Undersøkelsens tall om tjenestetyper.....	89
Samlet omfang av tjenester - utvikling.....	91
Sammenhenger mellom tjenestetype og bomåte?.....	92
REFERANSER.....	93
PUBLIKASJONER FRA "NY HVERDAG I EGET HJEM".....	95
VEDLEGG 1, Tabeller.....	97
VEDLEGG 2, Skjema til kommunene.....	103

SAMMENDRAG

HOVEDFUNN

Ved inngangen til 1992 bodde rundt 6.250 voksne personer med psykisk utviklingshemming i egen bolig. Tallet er beregnet på grunnlag av oppgaver fra 335 kommuner.

Fra våren 1989 til våren 1991 har kommunene tatt et krafttak. Tilveksten var 3.580 boliger, dvs. 3,5 ganger så mange bodde i egen bolig i 1991 som i 1989. To tredjedeler av boligene var nyanskaffelser og en tredjedel var boliger overtatt fra Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU).

Kommunene mener at 74% av alle over tjue år trenger egen bolig. Antallet boliger pr. 1. januar 1992 - ett år etter at ansvarsreformen ble iverksatt - dekket 74% av dette behovet.

Boliger som er tatt i bruk etter at ansvarsreformen ble vedtatt holder i hovedsak en standard som forutsatt. Tidligere HVPU-boliger mangler ofte privat toalett og kokemuligheter, og beboerne har lite privatareal. Disse representerer et skjult behov for nye/bedre boliger.

Bokollektiv er den dominerende boformen. Bofellesskapsformen overtar etter hvert, den er mer fleksibel og gir mulighet for både privatliv og fellesskap etter eget valg. En fjerdedel av beboerne bor for seg sjøl, men planene framover inneholder få individuelle, selvstendige boliger.

I juli 1991 bodde 45% av beboerne på/ved institusjonstomt eller i/ved trygdebolig.

Få eier sin bolig/leilighet. De fleste leier av kommunen og har altså ikke full råderett over sitt eget hjem.

Det er 39% av beboerne som har tilgang til hjelp hele døgnet og 17% med tilgang til hjelp hele dagen. Det er en kraftig økning siden 1989. 18% klarer seg med hjelp noen timer i uka og like mange brukere får hjelp noen timer daglig.

Samlet omfang av tjenester er mangedoblet siden 1989. Den store økningen fra 1989 til 1991 faller på personer med tilgang til hjelp hele dagen og særlig hele døgnet.

OM UNDERSØKELSEN

Siktemål for undersøkelsen er å evaluere ansvarsreformen for mennesker med psykisk utviklingshemming med hensyn til egen bolig. Den ble gjennomført i 1991, det året reformen trådte i kraft, og undersøker både framdrift og standard. Førbildet er presentert i rapporten "Fra institusjon til eget hjem", (Dyrendahl og Lian, 1990) og gir sammenlikningsgrunnlaget for 1991.

For å få kunnskap om hvor langt kommunene er kommet i dette arbeidet sendte vi spørreskjema til alle landets kommuner. Som i undersøkelsen vi gjennomførte våren 1989, har vi innhentet informasjon om den enkelte bolig, boliger i bruk og planlagte boliger.

Vi har fått svar fra 336 av landets 448 kommuner. Disse dekker 73% av landets befolkning. Dette tilsvarer noenlunde responsen i forrige undersøkelse. Forutsatt at ikke kommuner der det har vært større institusjoner er overrepresentert, skulle våre data gi et bilde som er representativt for hele landet.

STATUS I KOMMUNENE

På undersøkelsestidspunktet var det 23% av kommunene som ikke hadde skaffet noen person med psykisk utviklingshemming egen bolig. Av disse var det mange kommuner der det faktisk ikke var noen med behov for bolig. Enten var det faktisk ikke noen med psykisk utviklingshemming i kommunen eller de få som bodde der hadde ikke behov for egen bolig. Ytterligere var det mange kommuner som ville skaffe bolig i løpet av 1991. Ved utgangen av 1991 var det bare 12 kommuner av de som hadde behov som ville mangle et slikt tilbud.

Etter tallene fra kommunene har vi beregnet at det i alt er 15.886 personer med psykisk utviklingshemming i landet, 11.549 over 20 år. Kommunene vurderte at 74% av alle personer over 20 år hadde behov for egen bolig.

Det var 4.719 personer med egen bolig pr. 1. juli 1991. Dette gir en dekning av behovet på 55%.

Kommunene presenterte planer for ytterligere 35% av de som hadde behov. Når påtenkte planer er gjennomført vil det være rundt 10% som trenger egen bolig, men ikke har fått det. Det kan godt være at behovet for egne boliger vil øke noe i årene som kommer, men dette har vi av naturlige grunner ikke talloppgaver for.

Av dem som ikke hadde egen bolig bodde 4.380 sammen med foresatte, 575 bodde på alders- eller sykehjem, mens 267 bodde fast og 872 bodde midlertidig i en annen kommune. Hvor mange som fremdeles bodde i avviklingsinstitusjon gir ikke undersøkelsen oversikt over.

UTVIKLINGSTREKK

Innsatsen med å skaffe egne boliger toppe seg i 1991. Innsatsen har vært betydelig i 1990, og planene viser at også året 1992 vil fremskaffe et omfattende antall boliger. Det er tydelig at kommunene har gjort et krafttak for å skaffe boliger, med en relativt kort planleggingshorisont.

Tilveksten av boliger består ikke bare av nyanskaffelser. En tredjedel er boliger som kommunene har overtatt fra HVPU. Disse boligene blir av oss ikke registrert med tidspunktet for overtakelsen, men med innflyttingstidspunkt. Den totale tilveksten av boliger fra undersøkelsestidspunktet i 1989 til undersøkelsestidspunktet i 1991 er 3.580 egne boliger. Antallet egne boliger i kommunene i 1991 var 3,5 ganger så høyt som vi fant i 1989.

Vi peker på at en ikke må undervurdere behovet for erstatning av boliger som er regnet som egne, men som dels har dårlig standard og dels institusjonspreg. Etterhvert som flere får erfaring fra det å bo uavhengig av foreldre, vil det kanskje også vise seg at det er flere enn 74% av voksne som trenger og ønsker egen bolig.

FOR HELE LANDET

Ved vurdering av framdriften kan en ta utgangspunkt i antallet boliger som var beregnet innflyttet ved utgangen av året 1991. For hele landet ville det være ialt 6.264 personer med psykisk utviklingshemming med egen bolig. I disse tallene er det imidlertid inkludert en del boliger som kommunen har tenkt å bytte ut.

MÅTER Å BO PÅ

Undersøkelsen opererer med fire boformer eller boformer:

- I individuell bolig bor en person eller et par for seg sjøl i en fullverdig bolig uten andre med psykisk utviklingshemming som nær nabo.
- I samlokalisert bolig bor folk som i individuell bolig og med andre med psykisk utviklingshemming innen rimelig gangavstand.
- I bofelleskap bor noen få mennesker i hver sin selvstendige bolig. I tillegg deler de ett eller flere fellesrom.
- I bokollektiv er hver enkelt leilighet mindre og ufullstendig. Fellesrom som kjøkken, oppholdsrom og andre er nødvendige. Beboerne har husholdsfelleskap.

De to første måtene er de mest private. De andre ligger mer mot det kollektive, med bokollektivet som ytterpunkt.

Både i 1989 og 1991 dominerer bokollektivet, med 34,4% i 1991. Over halvparten er overtatt fra HVPU, for 675 av 1261 beboere.

29,5% av beboerne bor i 1991 i bofelleskap. Forholdet mellom disse formene forskyver seg markert med innflyttingsår: Bokollektivet fra 75% av boliger fra før 1983 til 40% i 1989 og derfra til rundt 20% i 1990-91. I 1990 bestemte Husbanken at fullfinansiering av bokollektiv skulle være unntak.

Bofellesskapet ser ut til å bli 90-åras svar på bokollektivet. Det øker sin andel i takt med nedgangen kollektivene, utgjør 25% i 1990 og 48% i 1991. Tendensen fortsetter for planlagte boliger og er i samsvar med politiske dokumenter.

I 1991 bodde 17,2% samlokalisert og 27,9% bodde for seg sjøl. Andelen som bor individuelt synker.

Plantall tyder på at halvparten av voksne med psykisk utviklingshemming vil komme til å bo i bofellesskap, mens en fjerdedel blir tilbudt felleleshushold i bokollektiv.

HUSTYPER

Vi finner en forholdsvis jevn spredning av boligene på hustyper. Spredningen blir større for planlagte boliger.

Det er tendenser til at måter å bo på er knyttet til bestemte hustyper. Bokollektivene ligger oftest i "eneboliger" og andre småhus/rekkehus. Av bofellesskapene ligger flest i småhus og rekkehus. Over halvparten av samlokaliserte boliger ligger i småhus, en fjerdedel i blokk. De individuelle boligene har hovedtyngden i blokk, en form som er på vei ut i planene.

En undersøkelse av Husbanksaker finner lite variasjon i utforming og planløsning. Bofellesskapene innfører en ny byggeskikk og framtrer som en ny type kategoribebyggelse.

BOSTANDARD

Spørsmål om bostandard ble stilt bare for de kollektive formene. Vi har likevel fått opplysninger fra rundt 60% for de private og anser disse for å være representative.

Boliger som er planlagt og tatt i bruk etter at ansvarsreformen ble vedtatt i 1988 og etter at rundskriv og retningslinjer ble sendt fra Sosialdepartementet, holder i hovedsak en standard som forutsatt.

Bostandarden synes å være rimelig bra for mellom 75% og 80% av beboerne, men:

- rundt en fjerdedel, 875, av beboerne har ikke eget toalett. 581 av disse bor i tidligere HVPU-bolig
- rundt en fjerdedel, 850, er uten mulighet til å lage middag eller andre varme måltider i sin egen privatbolig. 531 av disse bor i tidligere HVPU-bolig
- en femtedel, 723, har mindre enn 20 kvm privatareal, derav 435 i tidligere HVPU-bolig. Nærmere en tredjedel har mellom 20 kvm og 40 kvm, derav 149 i tidligere HVPU-bolig.
- med noen unntak finner vi disse privatenhetene i bokollektiv, og det er rimelig å regne med at det dreier seg om de **samme** boligene som har denne dårlige standarden på alle tre bokvalitetene.

Boliger med understandard representerer et ikke-registrert behov for nye boliger for 1.200 - 1.500 personer.

BOMILJØ

Pr. 1. juli bodde 45% av beboerne i "ikke vanlig bomiljø": 15,3% på eller ved en institusjonstomt, 29,7% i eller sammen med trygdebolig o.l. Et prinsipp for ansvarsreformen er "vanlig bolig av vanlig standard i vanlig bomiljø".

HVOR MANGE BOR SAMMEN?

Hvor mange som bor sammen har betydning for hverdagen hjemme. På faghold blir fire personer gjerne sett som en maksimumsgrense.

Dersom mange personer som oppfattes å høre til en spesiell kategori bor på samme tomt, i samme hus e.l., kan omgivelsene oppleve dem som en enhetlig og lukket gruppe. Dette kan virke som barrierer for naturlig nabokontakt.

Det er drøyt 9% av beboerne med psykisk utviklingshemming som bor sammen med en til fire andre i samme privatenhet/bolig. Vi antar at de fleste er par eller foreldre med barn.

Det er 72% av beboerne som bor i boenhet med 1-4 privatenheter. Av dem som bor kollektivt bor 60% slik. 25% av beboerne i bofellesskap og bokollektiv bor i boenhet med 5-6 privatenheter. 40% bor i boenhet med 7-13 privatenheter. En så stor boenhet ligger nærmere en institusjon enn "egen bolig". Vi antar at mange slike bør slankes eller avvikles.

Når vi ser på hvor mange som bor på samme adresse, finner vi at 64% bor med 1-4 privatenheter samlet. I mellomstore grupperinger med 5-8 privatenheter på samme sted bor oppimot 28%, mens 6,7% av beboerne bor i større konsentrasjoner på fra ni til 26 på samme adresse. Dette betyr at flere bokollektiv, flere bofellesskap eller større grupper samlokaliserte boliger er plassert sammen.

Også i planene finner vi enkelte større konsentrasjoner av privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming.

EIE- OG LEIEFORHOLD

Kommunene har ikke bare økt sin aktivitet totalt sett, men eier også en forholdsvis større andel av boligene, 63 % i 1991, mot 56% i 1989. Også borettslag eier en større andel i 1991, nemlig 26,6% mot 23% i 1989.

Det blir stadig lavere andeler av personer med psykisk utviklingshemming som sjøl eier sin bolig/andels-/borettslagsleilighet. Stadig flere har leievilkår som avviker fra vanlig brukte husleiekontrakter. 35% av beboerne har særlige leievilkår, 32,2% bor i bolig som er klausulert for funksjonshemmede.

Rankingliste over de vanligste boformer og eie-/leieforhold

- i kollektiv med vanlige leievilkår av kommunen	13,8%
- i kollektiv med særlige leievilkår av kommunen	11,9%
- i bofellesskap med vanlige leievilkår av kommunen	8,8%
- for seg sjøl med vanlige leievilkår av kommunen	7,9%
- samlokalisert med vanlige leievilkår av kommunen	7,2%
- for seg sjøl i selveierbolig	6,7%
- i bofellesskap med særlige leievilkår av kommunen	6,0%
- i samlokalisert bolig som andelshaver	5,4%

Vi kan oppsummere eie-/leieforhold på samme måte som for 1989:

Den største gruppen av beboere har ikke direkte råderett over sine boliger. Blant selveiere og andelshavere er det langt flere som bor i individuell bolig enn i gruppebolig eller annen kollektiv boform. Av leietakerne er det langt flere som bor kollektivt enn individuelt.

FINANSIERING

Husbanken finansierer det absolutte flertall av boligene. Lån som er klausulert for funksjonshemmede er nyttet mer enn dobbelt så ofte som vanlige lån og utleielån tilsammen.

OMFANG AV TJENESTER I BOLIG OG DAGLIGLIV

Fra 1989 til 1991 har det skjedd en sterk forskyvning av omfanget av tjenester til den enkelte. Det avspeiler at en stor del av "nye" i egen bolig kommer fra institusjoner. Før ansvarsreformen var det også en utbredt oppfatning at kommunens ansvar var begrenset til dem som ikke trengte særlig omfattende hjelp.

Det mest vanlige i 1989 var at folk fikk hjelp noen timer enkelte dager i uka. I 1991 var derimot tilgang til hjelp hele døgnet det vanligste, 36% hadde slik hjelp. Ellers var det omtrent like vanlig med noen timer enkelte dager i uka, hjelp deler av dagen og hjelp hele dagen når de er hjemme. Hver av disse gruppene dekket 17- 18% av beboerne.

Det er de som bor for seg sjøl som oftest ikke har noe hjelp eller bare noen timer enkelte dager i uka. Flertallet av dem med tjenester hele døgnet bor i bokollektiv. Noe overraskende er det flere med hjelp hele døgnet og hele dagen i bofellesskap enn i bokollektiv. Også mange som bor samlokalisert får omfattende tjenester.

Samlet omfang av tjenester er mangedoblet. I 1989 hadde 1217 brukere i alt 2297 "stykk tjenester". I 1991 hadde de 3662 brukerne samlet 6679 "stykk tjenester". Økningen er særlig stor for hjelp hele døgnet, dvs. en døgnturnus med tre økter.

TJENESTETYPEN

I gjennomsnitt får hver beboer to typer tjenester samtidig.

Samlet er omfanget av tjenester, stillinger og årsverk til personer med psykisk utviklingshemming mangedoblet i kommunene

Nye stillingstyper og faggrupper

Boveileder er nå den dominerende tjenesteytergruppa. Ialt 2587 av brukerne fikk i 1991 slike tjenester, dvs. over 70% av alle. Det var den nest største gruppa i 1989 og ytte da tjenester til 54% av brukerne, etter støttekontakt som bisto 60%. Hjemmehjelp som hører til det ordinære hjelpeapparatet yter nå hjelp til 1089, mot 601 i 1989. Det svarer til 30% av brukerne i 1991 og 48% i 1989. "Andre" tjenester er en nesten "ny" gruppe som yter tjenester til 962 i 1991. Vi antar at dette bl.a. dekker fast tilsatt personale som har fulgt med en bolig fra HVPU til kommunen.

Støttekontakttjenesten er forholdsmessig svekket i løpet av to-årsperioden. Støttekontakt og lønnet/fagutdannet personalet kan ikke gjensidig erstatte hverandre. Støttekontaktforholdet skal ha et klart personlig, vennskapsbeslektet preg.

Det er visse sammenhenger mellom tjenestetyper og bomåte.

1. INNLEDNING

Før og underveis i en reform

"En av de viktigste sosialpolitiske reformene i etterkrigstida". - Loven som avvikler den fylkeskommunale institusjonsbaserte særomsorgen for mennesker med psykisk utviklingshemming trådte i kraft 1. januar 1991. (Sosialdepartementet: Ot.prp. nr. 49 1987-88). Kommunene har nå ansvar for allmennpregede tiltak og tjenester for alle - derav betegnelsen "ansvarsreformen".

Egen bolig

"Egen bolig" for voksne mennesker er undersøkelsesobjektet.

I spørreskjemaet avgrensner vi begrepet negativt, til at personen verken bor sammen med foresatte eller i institusjon.

Vi skal her kort se på andre sider ved begrepene egen bolig og eget hjem. Disse gir referanserammen for vår behandling og forståelse av de data vi får. Egen bolig og eget hjem antas å ha samme betydning for mennesker med psykisk utviklingshemming som for andre. Muligheten for et vanlig privatliv og for å kunne bestemme over eget dagligliv er vesentlige forutsetninger.

Et mål for reformen er å legge forholdene til rette for at personer med psykisk utviklingshemming så langt som mulig kan **leve og bo selvstendig** og ha en aktiv og meningsfull tilværelse i fellesskap med andre. Livsvilkår og livssituasjon skal normaliseres. "For voksne mennesker er det å ha egen bolig oppfattet som grunnlaget for en selvstendig livsform. I normaliseringen av livssituasjonen .... er løsningen av boligspørsmålet sentralt" (R.skr. I. 31/88)

I egen bolig bestemmer vi sjøl hvordan vi vil innrette oss. Det gjelder innredning og utstyr, orden eller uorden, og våre daglige rutiner. Vi bestemmer også hvem vi vil slippe inn på det som er vårt private område og når. Vi velger sjøl om vi vil dele boligen og privatlivet vårt med andre.

Som kriterier for egen bolig velger vi enkelte konkrete kjennetegn:

- Eget toalett: også om en bor sammen med andre en ikke er i slekt med bør en kunne nå sitt eget toalett direkte fra sin private del av boligen. Dette er bl.a. en del av privatlivet.
- Kjøkken/kokemuligheter som del av eget privatområde, også om en til daglig lager eller får laget og spiser sammen med andre i en form for fellesbolig. I voksensituasjon inngår å kunne lage og innta sine måltider for seg sjøl og å lage eller få laget mat til gjester.
- Et minstemål av privatareal som gjør det mulig å leve et selvstendig voksenliv, også om en er avhengig av mye personlig og praktisk bistand. Det må være plass også til å ha gjester privat og uavhengig av eventuelle medbeboere. Husbanken stiller krav om minst 40 kvm for å kunne oppnå bostøtte. Vi legger dette til grunn for å vurdere en bolig eller privatdelen av en fellesbolig som egen bolig.

- Boligen bør ikke være del av, knyttet til eller plassert sammen med en institusjon. Tjenester organiseres ut fra hensynet til at boligen er personens eget hjem og ikke etter et institusjonsmønster. Dette siste gir skjemaene ikke mulighet for å vurdere.
- I fellesboliger bør beboerne ha valgt sine medbeboere, slik andre voksne mennesker velger om de vil bo sammen med andre og med hvem. Heller ikke dette kan vi kontrollere ut fra spørreskjemaene.

Framdrift: Tempo og standard

Norges byggforskningsinstitutt har siden 1988 arbeidet med boligsida av reformen. Prosjektet sikter på å evaluere boligtiltak og dagligslivstjenester, både kvalitet og kvantitet. Denne rapporten ser på framdriften av reformen, både tempo og standard i utvikling av boligtiltak. Hensikten er blant annet å gi et grunnlag for å sikre at utviklingen holder den kursen som er trukket opp av politiske og administrative myndigheter. Det er nødvendig å kartlegge både før og underveis.

Førbildet er presentert i rapporten "Fra institusjon til eget hjem" (Dyrendahl og Lian, 1990) fra en spørreskjemaundersøkelse til landets kommuner våren 1989. Kommunene var da såvidt kommet i gang med å planlegge ansvarsreformen for innbyggerne sine. Med undersøkelsen vi gjentok våren 1991 kartlegger vi tilstanden på det tidspunktet og sammenholder med bildet to år tidligere.

Tempo

Hvor mange personer med psykisk utviklingshemming har i to-årsperioden fått egen bolig? Hvor stor andel av voksne med psykisk utviklingshemming bor nå i egen bolig? Hvor stor del av behovet er blitt dekket? Kommunene har også planer for de nærmeste åra. Hvor langt kommer vi med det tempoet kommunene nå holder? Voksne personer med psykisk utviklingshemming skal få mulighet til "å leve og bo selvstendig". Få har hittil hatt mulighet for det. Etterslepet er stort. Når bør og kan det være tatt igjen? De funn vi presenterer bør kunne gi kommunene og sentrale myndigheter en tilbakemelding som grunnlag for å vurdere om, og eventuelt hvilke virkemidler som kan påvirke utviklingen videre.

Standard

Politiske dokumenter gir allminnelige retningslinjer som "vanlig bolig av vanlig standard i vanlig bomiljø". De gir også enkelte mer konkrete anvisninger på innholdet i målformuleringene. Sosialdepartementet har satt visse standarder i sine rundskriv, bl.a. at den enkelte bør ha en bolig med eget soverom, eget oppholdsrom, eget toalett, kjøkken/kokemuligheter. (Sosialdepartementet: Rundskriv I-31/88). Husbanken har konkretisert standardkrav som vilkår for fullfinansiering av boliger. (Husbanken: Rundskriv HB 1212, 10. august 1990). Det er mot disse politisk og administrativt oppsatte standarder vi evaluerer boligene. Også disse opplysningene gir mulighet for å vurdere og eventuelt korrigere den kursen prosessen styrer etter.

Sammenlikningsgrunnlag

Det er 336 kommuner med 73% av landets befolkning som har gitt opplysninger på skjemaet vårt (vedlegg 1) i 1991. I 1989 svarte 357 kommuner med 75% av befolkningen. Grunnlaget for direkte sammenlikninger av tallmaterialet er derfor bra. For å kunne gi totalanslag for landet som helhet, må vi imidlertid foreta andre beregninger.

Begrep og uttrykksmåter

Ansvarsreformen er ikke bare en forvaltningsreform som flytter ansvar fra ett nivå til et annet. Den flytter også ansvar fra en sektor, helse- og sosialsektoren, til samtlige samfunnssektorer med den type tiltak hver av disse har ansvar for.

Men reformen er også uttrykk for og konsekvens av endringer i ideologier, både politiske og faglige. Nye måter å forstå fenomener på gir seg utslag i nye måter å uttrykke seg på. Ordene må være dekkende for det vi faktisk ønsker å uttrykke. Vi prøver derfor å ordlegge oss slik at leserne skal få tak i den virkelighetsforståelsen som ny kunnskap og nye ideer gir grunnlag for. Med andre ord: Prosjektet og rapporten ønsker og skal være lojal mot ideene bak reformen.

Noen ord og uttrykk

- "Mennesker med psykisk utviklingshemming" erstatter "psykisk utviklingshemmet" og "psykisk utviklingshemmede". Funksjonshemmingen er bare en egenskap ved en person.
- Vi prøver å unngå "boliger for psykisk utviklingshemmede". En med psykisk utviklingshemming behøver ikke, eller sjelden, en bolig som er spesiell eller øremerket. Prinsippene for reformen er at en skal kunne skaffe og bruke boliger som finnes på det ordinære boligmarkedet.
- "Egen bolig" henviser til at personen bor uavhengig av foresatte, institusjon eller annen lovregulert bolig. Det forsetter ikke at vedkommende eier boligen.
- "Egne boliger for psykisk utviklingshemmede" kan også oppfattes som øremerkede boliger. Når vi skal kartlegge hvordan mennesker med psykisk utviklingshemming bor, må vi kunne finne fram til og identifisere dem. Da er det mer omstendelige "boliger der det bor noen med psykisk utviklingshemming" mer presist. I denne rapporten vil dette mange steder bli tungt og gi kronglete setninger. Vi kommer derfor også til å bruke "boliger for psykisk utviklingshemmede" eller "boliger med utviklingshemmet beboer, men legger ikke betydningen "spesielle" eller øremerkede i dette.

Hvordan rapporten er bygget opp

Rapporten har mye tall og tabeller. Funn sammenholdes med 1989-undersøkelsen for de tema den dekket. For andre tema sammenholder vi med en undersøkelse Husbanken har foretatt.

Annet kapittel redegjør for datainnsamlingen, hva vi undersøker og utvalget av kommuner som har svart/ikke svart. Det tar opp enkelte problemer med å fylle ut skjema og vurderer representativitet.

Tredje kapittel tar for seg opplysninger som gjelder forhold på kommunenivå, kommunens aktivitet, hvor mange mennesker med psykisk utviklingshemming kommunen har ansvar for, hvor de bor og behov for bolig. Det sammenlikner tallene for boliger i bruk og planlagte boliger fra de to undersøkelsene.

Fjerde kapittel beskriver utviklingstendenser, diskuterer tilvekst, dekningsgrad og hvordan den kan beregnes for landet som helhet. Her bruker vi tall fra avslutningen av åra 1989 og 1991 som inneholder både boliger i bruk om våren og boliger planlagt innflyttet seinere på året. På grunnlag av rapporterte planer prøver vi å vurdere framdriften i boligdelen av reformarbeidet i de nærmeste åra.

Femte kapittel tar for seg det sentrale spørsmålet om måter å bo på. Vi ser på fordelinger av beboere på ulike boformer, utviklingstendenser og hva som kan ligge bak forskyvning mellom boformene. Her sammenholder vi også med en undersøkelse som Husbanken har foretatt i samarbeid med Byggforsk.

Sjette kapittel tar for seg hustyper og sammenheng mellom ulike boformer og bestemte hustyper. 1989-undersøkelsen hadde ikke med dette temaet, men vi sammenlikner med Husbankundersøkelsen.

Sjuende kapittel viser standarden på den private boligen eller del av boligen, et område 1989-undersøkelsen ikke dekket. Oppmerksomheten er i første del rettet mot det å ha eget toalett og muligheter for å lage mat privat og hvor mye plass den enkelte beboer har til privat rådighet. Spørsmålene ble bare stilt for kollektive boformer, men vi har også opplysninger om over halvparten av de private boformene. Bostandard blir vurdert bl.a. i forhold til boligens alder og om den tidligere har vært drevet av HVPU.

I åttende kapittel ser vi på enkelte sider ved bomiljøet. Først undersøker vi hvorvidt boligene ligger på eller som nabo til institusjonstomt og hvorvidt de ligger sammen med eller er del av trygdebolig o.l. I andre delen viser vi hvor mange som bor sammen i en boenhet eller på samme adresse.

Niende kapittel dreier seg om hvem som eier boligene og om eie- og leieforholdene for beboerne. Vi har undersøkt hvor mange som eier, respektive leier sin bolig og noe om leievilkår og fordelingen av eie-/leieform på boform. I det andre delkapitlet viser vi finansieringskilder for boligene.

Det siste kapitlet, nr. 10, viser og drøfter funn om tjenester i bolig og dagligliv. Den første delen redegjør for andeler av beboere som får tjenester i ulikt omfang, sammenheng med boform og utvikling over tid. Den andre delen har hovedvekt på hvilke typer av tjenester brukerne får, og sammenhengen med boform. Vi ser på hvordan noen tjeneste- og stillingstyper øker og andre minsker i andel av samlet mengde tjenester.

2. DATAINNSAMLING

Sammendrag

For å få opplysninger om hvor langt kommunene har kommet i arbeidet med å skaffe egne boliger til voksne mennesker med psykisk utviklingshemming har vi sendt spørreskjema til alle landets kommuner. Som i den tilsvarende undersøkelsen vi gjennomførte i 1989, har vi innhentet informasjon om status med arbeidet i kommunene. I tillegg har vi innhentet informasjon om den enkelte bolig, det være seg boliger i bruk eller planlagte boliger. Vi har fått svar fra 336 kommuner. Kommuner som har svart dekker 73% av landets befolkning. Dette tilsvarer noenlunde hva vi fikk av svar også i forrige undersøkelse. Forutsatt at vi ikke er overrepresentert med kommuner som har hatt sentralinstitusjoner, skulle våre data gi et bilde som er representativt for hele landet.

Innsamling av data

Data i denne undersøkelsen er innhentet gjennom spørreskjema (se vedlegg), som er sendt til alle landets kommuner. Unntaket her er Oslo, hvor vi har innhentet opplysninger fra hver enkelt bydel. Spørreskjemaene er sendt til sosialkontoret i kommunen. Skjemaet ble sendt ut i mars 1991 og det ble sendt purrebrev i juni 1991. Vi har fått inn svar i løpet av hele 1991. For store kommuner med mange personer med psykisk utviklingshemming og med mange boliger for disse, krever utfyllingen av spørreskjemaet betydelig arbeid. Dette er noe av forklaringen på at det har tatt forholdsvis lang tid å få inn materialet og at svarprosenten ligger i underkant av hva den gjorde for tilsvarende undersøkelse vi gjennomførte i 1989. Problemet ved forrige undersøkelse var at den ble gjennomført mens mange kommuner så vidt hadde kommet i gang med planleggingen i forhold til reformen. Det var klart den gang at mange kommuner på dette tidspunkt manglet oversikt. Siden den tid har alle kommuner vært pålagt og har gjennomført en omfattende registrering og planlegging. Vi hadde derfor i utgangspunktet ventet at svarprosenten skulle bli svært høy. Slik den endte opp, ble svarprosenten like i underkant av hva vi hadde i 1989. Vi var dessuten så uheldige at det samtidig ble sendt ut to andre omfattende spørreskjema til samme gruppe samtidig med vår undersøkelse.

Spørreskjemaet er en utvidet og revidert utgave av det spørreskjemaet som vi benyttet i den tilsvarende undersøkelsen i 1989. Erfaringer fra den første undersøkelsen er benyttet for å stille endel spørsmål noe annerledes. Vi har i denne undersøkelsen lagt vekt på å få registrert om det finnes en eller flere personer i den enkelte privatenhet og om den enkelte boenheten består av en eller flere privatenheter. I den forrige undersøkelsen ble dette noe uklart. Vi har også lagt større vekt på å innhente informasjon som kan avklare hvilken standard den enkelte privatenhet har.

Hva vi undersøker

Egen bolig

Undersøkelsen tar sikte på å kartlegge hvordan personer med psykisk utviklingshemming bor idag. Vi legger her særlig vekt på å få kartlagt i hvor stort omfang disse har boliger som er uavhengig av foresatte, som ikke er institusjon og som ikke er underlagt spesiell lovregulering. Det er dette vi kaller egen bolig. Det er imidlertid ikke lett å trekke en klar grense mellom boliger som skal regnes som egne og boliger som ikke oppfyller dette kravet. Vi har tatt utgangspunkt i en negativ avgrensning, hvor vi sier hva som ikke skal telle som egen bolig. Det skal ikke være en bolig hvor en bor sammen med foresatte og det skal ikke være en institusjon. Det er ikke alltid lett å dra et skille mellom institusjoner og egne boliger. Her er det glidende overganger. Dette har også skapt problemer når kommunene skal gi opplysninger om egne boliger. Det er klart at kommunene oppfatter dette med egne boliger noe forskjellig. Vi har i bearbeidningen av data forsøkt å korrigere for dette så langt som mulig, og skal her kort gå igjennom hvordan disse korreksjonene er foretatt og hva slags korreksjoner det er mulig å foreta.

I det materialet vi innhenter får vi to oppgaver for egne boliger som kan holdes opp mot hverandre. Først spør vi kommunene om hvor mange personer med psykisk utviklingshemming som har egen bolig. Dette antallet gis på Skjema A. På Skjema B, (se s.20), gis det detaljerte opplysninger om enkelttilbud i bruk. Summen av disse boligoppgavene avviker ofte fra det tallet som kommunen selv oppgir for egne boliger.

Noen kommuner tar bare med samlokaliserte og individuelle boliger når de sier hvor mange egne boliger som finnes i kommunen, men gir allikevel boligopplysninger om bofellesskap og bokollektiv. De avviker dermed fra vår definisjon av egen bolig. I dette tilfellet korrigerer vi antallet for egne boliger slik at det samsvarer med summen av boliger det er gitt opplysninger om.

I noen tilfeller overskrider antallet egne boliger det antallet det er gitt enkeltopplysninger om. Det mangler altså boligopplysninger om alle egne boliger, men antallet som kommunen selv gir vil være riktig.

I noen tilfeller gir kommunen boligopplysninger om avviklingsinstitusjoner. Disse er tatt ut av datasettet for boliger i bruk i de tilfeller kommunen presiserer at det er slike plasser det er snakk om. Vi kan imidlertid ikke være helt sikre på at slike plasser er ekskludert i alle tilfeller.

Etter å ha foretatt disse rettingene, sitter vi igjen med to oppgaver over egne boliger hvor summen og innholdet er noe forskjellig. Det tallet som gir kommunens eget anslag for egne boliger, med våre korreksjoner, gir i prinsippet et tall som inkluderer boliger det ikke er gitt enkeltopplysninger for og som ekskluderer boliger som kommunene oppgir å være midlertidige. Det tallet som vi får ved å summere oppgaver over boliger det er gitt detaljert informasjon om, mangler boliger som kommunen ikke har kunnet gi opplysninger om, men midlertidige boliger er tatt med.

Vi bruker det første datasettet i beregning av dekning, mens det andre datasettet benyttes når vi beskriver innholdet i tilbudet.

Vi kan altså ikke i alle tilfeller være sikre på om avviklingsinstitusjoner er ekskludert, men antar at de i prinsippet er ekskludert i de talloppgavene hvor kommunen angir antallet av egne boliger.

I de opplysningene vi har om enkeltboliger er det sannsynligvis kommet med noen avviklingsinstitusjoner. Dette har vi ikke hatt mulighet for å korrigere for. Noe av dette blir oppgitt å være et midlertidig tilbud. Ut over dette finnes det i oppgavene en god del boliger som enten har lav standard eller som har klart institusjonspreg i måten privatenhetene er gruppert på. En kan reise spørsmål ved om alt dette holder mål som egne boliger. Det lengste vi kan komme her, er å beskrive og vurdere boligene ut fra standard og størrelse på boenheten. Dette har vi gjort i kapittel 7.

Registreringsenhet

Når en registrerer boforhold for personer med psykisk utviklingshemming, er det et problem at ordet bolig blir brukt om svært ulike enheter. Dels omtales en gruppebolig eller et bofellesskap som en bolig og dels omtales hver enkelt privatenhet innen et bokollektiv eller et bofellesskap som en bolig. Vi har forsøkt å unngå ordet bolig her. Til erstatning for dette bruker vi boenhet og privatenhet. En boenhet består da av en eller flere privatenheter som hver for seg kan utgjøre en egen bolig. Den enheten vi innhenter opplysninger om i denne undersøkelsen, er privatenheter. Til denne enheten knytter vi informasjon om boenheten, som f.eks. om hvor mange personer som bor i den enkelte enheten. Vi har delt inn boenhetene i fire hovedformer, bokollektiv, bofellesskap, samlokalisert bolig og individuell bolig. Samlokaliserte boliger og individuelle boliger består pr. definisjon av bare en privatenhet, mens bokollektiv og bofellesskap består av flere privatenheter. Når vi siden presenterer tall fra undersøkelsen, er det i regelen tall for hvor mange personer det er som bor i egen bolig og ikke hvor mange privatenheter som vi har registrert eller hvor mange boenheter som undersøkelsen har kartlagt.

Hva vi samler inn data om

Undersøkelsen tar sikte på å kartlegge boligforholdene for mennesker med psykisk utviklingshemming og legger særlig vekt på å kartlegge i hvilken grad disse bor i det vi kaller egen bolig.

Undersøkelsen innhenter opplysninger gjennom tre skjema. På skjema A skal kommunen gi opplysninger som gjelder kommunens arbeid med psykisk utviklingshemmede og kartlegge status i kommunen når det gjelder arbeidet med å skaffe egne boliger tilveie for denne gruppen. De to andre skjemaene gjelder boligene. Skjema B skal fylles ut med opplysninger om hver enkelt privatenhet i boliger som er i bruk og skjema C skal fylles ut for hver enkelt av de boenhetene som er under planlegging. Vi ender med dette opp med to datasett. Ett sett omfatter informasjon fra 336 kommuner og ett sett inneholder informasjon om mellom fem og seks tusen ulike privatenheter som enten er i bruk eller under planlegging.

I skjemaet med kommuneopplysninger innhenter vi kortfattet opplysninger om kommunens virksomhet på dette området. Vi spør om kommunen har skaffet egne boliger for psykisk utviklingshemmede eller om noen bor i boliger som er skaffet uten hjelp av kom-

munen. Dessuten får vi opplysning om kommunen planlegger slike boliger og om de tar sikte på å skaffe slike boliger i tilbud som ikke er planlagt og tilrettelagt av kommunen.

På dette skjemaet skal en også gi opplysninger om hvor mange personer med psykisk utviklingshemming som er hjemmehørende i kommunen og hvor mange av disse som er over 20 år. Denne grensen benytter vi også når vi innhenter opplysninger om den enkelte bolig. Vi ber her om at en avmerker det særskilt om det skulle være noen under 20 år som har egne boliger. Det går fram av utfyllingen av skjemaene at noen har tatt med de under 20 år uten at vi er istand til å si hvor mange som tilhører hver gruppe. Regelen er imidlertid at den som fyller ut skjemaene følger vår anvisning. Det kan også reises spørsmål ved om grensen på 20 år er riktig satt. For det første er det faktisk noen personer med psykisk utviklingshemming som er under 20 år og som har egen bolig. Disse blir da i prinsippet utelatt. På den annen side er det temmelig alminnelig å bo hjemme som 20-åring. Dette gjelder også blant 20-åringer i sin alminnelighet. I undersøkelsen "Ungdom og boligetabletting" (Lian og Hansen, 1992) finner vi at det er såvidt mange som 50% av 20-åringene som ikke har flyttet hjemmefra. Dette er særlig viktig å ha for øyet når en skal vurdere boligdekningen for personer over 20 år.

For alle personer over 20 år innhenter vi opplysninger om hvordan de bor idag, om de har egen bolig, om de bor hos foresatte, om de bor på sykehjem eller om de er permanent eller midlertidig bosatt i annen kommune. Ytterligere ber vi om opplysninger om det er noen av de som er over 20 år som bor i boliger som er regulert etter forskrifter for sykehjem og boform for heldøgns omsorg.

Vi har også bedt kommunen vurdere hva det udekkede behovet for egne boliger er for personer over 20 år. Tilslutt har vi et enkelt spørsmål om hvordan bolig tjenestene er organisert.

Når det gjelder registreringen av den enkelte privatenhet, må det fylles ut skjema for både boliger i bruk og planlagte boliger. Her innhenter vi opplysninger om hver enkelt privatenhet. Som privatenhet telles hver enkelt bolig som er individuell eller samlokalisert og hver enkelt boenhet i bokollektiv og bofellesskap. Vi har derfor et datamateriale som gir opplysninger om den enkelte privatenhet. I hver enhet bor det i regelen bare en person med psykisk utviklingshemming. Men unntaksvis bor det to personer med psykisk utviklingshemming i samme boenhet og i noen enkelttilfeller flere enn to. Når vi presenterer tall for egne boliger, vil dette i regelen gjelde hvor mange personer som har egen bolig og ikke antallet egne boliger eller privatenheter. Dette siste tallet vil ligge noe lavere enn tallet for personer.

I boligskjemaene innhenter vi opplysninger om boform, hustype, eieform, hovedfinansiering og innflyttingsår. Vi spør også om boligen tidligere har vært drevet av HVPU, om den er lokalisert sammen med trygdeboliger eller institusjoner og om det ligger en institusjon på nabotomten. For bebodde boliger spør vi om hvilken hjelp kommunen gir i boligen, og for bokollektiv og bofellesskap spør vi om størrelsen på privatenheten og om enheten har eget toalett og kokemulighet. Tilslutt spør vi om hvor mange med og uten psykisk utviklingshemming det er som bor i den enkelte privatenhet og den enkelte boform.

Svarprosent

Av landets 448 kommuner har vi fått svar fra 335 enkeltkommuner og fra 21 av Oslos 25 bydeler. De kommunene og bydeler som har svart dekker 73% av landes befolkning.

I forrige undersøkelse fikk vi svar fra 357 kommuner. Den gang hadde vi ingen opplysninger fra Oslo. De kommunene som da ga svar, dekket tilsammen 75% av landets befolkning. Vi har derfor fått svar som dekker noenlunde samme andel av befolkningen i de to undersøkelsene.

Tabell 2.1
Kommuner som har gitt svar i 1989 og 1991

Undersøkelse	Antall kommuner besvart	Antall kommuner ubesvart	Samlet	Andel av befolkning i kommuner med svar
1991	336	112	448	73%
1989	357	91	448	75%

Når vi ser begge undersøkelsene under ett, er det få kommuner som har unnlatt å gi svar begge ganger. Dette dreier seg bare om 29 kommuner. Det er 274 kommuner som har gitt svar begge ganger.

Tabell 2.2
Kommuner som gir svar i 1989 og 1991

Har gitt svar	Antall	Andel i prosent
I begge undersøkelser	274	61
Bare i 1989	61	14
Bare i 1991	83	19
Ubesvart i begge	29	6
Samlet	448	100

Fylkesvis fordeling av svar

I tabellen nedenfor er det gitt en oversikt over hvor mange kommuner som gir svar i det enkelte fylke. For Oslo er det her angitt antall bydeler. Svarprosenten varierer svært mye. Vestfold ligger høyest med svar fra alle kommuner, mens Akerhus har 55% svar.

Tabell 2.3
Svarprosent i det enkelte fylke

Fylke	Antall kommuner med svar	Antall kommuner i fylket	Svarprosent i andel av kommuner med svar
Østfold	18	25	72
Akershus	12	22	55
Oslo (bydeler)	21	25	84
Hedmark	19	23	83
Oppland	20	26	77
Buskerud	15	21	71
Vestfold	15	15	100
Telemark	17	18	94
Aust-Agder	15	19	79
Vest-Agder	10	15	67
Rogaland	23	26	88
Hordaland	21	34	62
Sogn og Fjordane	21	26	81
Møre og Romsdal	28	38	74
Sør-Trøndelag	20	25	80
Nord-Trøndelag	17	24	71
Nordland	30	45	67
Troms	20	25	80
Finnmark	12	20	60
Sum	354	472	75

Representativitet

Det er ingen forskjell på kommuner som har gitt svar og kommuner som ikke har gitt svar når det gjelder kommunestørrelse. Vi har ingen indikasjoner på at frafallskommunene avviker systematisk på noen måte. Indirekte har vi muligheten for å sjekke dette ved å ta for oss de kommunene som ga opplysninger forrige gang, men ikke i denne undersøkelsen. Disse kommunene avviker ikke når det gjelder hvor omfattende tilbud de har, om de er kommet spesielt sent igang med planlegging av tilbudet eller på andre måter. Av dette trekker vi den konklusjon at materialet er rimelig representativt for alle landets kommuner.

På ett punkt må vi imidlertid ta et forbehold. Vi har ikke oversikt over om vi dekker et representativt utvalg av kommuner med sentralinstitusjoner. Disse kommunene er klart overrepresentert med antall psykisk utviklingshemmede i andel av befolkningen. Om vårt materiale er overrepresentert med slike kommuner, vil våre beregnede tall for antall personer med psykisk utviklingshemming ligge for høyt. Antallet med egen bolig vil imidlertid ikke bli for høyt. Slike kommuner har i regelen et begrenset tilbud av egne boliger.

Når vi tar den forutsetning at vårt materiale er representativt, kan vi enkelt beregne totaltall for hele landet ut fra de svarene vi har fått. Vi antar da at de som ikke har avgitt svar ville

ha svart slik som de som har avgitt svar. For å beregne totaltall for landet, bruker vi befolkningstallet i kommunen som vektgrunnlag.

Tabell 2.4

Svarprosent etter kommunestørrelse i to undersøkelser

	KOMMUNESTØRRELSE								ALLE
	Under 2000	2000-4000	4000-6000	6000-8000	8000-10000	10000-20000	20000-30000	Over 30000	
1989	77	79	87	80	67	81	69	95	80
1991	74	78	77	74	67	77	53	90	75

Om vi ser på hvordan svarprosenten fordelte seg etter kommunestørrelse forrige gang og i undersøkelsen i 1991, finner vi at fordelingene er svært like og at alle kommunestørrelser er godt representert. Det er likevel bemerkelsesverdig at kommuner som har en befolkning som ligger mellom 20 og 30 tusen er dårligst representert i begge undersøkelser.

3. STATUS I KOMMUNENE

Sammendrag

På undersøkelsestidspunktet var det 23% av kommunene som ikke hadde skaffet noen personer med psykisk utviklingshemming egen bolig. Av disse var det mange kommuner hvor det ikke var behov for slike boliger, enten fordi det faktisk ikke var noen med psykisk utviklingshemming i kommunen eller fordi de få de hadde ikke hadde behov for egen bolig. Ytterligere var det mange kommuner som ville få et slikt tilbud i løpet av 1991. Ved utgangen av 1991 var det bare 12 kommuner som ville mangle et slikt tilbud.

Etter de tall som kommunene har gitt, har vi beregnet at det samlet finnes 15886 personer med psykisk utviklingshemming og 11549 over 20 år i hele landet. Kommunene vurderte det videre slik at 73% av alle personer over 20 år hadde behov for egen bolig. Det var 4719 som hadde egen bolig pr. 1.7.91. Dette gir en dekning av behovet på 55%. Kommunenes planer dekker ytterligere 35% av behovet. Når påtenkte planer er gjennomført vil det være rundt 10% som trenger egen bolig, men ikke har fått det.

Av de som ikke hadde egen bolig bodde 4380 sammen med foresatte, 575 bodde på aldershjem eller sykehjem, mens 267 bodde fast og 872 bodde midlertidig i en annen kommune. Hvor mange som fremdeles bodde på avviklingsinstitusjon gir undersøkelsen ikke oversikt over.

Hva slags boligopplysninger kommunene gir

Av de 336 kommunene vi har fått svar fra, er det 295 kommuner der personer med psykisk utviklingshemming bor i egen bolig. Det var 202 av disse kommunene som hadde planer om flere boliger i tillegg til de boligene de hadde, mens 93 kommuner ikke hadde planer ut over det eksisterende tilbudet. Dette utgjorde tilsammen 88% av kommunene. For 264 av disse kommunene har kommunen vært delaktig i å fremskaffe boligene, mens det er 31 kommuner hvor slike boliger bare er fremskaffet uten hjelp av kommunen.

Tabell 3.1

Hva slags tilbud kommunene gir opplysninger om

	Antall kommuner	Andel i prosent
Har boliger i bruk, kommunen har skaffet	264	84
Har boliger i bruk, kommunen har ikke skaffet	31	5
Ingen boliger idag. Planer foreligger	18	3
Ingen boliger idag. Ingen planer. Uoppgitt	23	7
Samlet	336	100

De øvrige 12% av kommunene, som da altså mangler et tilbud, fordeler seg slik. I 18 kommuner har en ikke slike boliger i dag, men kommunen har planlagt å skaffe boliger. I 23 kommuner finnes det verken boliger idag eller planer om å fremskaffe slike boliger. Det er her verdt å se nærmere på disse kommunene. De 23 kommunene som verken hadde tilbud eller planer, fordelte seg slik. I 18 av disse kommunene var det ikke behov for slike boliger, enten fordi det faktisk ikke fantes personer med psykisk utviklingshemming i kommunen eller fordi de få de hadde i kommunen, ikke hadde bruk for egen bolig. Alle disse kommunene var svært små. De resterende 7 kommunene hadde ikke planlagt eget tilbud, men ville satse på å skaffe boliger fra den eksisterende boligmassen. Også disse kommunene var små. Av de 18 kommunene som ikke hadde noe tilbud var det 10 som ville få et slikt tilbud i løpet av andre halvår 1991. Tre av kommunene hadde planer, men sa at det faktisk ikke eksisterte noe behov pr. idag. De resterende 5 kommunene var dels små kommuner, dels kommuner med institusjoner under endring og dels kommuner hvor overføring fra annen kommune ennå ikke hadde skjedd.

Det er altså bare 12 kommuner av 336 som faktisk hadde behov for slike boliger, uten at de hadde klart å stable et slikt tilbud på bena innen utgangen av 1991. De fleste av disse synes å ha gode og rimelige grunner for at de ikke har kommet igang. Det er ut fra dette ikke sterke tegn på at reformen treneres eller overses i noen kommuner.

Antallet med psykisk utviklingshemming

Før vi ser på hva som faktisk er skaffet av boliger og hvor langt en er kommet i å dekke dette behovet som finnes for slike boliger, skal vi se på tall for hvor mange psykisk utviklingshemmede som faktisk finnes. Vi har i denne undersøkelsen bedt om oppgaver for hvor mange personer med psykisk utviklingshemming som er hjemmehørende i kommunen og hvor mange det er av disse som er over 20 år. Vi antar her at kommunene på dette tidspunkt har god oversikt over problemet. De har siden vi gjennomførte siste undersøkelse registrert behov og laget tiltaksplaner. Hvorvidt det er antall tiltaksplaner eller andre kriterier som ligger til grunn for de tall som kommunen gir, vet vi ikke. Også oppgaver over hvor mange det er som er over 20 år er gode, selv om det er noen færre som gir opplysninger her.

Når det gjelder opplysninger om antall for personer med psykisk utviklingshemming i befolkningen, har vi totaltall for Oslo og ikke bare tall for de 21 bydelene som har svart. Dette gjør at vi for disse opplysningene dekker en andel av befolkningen som er akkurat lik den vi hadde i forrige undersøkelse. Den ligger på 75% av befolkningen.

I de 328 kommunene som gir svar her, er det oppgitt at det finnes 11867 personer med psykisk utviklingshemming. Beregner vi tallet for hele landet, får vi et totalantall på 15886 personer. Dette utgjør 3,8 promille av befolkningen. Det er laget omkring 15500 tiltaksplaner for hele landet (Tøssebro, 1992). Vårt tall ligger ikke så langt unna. At det er noe høyere kan skyldes at kommunene ikke tar utgangspunkt bare i sine tiltaksplaner når de bestemmer antallet. Det kan også skyldes at vårt utvalg er overrepresentert med institusjonskommuner og derfor beregner et tall som ligger noe for høyt. I alle tilfeller ligger vårt tall innenfor rimelige grenser for hva en kan vente og går i retning av at vårt materiale er rimelig representativt for hele landet.

Vi kan også merke oss at det gis høyere tall for hvor mange personer med psykisk utviklingshemning det finnes i denne undersøkelsen enn det vi fikk opplyst ved forrige undersøkelse. Andelen har økt fra 3,2 promille til 3,8. Vi antar at dette er en virkning av at kommunene har fått bedre oversikt.

Tilsvarende ber vi også om at kommunen gir tall for hvor mange av disse som er over 20 år. Slike oppgaver får vi fra 321 kommuner. Det beregnede totaltallet for hele landet blir her 11549 personer. Disse tallene vil vi senere bruke for å beregne boligbehov og behovsdekning.

Tabell 3.2

Antall med psykisk utviklingshemning . Beregnede tall for hele landet

	Andel av befolkningen med svar	Antall i kommuner som har gitt svar	Beregnet antall for hele landet
Alle	0,747	11867	15886
Alle over 20 år	0,737	8512	11549

Hvem bor i egen bolig og hvem bor på annen måte ?

For å få en oversikt over de ulike måtene å bo på, og for å få skilt ulike måter å bo på fra hverandre, har vi i spørreskjemaet bedt om totaltall for følgende forskjellige boformer.

1. I kommunen, har egen bolig
2. I kommunen, bor sammen med foresatte
3. I kommunen, på aldershjem, sykehjem
4. Bor fast i annen kommune med utgiftene dekket
5. Bor midlertidig i annen kommune

I denne listen mangler en logisk kategori for å kunne dekke alle personer med psykisk utviklingshemning som er hjemmehørende i kommunen. Det er de som bor i avviklingsinstitusjon i egen kommune. Noen kommuner har presisert dette og gitt oss disse tallene i tillegg. I svært mange tilfeller vil imidlertid slike plasser være inkludert i oppgavene over personer som bor fast eller midlertidig i andre kommuner. Det er for de kommunene som selv har avviklingsinstitusjon at det oppstår problemer med utfyllingen.

Kategoriene i denne oversikten er heller ikke eksklusive. Personer med egen bolig kan også forekomme og forekommer under de som bor fast eller midlertidig i annen kommune.

Selv om denne listen verken er fullstendig eller helt klar når det gjelder hvor den enkelte skal plasseres, er informasjonen nyttig. Opplysningene har verdi i seg selv. De gir også kontrollmuligheter på ulike måter. Dels kan vi se om det antall egne boliger som det er gitt spesifiserte oppgaver for stemmer overens med det totaltallet som her gis. Dels kan vi se om summen stemmer i kommuner hvor det ikke er institusjonstilbud og dels er det en sjekk på om kommunen avgrensner seg til å gi informasjon om den aldersgruppen vi har bedt om informasjon for. Vi finner mange uoverenstemmelser her, og har lagt vekt på å

rette opp så mye som mulig av dette, men det er ikke alle feil som kan rettes med de opplysningene vi samlet får inn.

Tabell 3.3 gir et beregnet anslag over hvordan de over 20 år bor. Når summen i denne tabellen avviker fra det totaltallet vi har for de over 20 år er det mange grunner til dette. Hovedgrunnen er imidlertid at avviklingsinstitusjoner er utelatt i oversikten. Oversikten viser imidlertid en rimelig overenstemmelse.

Tabell 3.3
Hvordan bor personer over 20 år

	Andel av befolkningen i kommuner med svar	Antall personer i kommuner med svar	Beregnet totaltall for hele landet
Egen bolig	0.734	3464	4719
Hos foresatte	0.734	3222	4380
Sykehjem, o.l.	0.734	422	575
Fast annen kommune	0.734	196	267
Midlertidig annen k.	0.734	640	872
Sum		7944	10813

Vi har også spurt om kommunene har noen som bor i boliger som er regulert etter forskrifter for sykehjem og boform for heldøgns omsorg. Tilsammen er det 377 personer som bor slik. Noen av disse er klart klassifisert som egne boliger, mens andre er avviklingsinstitusjoner.

I tillegg til de opplysningene som kommunene gir totalt for egne boliger, gir de også opplysninger om den enkelte bolig. En skulle da forvente at summen av personer vi får med å telle opp alle som bor i privatenhetene stemmer sånn noenlunde med det totaltallet som kommunen selv angir. Men her er det mange uoverenstemmelser. Disse går i ulike retninger. Dels mangler det opplysninger om noen boliger som blir regnet som egne, og dels fører mange opp boliger i skjema B som de ikke har tatt med under totaltallet for egne boliger i skjema A. Denne siste tendensen er klart den sterkeste. Dette medfører at vi får flere boliger når vi summerer de som bor i privatenhetene enn gjennom det tallet som kommunen selv angir for egne boliger

Om vi beregner disse talloppgavene for hele landet, finner vi at kommunene på landsbasis oppgir at de har 4719 egne boliger for personer med psykisk utviklingshemming, mens de gir boligoppgaver for 4989 personer med egne boliger. Vi har undret oss over dette og har prøvd å sjekke og korrigere tallene så langt som mulig slik at talloppgavene samsvarer. I mange tilfeller er dette mulig og nødvendig. Vi har imidlertid funnet at det er noen gode grunner for at kommunene gjør akkurat hva de gjør når de gir tilsynelatende motstridende opplysninger. Hovedgrunnen er denne. Mange kommuner sitter med et tilbud som har lav standard og som ofte har karakter av institusjon eller er en institusjon. Dette kvier mange seg for å rubrisere som egen bolig, men de er også interessert i å gi et fullstendig bilde av boforholdene for mennesker med psykisk utviklingshemming i kommunen. De tar derfor med disse boligene i oversikten over boliger. Vi er bare istand til å korrigere for dette når kommunen selv påpeker at de har ført opp institusjoner, eller andre boliger som vurderes som mindreverdige. Mange kommuner presiserer at deler av det tilbudet de gir enkelt-

informasjon om er å betrakte som et midlertidig tilbud. Dette gjør at en ikke enkelt kan legge det nye planlagte tilbudet til det gamle og få behovsdekning på denne måten. Det som faktisk vil skje i mange kommuner, er at det vil bli en betydelig avgang i det eksisterende tilbudet, enten ved at det eksisterende tilbudet bygges om eller ved at det erstattes. For vårt formål er det her viktig å presisere at en derfor ikke bør vurdere dekningsgraden og beregne dekningsgraden ut fra de summerte tallene vi har for antall boliger, men ut fra de tallene som kommunen selv anser er egne boliger. Vi har ikke her sagt at det er slik i alle kommuner eller i et flertall av kommuner, men det er mange nok til at det gir en overvekt av oppsummerte boliger.

Anslag for behovsdekning i kommunene

Vi har bedt kommunene anslå hva slags udekket behov de har idag. Ut fra dette tallet, antallet personer over 20 år i kommunen og antallet med egne boliger, kan vi regne ut både hvor stor andel av mennesker med psykisk utviklingshemming det er som trenger og kan benytte egne boliger. Vi kaller det første for behov for egen bolig og det andre for behovsdekning.

Ut fra dette finner vi at kommunene anslår at det er 74% som har behov for egen bolig. Tar vi for oss det tallet som kommunene angir for antall av egne boliger, utgjør disse til sammen 55% av det totale behovet. Antall planlagte boliger dekker 45% av behovet. Dette gir en differanse på 10%. Om denne forskjellen dekker det reelle behovet, kommer an på hvordan en definerer en fullverdig egen bolig. Med de utskiftninger som kommunene antyder vil noen boliger med mindreverdige standard være utskiftet, men ikke alle. Det vil derfor i realiteten være mer enn 10% udekket behov når det som i dag er planlagt er bygget. Hvor stort dette udekkede behovet da vil være, er et spørsmål om hvilke minimumskrav en stiller til en akseptabel bolig.

Tabell 3.4
Boligbehov og behovsdekning

A. Antall over 20 år	B. Har egen bolig	C. Udekket behov	Samlet boligbehov (B+C)x100/A	Dekket behov pr. 1.7.91 $B \times 100 / B + C$
11549	4719	3791	74%	55%

Vi kan også se på hvordan behovsdekningen idag er, uttrykt med antall boliger som mangler for å dekke behovet i den enkelte kommune. Av Tabell 3.5 ser vi at det er 22% av kommunene som anser at behovet er dekket pr 1.7.91. Det er svært mange kommuner som mangler 1 til 4 boliger.

Tabell 3.5
Antall boliger som mangler for å få full behovdekning

	Antall kommuner	Andel i prosent
Full behovsdekning	73	23
Mangler 1-2	69	22
Mangler 3-4	48	15
Mangler 5-9	52	17
Mangler 10-19	37	12
Mangler 20-50	22	7
Mangler 50 eller mer	11	4
Samlet	312	100

Hva uttrykker behovstallene?

En kan reise spørsmål ved hvordan behovet er bestemt i denne undersøkelsen. I utgangspunktet er det kommunens vurdering av behov som ligger til grunn. Vi vet ikke hvilke kriterier den enkelte kommune legger til grunn for å vurdere behov. Vi går imidlertid ut fra at dette i betydelig grad må være basert på skjønn og at skjønnen brukes noe forskjellig fra kommune til kommune. I betydelig grad vil behovet være bestemt i samråd med den det gjelder eller de foresatte. Det går imidlertid fram av kommentarer vi har fått til en del skjema at det i mange tilfeller ikke er enighet om hvor stort behovet for egne boliger er. De kommentarene vi har fått, går alle i retning av at det er kommunen som vurderer behovet som mer omfattende enn de foresatte. Det er i dette tilfellet at det oppstår et problem for kommunen med hva slags behovstall de skal referere til. Skal de gi kommunens tall eller skal de gi tallet for hva de foresatte sier er behovet nå? De kommunene som sier fra om dette problemet, løser det forskjellig. Det er noen som holder på kommunens faglige vurdering og gir kommunens tall. Andre gir tall basert på de foresattes vurderinger på tross av at kommunen vurderer behovet høyere.

Det som de foresatte sier når de er uenig med kommunen, er i regelen at det er litt for tidlig å flytte ut nå, men at det kan eller vil bli aktuelt senere. Dette aktualiserer spørsmålet om når det er naturlig å flytte hjemmefra og om dette er tilrådelig og mulig. Det er tydelig at det fortsatt er mange foreldre som er skeptiske til at deres barn flytter hjemmefra og som tøyser grensen for å være voksen langt ut over 20 år. Dette kan bety at behovet for egen bolig i mange tiltaksplaner er satt til en langt høyere alder. Som vi har vært inne på, er det heller ikke for ungdom i sin alminnelighet uvanlig å bo hjemme til en er lang opp i 20-årene. Ikkeregistrerte boligbehov kan i noen tilfeller bety at en er usikker og utrygg på om egen bolig vil fungere. Ofte er det slik at både foreldre og den det gjelder endrer syn og vurderer egen bolig som positivt etter en tids erfaring (Tøssebro 1992).

Mange tjenesteytere og planleggere kan benytte andre kriterier for hva som er passende alder for å flytte hjemmefra for personer med psykisk utviklingshemning enn de gjør for andre. På den annen side kan det å ha hatt omsorg for et barn med psykisk utviklingshemning ha slitt på en del foreldre slik at det kan være godt at en sønn eller datter flytter hjemmefra også før de er 20 år. Er de trygge på at barnet får nødvendig og god hjelp, vil de ikke ha motforestillinger mot dette.

Organisering av hjelpetjenestene

Vi har denne gang stilt et enkelt spørsmål om organiseringen av tjenestene for personer med psykisk utviklingshemming. Vi spør da om tjenestene er organisert som egen enhet eller om de er integrert i det vanlige hjelpeapparatet. Her er det tydelig at spørsmålsformuleringen ikke passet helt for mange utfyllere. Ganske mange svarer i marginen at de faktisk baserer seg på begge modeller, noen bemerker at de i en overgangsfase har organisert det som en egen tjeneste, men at dette vil bli forandret senere. Det er tydelig at mange har opprettet egne grupper som arbeider med reformen og at dette ofte har en midlertidig karakter. Når alt dette er sagt, er det allikevel slik at de fleste allerede idag har organisert tjenestene ved å integrere dem i det vanlige hjelpeapparatet. Om vi ser bort fra de uoppgitte, utgjør integrering i vanlig hjelpeapparat 60% av kommunene, de som har begge deler utgjør 8%. Disse tallene stemmer godt overens med det som Sandvin har funnet når han har undersøkt organiseringen av tjenestene. (Sandvin, 1992.)

Tabell 3.6
Organisering av hjelpetjenester

ORGANISERING AV TJENESTER	
Som egen enhet	17%
Integrert i hjelpeapparatet	48%
Begge deler	6%
Uoppgitt	29%
Samlet	100%

4. UTVIKLINGSTREKK

Sammendrag

Når vi sammenlikner tallene fra 1991-undersøkelsen med den undersøkelsen vi gjorde i 1989, finner vi at de samsvarer godt. Det som har skjedd i tiden mellom undersøkelsene, er at kommunene har fremskaffet et omfattende tilbud og at HVPU-boliger er blitt overført til kommunene.

Ved utgangen av 1991 var det 6265 personer som hadde egne boliger. Om vi summerer det som er i bruk og det som er planlagt i årene 1990 og 1991, representerer dette en tilvekst på 4586 personer med egne boliger. Dette utgjør 73% av alle med egen bolig ved utgangen av 1991. Innsatsen er omfattende i 1990 og topper seg i 1991. Når det gjelder planer, vil innsatsen i 1992 også bli omfattende.

Tilveksten av boliger består ikke bare av nyanskaffelser, men av boliger som kommunene har overtatt fra HVPU.

Våre tall gir også klare indikasjoner på at det ikke bare er tidligere HVPU-brukere som har dradd nytte av reformen. Også de som tidligere bodde sammen med foresatte, har i betydelig grad fått egne boliger.

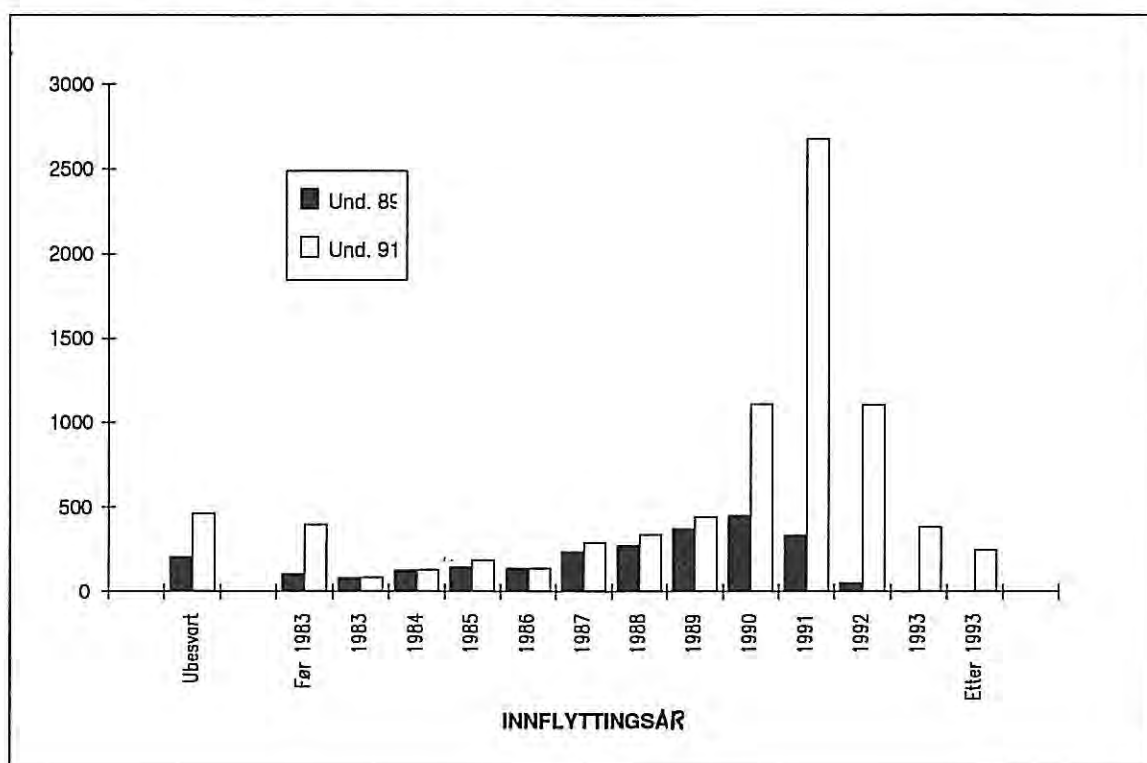
Vi peker på at en ikke må undervurdere behovet for erstatning av noen av de boligene som idag er i bruk. Blant disse er det en god del boliger som dels har dårlig standard og dels har institusjonspreg.

Sammenlikning av to undersøkelser

Vi skal her ta utgangspunkt i talloppgavene vi får når vi summerer opp alle boliger vi har enkeltopplysninger om i 1991-undersøkelsen og sammenholde dette med våre oppgaver fra 1989-undersøkelsen. Når vi sammenligner disse tallene, er det nødvendig å regne om til totaltall for hele landet for begge undersøkelser. Dette er gjort på forskjellig måte i de to undersøkelsene. I 1989-undersøkelsen manglet vi oppgaver fra Oslo og vi antok at det var en lavere dekning i kommuner som ikke hadde svart enn i de som hadde svart. Vår tankegang har her vært at de kommunene som ikke ga svar i 1989 var kommet kortere i planlegging og tilrettelegging. Tidspunktet for undersøkelsen falt også sammen med en hektisk planleggingsfase, hvor mange kommuner ikke hadde kommet ordentlig igang. Dette tok vi hensyn til i beregningen av totaltallet for hele landet. I 1991-undersøkelsen er det ikke noe som tyder på at dekningen er annerledes i de kommunene som ikke har svart. I 1991 regner vi altså med at de som ikke har svart har et tilsvarende tilbud som de som har gitt svar.

Figur 4.1

Personer i egne boliger i bruk og plånlagte boliger etter innflyttingsår i to undersøkelser. Beregnede totaltall for hele landet.

Tabell 4.1 og Figur 4.1 viser oppgaver hvor de to undersøkelsene er gjort sammenliknbare. Det er her et godt samsvar mellom oppgavene gitt i de to undersøkelsene. Vi ser at kurvene viser samme utviklingsprofil for årene 83-88. Vi ser imidlertid at totaltallene fra 1991-undersøkelsen ligger noe høyere for disse årene. Forskjellen for boliger innflyttet før 1983 og boliger med uoppsett innflyttingsår er markert høyere i 1991-undersøkelsen. Dette skyldes i hovedsak at det er tilført HVPU-boliger i perioden mellom undersøkelsene. Disse boligene er ikke oppført med overtakelsesår, men med opprinnelig eller uoppsett innflyttingsår. Den markerte økningen en får i årene 1990 og 1991 i 1991-undersøkelsen, består imidlertid i det alt vesentlige av tilbud som ikke er overført fra HVPU.

Tabell 4.1

Personer i egne boliger i bruk og planlagte boliger etter innflyttingsår i to undersøkelser. Registrerte tall og beregnede tall for hele landet

INNFLYTT- INGSÅR	REGISTRERTE TALL				TOTALTALL FOR HELE LANDET. BEREGNET.			
	1991-Under- søkelsen		1989-Under- søkelsen		1991-Under- søkelsen		1989-Under- søkelsen	
	I bruk	Plan	I bruk	Plan	I bruk	Plan	I bruk	Plan
Før 1983	294		90		401		102	
1983	62		70		84		80	
1984	96		112		131		127	
1985	137		129		187		147	
1986	102		120		139		137	
1987	212		207		289		235	
1988	249		240		339		273	
1989	325		91	237	443		104	269
1990	815			396	1110			451
1991	1029	936		293	1402	1275		333
1992		812		46		1106		52
1993		286				390		
Etter 1993		183				249		
Ubesvart	341	22	180	77	465	30	205	88
Samlet	3662	2239	1239	1049	4990	3050	1410	1193

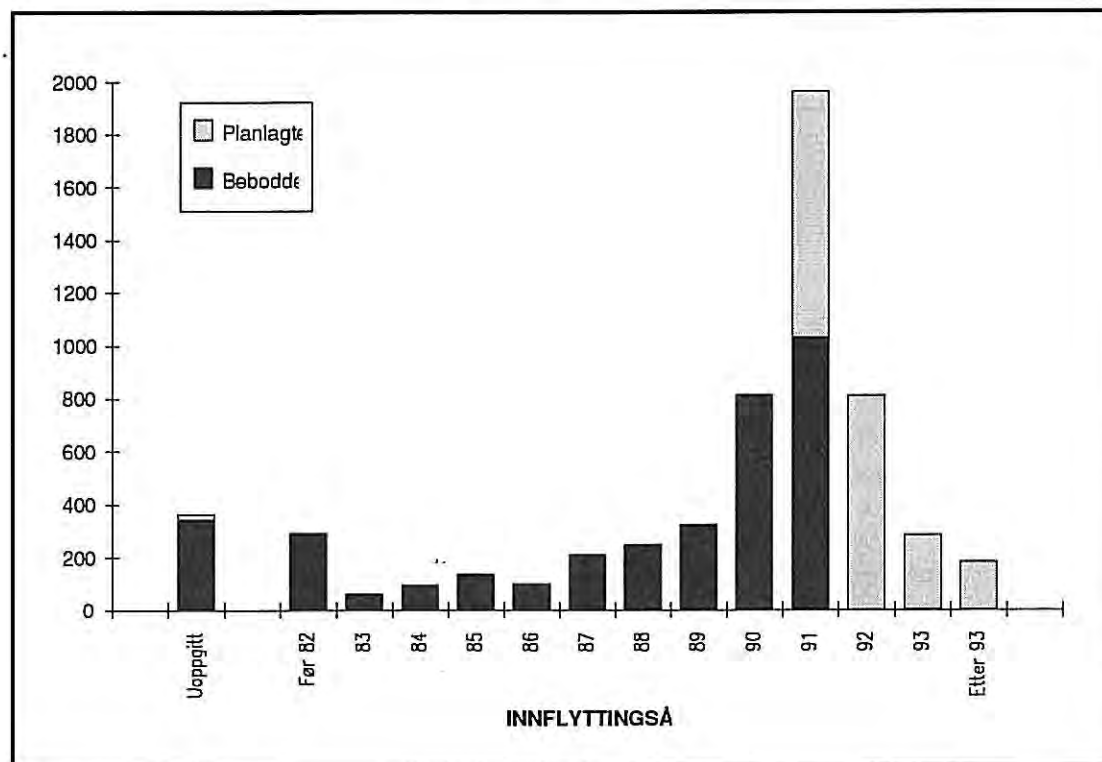
Vurdering av tilvekst

Vi ser av tallene at det har vært en formidabel tilvekst av egne boliger i tidsrommet mellom de to undersøkelsene. Det er stor tilvekst i 1990 og tilveksten er særlig markert i 1991. Totaltilveksten av personer med egen bolig mellom undersøkelsestidspunktene er på 3550. Dette utgjør 71% av alle de som hadde egen bolig pr. 1.7.91.

Hvis vi tar med boliger som er planlagt i 1991, finner vi at 6265 personer har egen bolig ved utgangen av 1991. Tilveksten som har skjedd i årene 1990 og 1991 vil da være på 4586. Dette utgjør 73% av alle med egen bolig ved utgangen av året 1991. Det er derfor klart at innsatsen hittil er konsentrert om disse to årene. Den tilveksten som her har kommet består av to ulike komponenter. Dels er det i kommunene fremskaffet nye egne boliger og dels har kommunene fått tilført boliger fra HVPU. Hvis en ser på Figur 4.2, vil en i hovedsak få en oversikt over det som er kommet av nye boliger i årene 1990 og 1991. Men dette er ikke hele nettotilveksten. På disse to årene, registrert med innflyttingstidspunkt, er det en tilvekst på 3787 av en totaltilvekst på 4586. De resterende 799 av totaltilveksten er i prinsippet HVPU-boliger som kommunene har fått tilført.

Figur 4.2

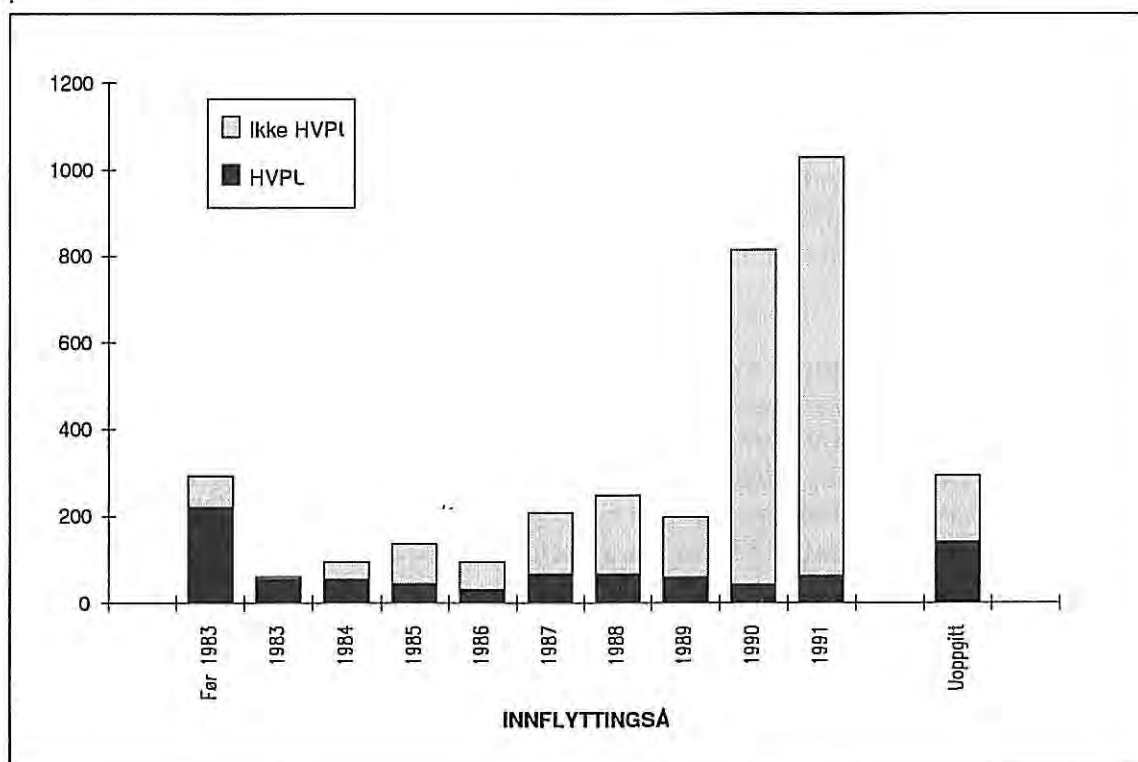
Personer med egen bolig i bruk og planlagte boliger etter innflyttingsår

Hvordan de boligene som er overtatt fra HVPU fordeler seg på innflyttingsår, får vi et godt inntrykk av ved å se på Figur 4.3. Vi ser her at HVPU-boliger er å finne igjen på alle innflyttingsår. Disse boligene er imidlertid i all hovedsak overtatt i tidsrommet mellom de to undersøkelsene. I 1989-undersøkelsen registrerte vi bare 17 boliger som kommunene hadde overtatt fra HVPU, mens vi i 1991-undersøkelsen har 835 personer som bor i boliger som kommunene har overtatt fra HVPU.

Andre forhold som har endret seg i tidsrommet mellom undersøkelsene er disse. Teknisk sett har det skjedd en tilvekst av personer med psykisk utviklingshemming i perioden. Det er rett og slett registrert flere i 1991. Det kan være at en samtidig med at en finner flere mennesker med psykisk utviklingshemming, også finner at noen av disse allerede har egen bolig. Det kan også være at det har vært en viss avgang i den boligmassen vi registrerte i 1989.

Figur 4.3
Personer med egne boliger som er overtatt fra HVPU eller ikke etter innflyttingsår

Planlegging

Både av 1989-undersøkelsen og 1991-undersøkelsen ser vi at planleggingen ikke har en lang tidshorisont. Det som ble realisert i årene etter 1989, overgikk langt det som ble planlagt for, slik vi registrerte det i 1989 undersøkelsen. For akkurat året 1989 er allikevel overenstemmelsen svært god mellom undersøkelsene. At det er en rask fallende kurve for planlagte boliger både i 1989-undersøkelsen og 1991-undersøkelsen, uttrykker ikke nødvendigvis akkurat det samme. I 1989 er det et uttrykk for at en får en reell tilvekst som langt overskrider det planlagte. Dette er et entydig uttrykk for at planleggingen skjer på kort sikt. Vi kan ikke forvente av vi vil få gjennomført langt mer enn det som er planlagte boliger for det enkelte år i 1991-tallene. Her er rask fallende kurve for planlagte boliger i langt større grad et uttrykk for at mange kommuner anser seg ferdig med reformen og har fått tilfredsstillende behovsdekning.

Som vi har vært inne på, inneholder plantallene til en viss grad erstatninger for tilbud som er registrert som egne boliger i bruk. Summen av plantallene fra skjema C og boliger i bruk fra skjema B gir derfor ikke et riktig uttrykk for dekket behov. For å beregne behovsdekning som vi har gjort foran, bruker vi kommunens oppgaver over egne boliger fra skjema A sammen med plantall fra skjema C. I disse tallene er ikke boliger som skal erstattes tatt med.

Når dagens planer er gjennomført, og midlertidige boliger er erstattet, vil det fremdeles finnes egne boliger hvor en kan reise spørsmål ved om de er tilfredsstillende. Dette gjelder såvel boliger med lav standard som boliger med institusjonspreg. Hvordan kommunene vil forholde seg til dette, er vanskelig å vite.

Status for hele landet ved utgangen av 1991

Når vi ser på utviklingsprofilen for boliger etter innflyttingsår, er det tydelig at kommunene har gjort et krafttak i årene 1990-91. Den store innflyttingen skjer det året ansvarsreformen trådte i kraft. Samtidig overtar kommunene boliger som tidligere har vært drevet av HVPU. Ved utgangen av 1991 var det 6265 personer som hadde egen bolig.

Hvem er det som ved utgangen av 1991 har nydt godt av reformen? Er det de som tidligere var underlagt HVPU, eller er det også de som bodde hos foresatte i kommunen? Dette har vi ikke eksakte oppgaver for, men det er helt tydelig at reformen har kommet begge grupper til del. Da avviklingsloven ble vedtatt, bodde det noe over 5000 personer i HVPU-institusjoner eller HVPU-boliger. Antallet med egen bolig på dette tidspunkt overstiger langt dette tallet. Det er dessuten mange som fremdeles bor på avviklingsinstitusjon.

Når det som er planlagt er bygget ut, vil rundt 90% av det behovet som kommunene har oppgitt være dekket. Dette forhindrer ikke at en bør se nærmere på om det er deler av dette tilbudet som faktisk ikke holder mål. Dette vil bli berørt når vi beskriver de eksisterende og de planlagte boligene.

Vi har ikke kunnet beregne hvor mye behovet vil øke med tilveksten av nye voksne som vil trenge egen bolig i de nærmeste årene. Den avgangen som vil skje vil sannsynligvis i hovedsak komme blant noe eldre personer som idag bor i institusjon/sykehjem. Nettoøkningen i behov må antas å bli noe høyere enn denne avgangen.

5. MÅTER Å BO PÅ

Sammendrag

Undersøkelsen opererer med fire bomåter eller boformer:

- Individuelt: For seg sjøl i fullverdig bolig uten andre med psykisk utviklingshemming som nær nabo
- Samlokalisert: Alene i fullverdig bolig og med andre med psykisk utviklingshemming innen rimelig gangavstand
- I bofellesskap: Flere i hver sin selvstendige bolig. I tillegg deler de ett eller flere fellesrom.
- I bokollektiv: Flere sammen i hver sin lille ufullstendige privatenhet, med husholdsfellesskap og felles kjøkken og oppholdsrom.

De to første måtene klassifiseres som private. De andre ligger mer mot det kollektive.

Både i 1989 og 1991 dominerer bokollektivet, med 34,4% i 1991. Over halvparten er overtatt fra HVPU. 29,5% av beboerne bor i 1991 i bofellesskap. Forholdet mellom disse formene forskyver seg markert med innflyttingsår: Bokollektivet fra 75% av boliger fra før 1983 til 40% i 1989 og derfra til rundt 20% i 1990-91. I 1990 bestemte Husbanken at fullfinansiering av bokollektiv skulle være unntak.

Bofellesskapet ser ut til å bli 90-åras svar på bokollektivet. Det øker sin andel i takt med nedgangen i kollektivene, utgjør 25% i 1990 og 48% i 1991. Tendensen fortsetter for planlagte boliger.

I 1991 bodde 17,2% samlokalisert og 27,9% bodde for seg sjøl. Andelen som bor individuelt synker.

Vanlige boliger

De politiske dokumenter om ansvarsreformen legger vekt på at mennesker med psykisk utviklingshemming bør få bo i vanlige boliger med vanlig bostandard i vanlig bomiljø.

Hvordan bør de bo?

Hvordan bør mennesker med psykisk utviklingshemming bo? Dette har vært et særlig sentralt spørsmål i diskusjoner og i konkret planlegging. Det er imidlertid neppe slik at en enkelt boform passer eller ikke passer for alle. Sannsynligvis er individuelle og sosiale egenskaper og forhold viktigere for hva den enkelte vil trives med, enn omfang av funksjonshemming og hjelpebehov, (Dyrendahl og Ringnes 1991).¹

¹ I den andre prosjektrapporten som er under arbeid med tittel "Hverdagen i det nye hjemmet", analyserer og vurderer vi boligkasus som representerer ulike måter å bo på (Dyrendahl, 1992)

Privat og kollektivt som skille

Generelt kan måter å bo på deles inn etter forholdet mellom privathet og kollektivitet. Dette kan framstilles som et kontinuum med høy grad av privathet som det ene ytterpunktet og høy grad av kollektivitet som det andre. (Dyrendahl, 1987)

I spørreskjemaene har vi foretatt en grovinndeling i fire måter å organisere boligen på og med utgangspunkt i grad av privathet og kollektivitet.²

- Individuell bolig: En person/par/familie bor for seg sjøl og har eget hushold i fullverdig bolig uten fysisk nærhet til andre boliger der det bor personer med psykisk utviklingshemming eller særlige omsorgsbehov
- Samlokalisert bolig: Flere enkeltpersoner/par/familier bor hver for seg og har egen husholdning i selvstendige fullverdige boliger i samme boligområde eller hus.
- Bofellesskap: Flere enkeltpersoner/par/familier har eget hushold i hver sine fullverdige boliger som er plassert sammen. I tillegg til og i tilknytning til boligene har de fellesarealer som kjøkken og/eller oppholdsrom.
- Bokollektiv: En mindre gruppe ikke-beslektede personer deler en bolig og har felles husholdning. Privatenehetene er vanligvis forholdsvis små, ikke fullverdige boenheter mens fellesrommene er større, mer sentrale og utgjør en nødvendig del av boligen. Felleshushold er det sentrale kjennetegnet på boformen.

Individuell bolig og bokollektiv er ytterpunkter. Vi kan gjøre en slik to-deling:

<u>Privat:</u>	<u>Kollektivt:</u>
Individuell	Bokollektiv
Samlokalisert	Bofellesskap

Boform og husholdstype

I bofellesskap er alle leilighetene fullstendige med kjøkken/kjøkkenkrok og toalett/bad, i tillegg til soverom og stue med plass til gjester. Beboerne har egen leilighet. Fellesrom kommer i tillegg. Beboeren kan dermed velge om og hvor hun/han vil omgås andre beboere. Eventuelle fellesmåltider lages og inntas mer sporadisk eller enkelte dager. I definisjonen av bokollektiv er derimot **felles hushold** det sentrale kriterium. Fellesrommene er nødvendige som tillegg til privatenhetene som ikke er fullstendige eller er små.

Imidlertid kan de som bor i en bolig bygget som bofellesskap med felleskjøkken faktisk ha felleshushold. Dette er i vårt prosjekt definert som kollektiv. Det er hvordan dagliglivet og fellesskapet faktisk er organisert som er av særlig interesse. Utgangspunktet er mer i **måten** folk bor på enn i den formelle definisjonen og utformingen av huset. Men fysisk utforming og planløsning gir rammebetingelser for den sosiale- eller husholdsstrukturen.

---

²Tilsvarende inndeling nyttes av Husbanken i rundskriv HB 1212, 10. august 1990. Utdypes i Dyrendahl, 1990 og i Dyrendahl og Ringnes, 1991

Fellesskap eller ensomhet?

Mange er redd for at en som bor for seg sjøl skal bli sosialt isolert og ensom. Kollektivet/bofellesskapet blir derfor valgt som et vern mot dette. Folk som bor slik kan ikke unngå å ha noe å gjøre med hverandre. Slik sett kan vi si at de ikke blir fullstendig isolert. De enkelte beboere kan ha glede av hverandre eller mislike hverandre. Uavhengig av positive eller negative følelser eller likegyldighet inngår de likevel daglig i en felles sosial situasjon. Men det å befinne seg på samme sted, i samme hus eller rom er ikke nødvendigvis det samme som ikke å være eller oppleve seg som ensom. Det forutsetter et følelsesmessig fellesskap.

Presset mot daglig og daglangt samvær i bokollektiv kan bli belastende. Både bofellesskap og samlokalisering av boliger gir mer fleksible muligheter for fellesskap med dem en liker å omgås.

En annen begrunnelse for fellesbolig er at felleshushold og bofellesskap gir mulighet for særlig effektiv organisering og utnyttelse av tjenester. Særlig i kollektiv er risikoen erfaringsmessig stor for at beboerne blir behandlet som en gruppe, i mindre grad som ulike enkeltpersoner (Blomberg-Ekstrøm 1986).

Og slik bor de

Både i 1991 og 1989 dominerer bokollektivet i boliger i bruk. Bofellesskapet dominerer i **planene** i tallmaterialet fra begge undersøkelsesårene. Kollektivets sterke stilling i 1991 kan muligens delvis forklares ved at kommunene hadde overtatt HVPU-boliger. Av de 835 personene som bor i tidligere HVPU-boliger bor 675 i kollektiv. Dette er i overkant av halvparten av alle i bokollektiv.

Sosialdepartementet er skeptisk til denne formen. "Det er ingen grunn til å tro at mennesker med psykisk utviklingshemming har spesielle forutsetninger for en slik livsform" (Ot.prp.nr. 49, s. 25). Med et begrenset areal til privat rådighet blir mulighetene for å velge mellom privatliv og fellesskap små. Den krever samarbeid og gjensidig tilpasning. Konflikter kan medføre at en må sette inn ekstra personellressurser, bl.a. for å hindre at slike vansker blir en belastning for den enkelte beboer (Dyrendahl, 1989).

Tabell 5.1 viser noe overraskende at individuelle boliger rangerer som nr. 2 i boliger i bruk i begge undersøkelsene. Det blir svært ofte hevdet at mennesker med psykisk utviklingshemming vil bli isolert når de bor for seg sjøl. I **planene** kommer imidlertid individuelle boliger på fjerde plass.

Imidlertid virker det som individuell boform er noe overrapportert. På adresser med fra 2 til 10 privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming finner vi i alt 164 registrert under individuell boform. Av disse er 16 registrert på privatenhet med to og kan være ektefeller/par. Dersom flere selvstendige leiligheter ligger på samme adresse, og beboerne har egen husholdning, vil de høre under boformen samlokalisert. Vi har ikke kunnet korrigere for eventuell feilrapportering. Når en leser tall for fordeling mellom disse boformene, bør en ha dette forbeholdet klart.

Tabell 5.1

Antall personer i ulike måter å bo på i eksisterende og planlagte boliger i 1989 og 1991

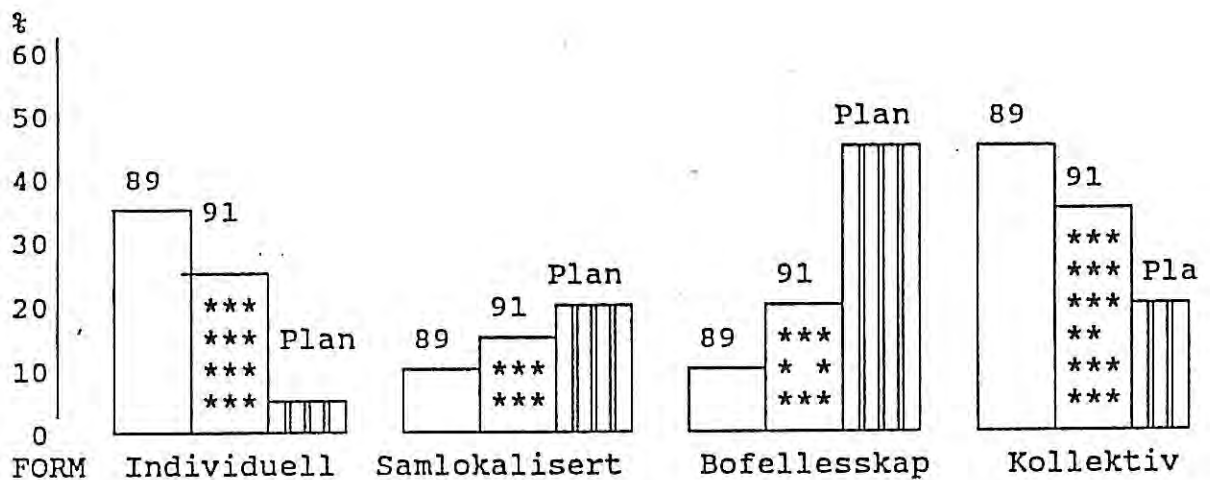
BOMÅTE	1989 - tall		1991 - tall ³	
	Bor vår 1989	Planer	Bor juli	Planer
Bokollektiv	554	273	1.261	524
Bofellesskap	126	440	749	1.053
Samlokalisert	147	159	630	500
Ind.bolig	409	124	1.022	162
Ubesvart	13	53		
Totalt	1.239	1.049	3.662	2.239

Andelen individuelle boliger fortsetter å synke. Samtidig stiger andelen planlagte selvstendige, samlokaliserte leiligheter noe, men uten å fange opp hele nedgangen i den individuelle formen.

Nedgangen i individuelle boliger fant vi også for planer fra 1989, mens tallene for individuelle boliger som ble tatt i bruk 1990-91 var langt høyere. I 1989 tolket vi disse planene slik: "Det kan tenkes at byggeplanene i større grad tar sikte på personer som trenger mer hjelp." Samtidig vil det være enklere for den enkelte og for kommunen å skaffe individuell bolig på det åpne boligmarkedet, kanskje også på kortere tid. I alt 55% av kommunene tar sikte på å skaffe boliger også i eksisterende boligmasse.

Fig. 5.1

De ulike bomåters forholdsvis fordeling i prosent av beboerne i 1989, i 1991 og planlagt 1991

³ I kapitlet foran slo vi sammen tall for faktisk innflyttet 1. juli 1991, med planlagt innflyttet 2. halvår. I dette kapitlet holder vi disse tallene atskilt, jfr. spørreskjemaets B- og C-deler.

Tyngdepunktet ligger sterkt på kollektive former, men den noe løse bofelleskapsformen står sterkere enn den tette kollektivformen. Også i 1989 var det planlagt langt flere fellesskap enn kollektiv som likevel har en stor andel i 1991-materialet. Dette har vi foran forklart med de tidligere HVPU-boligenes store andel av bokollektivene.

I bofellesskapet oppretter en et halvprivat område utenfor den enkeltes private område som møte- og samværssted. I prinsippet står den enkelte fritt i å velge samvær og felles måltider utenfor eget privatområde eller å holde seg for seg sjøl. Kan det tenkes at de halvprivate fellesrommene også samtidig svekker opplevelsen av å ha sitt eget hjem som en har satt sitt eget preg på og som sted for samvær med andre? Er fellesrom nødvendig for samvær og fellesmåltid med nære naboer? Hva kommer det av at selvstendige samlokaliserte boliger så sjelden blir tilbudt? Unntaket her er boliger finansiert over Husbankens avdelingskontor i Hammerfest (se neste avsnitt om geografiske forskjeller).

Når vi nytter to-delingen privat-kollektiv utgjør kollektivformene 58% av privatenhetene. I Husbankmaterialet fra 1989-91 utgjør de 75% (Jørgensen, 1991).

Av lånesøknader som Husbanken avgjorde i 1990 var 24% vanlige/individuelle og samlokaliserte boliger, 91-92 en noe høyere andel, nemlig 30% i 1991 og 32% i 1992. De kollektive formene utgjorde 70% og 69% samme åra.

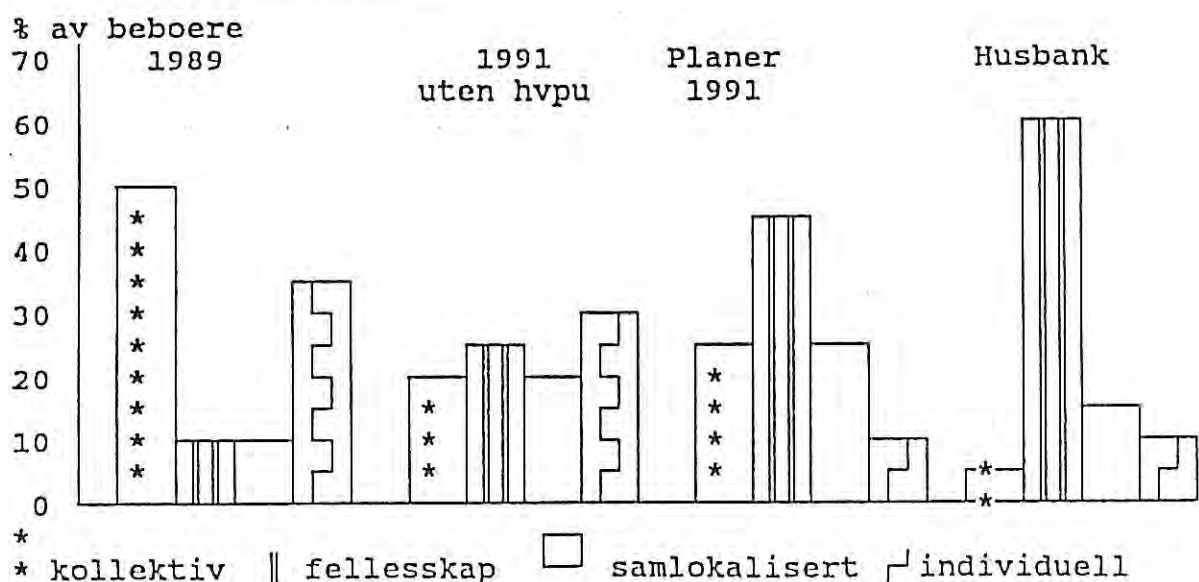
Forskyvning mellom boformene

Figur 5.2 demonstrerer en tydelig forskyvning mellom boformene som kommunene har hatt ansvar for over tid. Bo-kollektiv, den gang kalt gruppebolig, dominerte i 1989 sammen med individuelle boliger. Når vi holder tidligere HVPU-boliger utenfor boliger i bruk i 1991, finner vi en tilnærmet balanse mellom de fire måtene å bo i. Disse boligene vil kommunene ha hatt mer direkte planleggingsansvar for.

I tabell 5.2 ser vi klart hvordan bofelleskap, samlokalisert og individuell boform er nyskapinger utenfor HVPU. Samtidig er nok dette også uttrykk for at oppfatninger har endret seg over tid. Dette ser vi bl.a. av tabellene 5.4 og 5.5 seinere.

Fig. 5.2

Bomåter - i prosent av beboerne i 1989, - i 1991 uten HVPU-boliger, planlagt 1991 og i husbanksaker

Tabell 5.2**Biform innen tidligere HVPU-boliger og andre boliger - personer**

Biform	HVPU	Ikke-HVPU	Uoppgitt	Sum
Bokollektiv	675	554	32	1261
Bofellesskap	33	716	0	749
Samlokalisert	19	611	0	630
Individuell	108	894	20	1022
Sum	835	2775	52	3662

I husbanksakene har bokollektivene en meget liten andel, 10%, mens de i planene fra kommunene i 1991 utgjør 23,5%.

I august 1990 gjorde Husbanken det klart at "Valg av bokollektiv til andre formål enn kortvarig boavlastning, må begrunnes spesielt hvis Husbanken skal kunne gi fullfinansiering" (rundskriv HB 1212, 10. august 1990). Vi må anta at dette har hatt innflytelse på kommunenes planlegging. Begrunnelsen for disse restriktive lånevilkårene ligger særlig i det tette og omfattende fellesskap som beboerne må innrette seg etter.

Biform - endringer over tid**Tabell 5.3****Bebodde og planlagte boliger etter biform - 1991****Beboere i prosent pr år etter innflyttingsår**

Innflytt. år	Kollektiv	Fellessk.	Samlok	Individuell	N
Før 1983	74,3	0,7	5,9	19,0	294
- 83	50,0	17,0	14,2	25,0	62
- 84	69,5	6,5	2,2	23,8	96
- 85	45,9	10,3	14,8	28,9	137
- 86	23,4	23,4	10,6	42,5	102
- 87	57,4	4,9	10,8	26,7	212
- 88	49,8	6,7	11,8	22,3	249
- 89	40,6	9,5	18,3	31,8	325
- 90	19,0	25,0	30,0	19,0	815
- 91	21,7	48,4	20,8	8,9	1029
- 92	25,8	42,1	28,3	3,7	812
- 93	38,0	40,8	16,8	3,5	286
- 94 +	13,5	53,6	12,4	20,3	183
Samlet N	1.765	1.538	1.078	1.096	5.687

Det har en tid blitt hevdet i enkelte tidsskrifter og i uoffisielle diskusjoner at kommunene ensidig satser på sterkt kollektive former.

En oversikt over innflyttingsår i de ulike formene i 1989- og 1991-materialet kan vise mer av utviklingstendensene. Tabellene 5.4 og 5.5 gir den forholdsvis fordelingen for hvert enkelt år. Absolutte tall vises i tabellvedlegget, tabellene nr. 1 og 2.

Fra og med 1990 er forskyvningen mellom de to kollektive måtene å bo på markert. Dette forholdet kunne vi registrere i 1989. Det forsterkes i 1991-tallene. Inntil rundt 1985 var det lite diskusjon omkring ulike måter å bo for mennesker med psykisk utviklingshemming. I disse åra ble det fra enkelte hold - særlig fra NFPU - stilt spørsmål ved det tette bokollektivet, eller gruppeboligen som måte å bo på, (Dyrendahl, 1985 og 1987). 1990 var det året da Husbanken gjorde klart at fullfinansiering av bokollektiv ville være unntak.

Tabell 5.4
Bebodde og planlagte boliger etter boform - 1989
Beboere i prosent pr. år etter innflyttingsår

Innflytt.år	Kollektiv	Fellessk.	Samlok.	Individuell	N
Før - 83	50,0	7,7	6,6	35,5	90
- 83	40,0	2,8	8,5	48,5	70
- 84	41,9	14,2	21,4	21,4	112
- 85	48,8	7,7	13,9	29,4	129
- 86	45,0	7,5	14,1	33,3	120
- 87	51,6	10,1	8,6	28,9	207
- 88	37,0	16,6	19,1	26,6	240
- 89	41,4	22,2	12,8	23,4	328
- 90	20,3	49,4	19,0	11,4	384
- 91	33,7	50,1	10,8	5,2	267
- 92+	15,7	39,4	36,8	7,8	38
Uoppgitt, før 1990	34,4	6,1	2,2	57,2	180
Uoppgitt, etter 1989	31,8	55,0	13,1	0	69
Samlet N	827	556	306	553	2232

Samtidig med forskyvningen fra bokollektiv til bofellesskap synker andelen individuelle boliger. Merkelig nok øker deres andel av planlagte boliger i 1994.

Tabellene for boform fordelt på innflyttingsår viste jo en klar forskyvning fra 1989 til 1990 mellom de kollektive måtene å bo på. Bokollektivformens andel synker jevnt fra 1983 til 1989, og derfra et markert fall til 1990-91. Til tross for at Husbankens lånevilkår er restriktive for bokollektiv, ser vi en viss stigning igjen i planlagte boliger 1992-93. Tyngdepunktet forskyves likevel i retning bofellesskap, som øker markert fra 1990 og fortsetter for 1991-94. Samtidig synker andelen individuelle boliger markert fra 1991.

Planene favoriserer bofellesskap

Av plantallene ser det ut til at halvparten av voksne mennesker med psykisk utviklingshemming vil komme til å bo i egen leilighet, samtidig som de deler eller har adgang til fellesareal sammen med 3-4 andre i tilsvarende situasjon. I tillegg blir rundt fjerdeparten tilbudt felleleshushold i kollektiv. De kollektive formene dominerer fortsatt.

Bofellesskapet ser ut til å bli 90-åras svar på bokollektivet. Vi kan spørre om disse også kommer til å få kollektivets husholdsmønster. Er det slik at kommunene vil "drive" dem på samme måten og velger denne formen for å kunne organisere tjenestene kollektivt, samtidig som Husbanken ikke fullfinansierer bokollektiver?

Geografiske forskjeller?

Husbankmaterialet viser enkelte vesentlige geografiske forskjeller. Tabellen nedenfor bygger på tallene fra de ulike avdelingskontorene i Jørgensens rapport (Jørgensen 1991)

Rapporten nytter i alt 5 kategorier. Vår kategori "bofellesskap" blir hos Jørgensen splittet i to. Fellesboliger med selvstendige leiligheter og felles oppholds- eller aktivitetsrom benevnes "samlokalisert med fellesareal". "Bofellesskap" forutsetter også et felles-kjøkken. Et slikt skille kan være nyttig fordi det skiller ut bofellesskap som legger til rette for felleshushold i fellesarealet. Skillet mellom bofellesskap og bokollektiv i Husbankens materiale og lånevilkår er knyttet til størrelsen på privatenhetene, over respektive under 40 kvm.

Tabell 5.5

Boliger fordelt på boformer ved Husbankens ulike avdelingskontor - i prosent³

Avdeling	Vanlig/ individ.	Samlok. u.fellesar.	Samlok.m. fellesa ⁴	Fellesskap	Kollektiv	Sum
Bergen	23,5	6,2	70	1,2	0	100,9
Trondheim	0	11,9	0	77,6	10,2	99,7
Bodø	11,2	23,1	15,6	50,0	0	99,9
Hammerfest	8,5	57,4	17,0	17,0	0	99,9
Oslo ⁵	4,3	14,8	14,1	47,1	19,6	99,9

Særlig påfallende er at i tre av regionene - Vestlandet og Nord-Norge - var det ingen søknader om bokollektiv. Hammerfestavdelingen skiller seg klart ut med en særlig høy andel av boliger uten noe fellesareal. På den andre siden har Bergen og Bodø høye andeler av det som etter våre definisjoner er bofellesskap.

De kollektive formene - med felleskjøkken i tillegg til eller i stedet for eget kjøkken - dominerer i Trondheimsregionen og i de 9 sør-østlige fylkene som sogner til Oslo-avdelingen. Det er ikke urimelig å anta at den lave andelen av bokollektiv i materialet skjuler at

³Søknader for 721 enheter innvilget i 1990

⁴I vår undersøkelse klassifisert som bofellesskap

⁵Omfatter 9 fylker sør/øst, 25 % av søknadene

også en del av bofellesskapene har felleleshushold og altså er kollektiver etter våre definisjoner.⁶

De private formene, individuell og samlokalisert, dominerer ved Hammerfestregionen som den eneste. I to andre regioner, Trondheim og Oslo, er deres andel langt under en fjerdedel, helt nede i 12% og 15%.⁷

Hvordan kan en forklare de geografiske forskjellene i måte å bo på? Har de ulike distriktskontorene til Husbanken ulike oppfatninger som de formidler til kommunene under planlegging/søknadsbehandling? Er det de samme konsulent-, arkitekt- og/eller ferdighusfirmaene som råder over markedet i en og samme region? Har det oppstått en deling av markedet slik at noen firmaer dominerer i enkelte regioner og andre i andre regioner? Henter kommunene impulser fra andre kommuner i samme fylket? Henger den lave andelen bokollektiv i Finnmark sammen med at fylket ikke har tradisjon for institusjoner for mennesker med psykisk utviklingshemming?

---

⁶ Dette kan skje bl.a. om kommunen vil rasjonalisere tjenestene og ikke innvilger hjelp til å lage middag individuelt i privatkjøkken for dem som ikke kan gjøre dette sjøl.

⁷ Vi har ikke gjort tilsvarende analyser av geografiske variasjoner av vårt eget materiale.

6. HUSTYPER

Sammendrag

Vi finner en forholdsvis jevn spredning på hustyper for boliger som var i bruk pr. 1.juli 1991, men større forskjeller for planlagte boliger. I 1989-undersøkelsen spurte vi ikke om hustyper.

Det er tendenser til at ulike måter å bo på er knyttet til bestemte hustyper. Bokollektivene ligger oftest i "eneboliger" og andre småhus/rekkehus. Av bofellesskapene ligger flest i småhus og rekkehus. Over halvparten av samlokaliserte boliger ligger i småhus, en fjerdedel i blokk. De individuelle boligene har hovedtyngden i blokk, en form som er på vei ut i planene.

En undersøkelse av husbanksaker finner liten variasjon i utforming og planløsning. Bofellesskapene innfører en ny byggeskikk og framtrer som en ny type kategoribebyggelse. Vi finner en forholdsvis jevn spredning på hustyper i boliger som var i bruk pr. 1.7.91, men større forskjeller for planlagte boliger. I 1989 spurte vi ikke om hustyper.

Hovedtendenser for hustyper

Tabell 6.1

Beboere fordelt på hustyper - absolutte tall

STATUS	HUSTYPE				
	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre	Uoppg.
1.7.91	779	1074	778	914	117
Planer	300	931	196	786	26

Vi har ikke tatt med de 113 boligene der vi kjenner bomåte, men ikke hustype.

Tabell 6.2

Beboere fordelt på hustyper - i prosent av alle

STATUS	HUSTYPE				
	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre	Uoppg.
1.7.91	21,3	29,3	21,2	25,0	3,2
Planer	13,4	41,0	8,8	35,1	1,2

Oversikten svekkes ved at innholdet i "andre" er uklart. Ut fra erfaring og andre kilder antar vi at "andre" inneholder et stort antall rekkehus, som i Jørgensens materiale utgjør hele 92,5% av samtlige under betegnelsen "konsentrert rekkehus osv." (Jørgensen, 1991). Vår kategori "småhus" var ment å omfatte også rekkehusboliger. Sammenlikner vi Jørgensens tall med oppgitte planer (tabell neste side), synes det rimelig å anta at en stor,

Kanskje den største andelen av "andre", er rekkehus. Vi viser fordelingen av 276 boliger i 44 kommuner i Sør-Norge utvalgt av Jørgensen for kvalitativ analyse, i tabellen nedenfor.

Tabell 6.3
Hustyper i husbanksaker 1989-91

HUSTYPER					
Småhus/enebolig		Konsentr.rekkehus		Blokk	
Abs.tall	Prosent	Abs.tall	Prosent	Abs.tall	Prosent
12	4,3	245	92,5	9	3,2

Vårt materiale viser en større andel av blokker, men andelen planlagte boliger i blokker er lav. Mer påfallende er den høye andelen i enebolig og småhus, over 50% i både eksisterende og planlagte boliger i vårt materiale mot 4,3% i husbankmaterialet. Vi må kunne anta at "andre"-gruppen i NBI-undersøkelsen inneholder et stort antall rekkehusboliger.

Den norske befolkning mellom 18 og 67 år fordeler seg annerledes på hustyper. 66% bor i enebolig/våningshus, 11% i hus i kjede, rekke e.l. 10% bor i annen bolig med mindre enn tre etasjer og 13% bor i blokk (Tøssebro, 1992).

Kan våre og Husbankens data fortelle noe om fordelingen på by, tett og spredt bebyggelse? Ut fra den lave andelen som bor i blokk synes det som om det er få av beboerne som bor i typiske bystrøk.

Er bomåte knyttet til hustype?

Det er tendenser til at den enkelte boform blir organisert i bestemte hustyper.

Bokollektivene ligger oftere i enebolig enn i de øvrige hustypene. Om vi forutsetter at "andre" inneholder en stor del rekkehus, dvs. småhus, vil langt flere ligge i småhus.

Av bofellesskapene ligger flest i småhus og "andre", som altså kan inneholde mange rekkehus/småhus, få i enebolig og blokk.

Over halvparten av beboere i samlokaliserte boliger bor i småhus, en fjerdedel i blokk. De individuelle boligene har sin hovedtyngde i blokk.

Tabell 6.4
Boformer fordelt på hustyper - beboere pr. 1. juli 1991

	Enebol	Småhus	Blokk	Andre	Uoppg.	Sum
Bokoll	465	270	136	358	32	1261
Felles	106	265	76	257	45	749
Samlok	49	332	168	99	0	630
Indiv	177	207	398	200	40	1022
Sum	779	1074	778	914	117	3662

Enkelte av de kategoriene som kommer fram synes å være ulogiske. "Kollektiv i enebolig" var en vanlig form i 70-80 åra, kalt "gruppebolig". Boligen var som et vanlig, stort en-familie-hus der hver beboer bare disponerte sitt eget, ofte lille, soverom. Mens et bokollektiv etter Husbankens regelverk forutsetter privatenheter med både sove- og oppholdsrom og derfor vil måtte være et fler-familiehus, boliger i rekkehus eller blokk. En kan også forestille seg flere eneboliger, samt fellesareal/-hus rundt et tun. Dersom "kollektiv i enebolig" etter gammel modell ble bygget i dag, ville det være en mini-institusjon hjemlet i f.eks. kommunehelsetjeneste- eller sosialomsorgsloven.

Tallene for beboere i bokollektiv må leses også ut fra at halvparten bor i tidligere HVPU-boliger og at disse har innflyttingsår før eller tidlig i åtti-åra. I kapittel 7 ser vi at disse boligene ofte har lite privatareal, har felles toalett og kjøkken.

Tabell 6.5

Boformer fordelt på hustyper - i prosent 1. juli 1991

	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre	Uoppg.	Sum
Bokoll.	36,9	21,4	10,8	28,4	2,5	100
Felles	14,2	35,4	10,1	34,3	6,0	100
Samlok.	4,9	52,7	26,7	15,7	0,0	100
Indiv.	17,3	20,3	38,9	19,6	3,9	100
Sum	21,3	29,3	21,2	25,0	3,2	100

Det er mulig at enkelte boliger er klassifisert som "individuelle", mens de burde kommet inn under kollektiv. Dette skyldes nok at vår formulering var noe uheldig. Når det bor flere enn en enkeltperson, et par eller en liten familie i en "individuell" bolig, er husholdet i realiteten et kollektiv.

"Samlokalisert i enebolig" kan være flere eneboliger i nærheten av hverandre. Ligger de i samme hus blir kategorien småhus/flerfamiliehus.

Vi viser tre tabeller med boformer fordelt på hustyper i prosent av alle for boliger i bruk, planlagte boliger og husbanksaker. Det er ikke noe entydig bilde vi får av de tre datasettene.

I boliger i bruk er det tre typer som har 10% eller mer av samtlige. At "bokollektiv i enebolig" er den største gruppen, kan forklares med at halvparten av bokollektivene er i tidligere HVPU-boliger, og er av de "eldre". Sannsynligvis hører en stor del av "kollektiv i andre" til "kollektiv i småhus".

Tabell 6.6

Boformer fordelt på hustyper i prosent av samtlige beboere pr. 1. juli 1991

	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre
Kollektiv	13,4	7,8	3,8	10,4
Fellessk.	3,0	7,0	2,1	7,4
Samlokal.	0,8	8,6	4,6	2,6
Individ.	4,1	5,2	10,2	5,5

Annet mønster for planlagte boliger?

Tabell 6.7

Boformer fordelt på hustyper i prosent av samtlige boliger planlagt for 2. halvår 1991, 1992-1994

	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre
Kollektiv	4,5	5,8	1,2	11,8
Fellessk.	7,0	20,5	2,4	15,8
Samlokal.	1,3	11,0	2,7	7,3
Individ.	0,6	3,1	2,6	0,6

Mønsteret for planlagte boliger er noe annerledes. Den større samlingen om "bofellesskap i småhus" her, forsterkes av tendensen i husbankmaterialet med nærmere halvparten av alle boligene. Plusser vi på "samlokaliserte boliger med fellesareal", som vi definerer som bofellesskap, utgjør denne kategorien nesten 60%.⁸ I de planlagte boligene er det rimelig å øke "bofellesskap i småhus" på 20,5% med en del fra "bofellesskap i andre hustyper".

Tabell 6.8

Boformer fordelt på hustyper i et utvalg saker behandlet av Husbanken i 1990 - prosent av alle

	Småhus, enebolig	Konsentrert, rekkehus osv	Blokk
Bokollektiv	1,4	18,2	0
Bofellesskap	0	45,3	1,8
Samlok/fell ⁹	0	14,1	0
Samlokalisert	0,4	13,1	1,4
Vanlig bolig	2,5	1,8	0

De som bor for seg sjøl bor oftere i "individuell bolig i blokk", en kategori som er på vei ut i planene og i husbankmaterialet. Planene omfatter imidlertid bare boliger som er planlagt bygget. Vanlig leilighet i blokk er imidlertid enklere å skaffe på det åpne markedet på steder som har en viss andel blokkbebyggelse. Det er derfor ikke urimelig å anta at flere kommer til å skaffe seg sjøl eller blir anskaffet slik bolig. Over halvparten av kommunene vil skaffe boliger også i eksisterende boligmasse. Også den lille gruppen "individuell bolig i enebolig" forsvinner på det nærmeste.

I vårt materiale ser vi en forskyvning fra enebolig til småhus og til kategorien "andre", der vi antar at rekkehus utgjør en stor andel.

⁸ Dette kan tyde på geografiske forskjeller, som vi så foran i husbankmaterialet, som er hentet fra 9 fylker i det sør-østlige Norge, mens våre data dekker hele landet

⁹Hos oss "bofellesskap", uten skille mellom fellesareal med og uten kjøkken

Ny byggeskikk?

Det synes også å være lite variasjon i utforming og planløsninger (Jørgensen, op.cit.). Jørgensen har studert plantegninger, prosjektbeskrivelser, situasjonskart for sitt utvalg og skriver "Spørsmålet er likevel om vi med de nye bofellesskapene står overfor en **ny type kategoribebyggelse** med et institusjonspreg som ikke var forutsatte". (Uthevet av oss). De har en rekke felles-preg. De er systematisk bygget opp med et sentralt plassert fellesrom og med et markert inngangsparti i midtaksen. Privatenhetene ligger langs sideveggene. En kan ikke se hva som er boligdelen fordi den ikke skiller seg ut i fasaden. Bygningen har en streng symmetri med inngangspartiet i senter, ofte med en stor baldakin over og bred hovedtrapp. Institusjonskarakteren understrekes av måten utearealet er utformet på. Det er vanlig med nokså store felles parkeringsplasser og garasjeanlegg. Asfalten går helt opp til inngangen fra en bred atkomstvei. Husene er store og skiller seg slik ut fra småhusbebyggelsen rundt. "Disse fellespregene gjør at en kan snakke om en **ny byggeskikk.**"

Jørgensen peker på at det synes som om boligene ikke er planlagt ut fra kjennskap til eller medvirkning fra framtidige beboere. Prosjektene gir ingen/sjelden opplysninger om beboerne og hva det er de trenger. Planleggingen synes ikke å ha tatt utgangspunkt i den enkelte person, slik ansvarsreformen forutsetter. Dette kan skyldes hastverk som har gjort planleggingsarbeidet til en "pliktøvelse".

7. BOLIGSTANDARD

Sammendrag

Spørsmål om bostandard ble stilt bare for de kollektive formene. Vi har likevel fått opplysninger fra rundt 60% for de private.

Boliger som er skaffet etter at ansvarsreformen ble vedtatt holder i hovedsak en standard som forutsatt.

Bostandarden synes å være rimelig bra for mellom 75% og 80% av beboerne, men:

- rundt en fjerdedel av beboerne har ikke eget toalett.
- rundt en fjerdedel er uten mulighet til å lage middag eller andre varme måltider i sin egen privatbolig.
- en femtedel har mindre enn 20 kvm privatareal, nærmere en tredjedel har mellom 20 kvm og 40 kvm.
- med noen unntak finner vi disse privatenhetene i bokollektiv, og det er rimelig å regne med at det er de **samme** boligene som har understandard på alle tre bokvalitetene.

Det er i hovedsak tidligere HVPU-boliger som har understandard. Dette synes ikke å være i samsvar med forutsetningene om at disse skulle omgjøres til vanlige boliger.

Boliger med understandard representerer for hele landet et ikke-registrert behov for nye boliger for 1.200 - 1.500 beboere.

Hva og hvor mye privat?

Her tar vi for oss størrelsen på privatenheten, eget toalett og kokemuligheter i privatenheten. For dette finnes visse normer både i rundskriv fra Sosialdepartementet og fra Husbanken. Hensikten med gjennomgangen er å vise hvor mange beboere som har boliger som tilfredsstillende krav vi idag kan stille til egen bolig. Også her vil vi sammenlikne med og hente informasjon fra husbankrapporten (Jørgensen, 1991).

Sosialdepartementet presiserer at hver enkelt person bør ha en bolig med atskilt soverom og oppholdsrom, kjøkken/kokemuligheter, toalett, bod (R.sk. I-31/88).

I undersøkelsen avgrenset vi spørsmålene om eget toalett, kokemuligheter og om størrelsen på privatarealet til bo-fellesskap og -kollektiv, idet vi forutsetter at individuell og samlokalisert bolig er fullstendige boenheter. Likevel har vi fått opplysninger om drøyt halvparten av også disse boligene. For de to første formene har vi opplysninger om oppimot samtlige.

Til tross for den lave svarprosenten for individuelle og samlokaliserte boliger, finner vi det forsvarlig å betrakte dem som representative for disse gruppene. For samlokaliserte boliger

ligger svarprosenten på mellom 60% og 65% for de tre spørsmålene. For individuelle boliger er de rundt 65% for toalett og kokemulighet og 55% for størrelsen på privatareal. Vi finner ingen systematisk sammenheng mellom innflyttingsår for disse boligene og andel som har gitt opplysninger om bostandard. Heller ikke finner vi noen systematisk sammenheng mellom høy/lav svarprosent og god/svak bostandard. Disse boligene er pr. definisjon fullstendige boliger med eget toalett og kokemulighet. Vi skulle derfor vente at alle svarer ja for disse. Vi har valgt å kjøre ut tabell som viser svarfordelingen for størrelsen på boligene. Denne kommenterer vi i avsnittet om størrelse.

Eget toalett

Har den enkelte person/par en leilighet som tillater full privathet for det å stelle seg sjøl?

Tabell 7.1

Privatenheter med eget toalett i prosent for hver måte å bo på pr. 1. juli 1991¹⁰

Boform	Toalett	Ikke toal.	Ikke svart	N
Kollektiv	33,6	65,3	1,1	1261
Fellessk.	94,1	2,7	3,2	749
Samlokal.	55,1	0,3	44,6	630
Individ.	62,4	2,5	35,0	1022
Sum	57,7	23,8	18,5	3662

Tabell 7.2

Privatenheter med eget toalett for hver måte å bo på pr. 1. juli 1991

Boform	Toalett	Ikke toal.	Ikke svart	N
Kollektiv	424	832	14	1261
Fellessk.	705	20	24	749
Samlokal.	347	2	281	630
Individ.	638	26	358	1022
Sum	2114	871	677	3662

At hele 65,3% av beboerne i bokollektiv ikke har eget toalett henger sannsynligvis sammen med at disse boligene ble bygget i en tid da kravene til bostandard for personer med psykisk utviklingshemming var lave. 810 av disse var innflyttet i tida før 1989. De ble vanligvis kalt gruppebolig, og modellen/forbildet var en familiegruppe i en familiebolig.

I bofelleskapene har de fleste eget toalett. Dette stemmer med definisjonen av boformen, privatenhetene som fullstendige boliger. 76 av disse var innflyttet før 1989, 14 før 1985.

I de samlokaliserte og individuelle boligene vi har opplysninger om, har oppimot samtlige beboere eget toalett. At 2,6% individuelle boliger ikke har, kan skyldes feil klassifisering av enkelte som i realiteten er kollektiv i familiebolig.

¹⁰ Tallene er hentet fra tabellen i vedlegget

Oppsummert: Nærmere en fjerdedel, dvs. 867, voksne personer med psykisk utviklingshemming som pr. 1. juli 1991 bodde i "egen bolig" hadde ikke eget toalett, noe som idag er et krav for å få lån fra Husbanken og som regnes som en selvfølge i egen, fullverdig leilighet.

Forskjell på eldre og nyere boliger

Vi har sett på toalettforholdene i de tidligere HVPU-boligene, tabell 7.3.

Andelen av beboere i tidligere HVPU-boliger som ikke har eget toalett, er meget høy og påvirker totalbildet. Bortsett fra boliger tatt i bruk i 1990 og -91 og 1984 er det over tre fjerdedeler av disse beboerne som ikke har eget toalett.

Hvorvidt boligens alder spiller noen rolle for bostandarddimensjonen eget toalett, har vi kontrollert i tilsvarende tabell 7.4 for innflyttingsår for ikke-tidligere HVPU-boliger. Vi må selvfølgelig ta forbehold om at boligen faktisk var nybygget det året som vi har fått opplyst at den "ble tatt i bruk av person med psykisk utviklingshemming".

Tabell 7.3

Beboere med eget toalett i bokollektiv og bofellesskap i tidligere HVPU-boliger

Innfl.år	Absolutte tall			Prosent pr. år	
	Toalett	Ikke toalett	Sum	Toalett	Ikke toalett
Før -83	14	184	198	7,1	92,9
-83	4	30	34	11,8	88,2
-84	16	34	50	30,8	65,4
-85	2	38	40	5,0	95,0
-86	4	12	16	25,0	75,0
-87	0	60	60	0,0	100,0
-88	8	46	54	14,8	85,2
-89	0	48	48	0,0	100,0
-90	16	8	24	66,7	33,3
-91	33	21	54	61,1	38,9
Uoppgitt	20	100	120	16,7	83,3
SUM	117	581	708	16,5	82,1

Tabell 7.4

Beboere med eget toalett i bokollektiv og bofellesskap i ikke tidligere HVPU-boliger

Innfl.år	Absolutte tall			Prosent pr. år	
	Toalett	Ikke toalett	Sum	Toalett	Ikke toalett
Før -83	0	8	8	0,0	100,0
-83					
-84	0	16	16	0,0	100,0
-85	14	22	36	38,9	61,1
-86	20	10	30	66,7	33,3
-87	42	20	64 ¹¹	63,6	30,3
-88	44	32	76	57,9	42,1
-89	62	42	104	59,6	40,4
-90	271	52	323	83,9	16,1
-91	255	28	599	92,7	4,7
Uoppgitt	4	0	8	33,3	66,7
SUM	1012	230	1270	79,7	18,1

Andelen med eget toalett kommer ikke over 70% før i 1990. Året 1986 markerer et klart hopp i andelen med eget toalett. Helt entydig er tabellen ikke om vi ser ett år av gangen, men tendensen er klart økende standard jo nyere boligen er.

Andelen med og uten eget toalett er speilvendt for tidligere HVPU-boliger og andre, drøyt 80% uten i de første og oppimot 80% for de siste.

Tendens i individuelle og samlokaliserte boliger

Om individuelle og samlokaliserte boliger kjenner vi andelene som ikke har vært drevet av HVPU, nemlig h.h.v. 89,2% og 97%. Rundt 40% av de individuelle boligene er innflyttet i 1990 og 1991, 75% i 1988 og seinere. Av de samlokaliserte er hele 70% fra 1990-91 og 85% fra 1988-91.

Opplysninger om eget toalett har vi for 55,4% av de 630 samlokaliserte boligene. Av beboerne hadde 99,9% eget toalett. For de individuelle boligene har vi opplysninger for 65% av 1022. Av disse beboerne hadde 94,8% eget toalett.

Sammenholdt med tendensen til høyere andel med toalett jo seinere boligen er innflyttet, og at de fleste ikke har vært under HVPU, er det rimelig å anta at individuelle og samlokaliserte boliger har en meget høy andel med eget toalett.

¹¹ Vi har ikke ført opp ubesvarte for 1987 og 1991, men likevel oppgitt totaltallet for disse årene

Kjøkken/kokemuligheter

Tabell 7.5

Privatenheter med kokemulighet i prosent for hver måte å bo på pr. 1. juli 1991

Boform	Ja	Nei	Ikke svart	N
Kollektiv	24,5	64,4	11,1	1261
Bofelles.	92,5	2,7	4,8	749
Samlokal.	52,9	0,6	46,5	630
Individ.	63,0	1,2	35,8	1022
Sum	54,0%	32,2	22,8	3662

Det er noen færre som har mulighet for å koke eller få kokt mat i sin egen leilighet enn dem som har eget toalett. Hovedmønsteret er ganske likt. Forklaringsmulighetene er de samme som for eget toalett.

Samlet har rundt en tredjedel, dvs. 840 voksne ikke mulighet for å lage seg middag i sin egen leilighet, men må dele kjøkken og sannsynligvis også lage mat sammen med andre

Vi har ingen holdepunkter for at dette er en situasjon den enkelte har valgt. Å lage mat sjøl, å ha mulighet til dette, er i Norge en naturlig del av voksne menneskers hverdag. Å ha denne muligheten til enten sjøl å lage sin middag eller få den laget av andre i sin egen leilighet kan oppfattes som viktig del av de forhold som gir en person identitet som voksen. Det virker også inn på muligheten til å utvikle selvstendighet i dagliglivet.

Tabell 7.6

Privatenheter med kokemulighet for hver måte å bo på pr. 1. juli 1991

Boform	Ja	Nei	Ikke svart	N
Kollektiv	309	812	140	1261
Bofelles.	693	20	36	749
Samlokal.	333	4	293	630
Individ.	644	12	366	1022
Sum	1979	848	835	3662

Tendensen for tidligere HVPU-boliger og for andre, viste samme mønster som for eget toalett (Tabell 5 og 6 i vedlegget). Av beboerne i tidligere HVPU-boliger hadde 87, dvs. 12,3%, kokemuligheter i egen privatenhet. 915 personer, dvs 72%, hadde slike muligheter i de andre boligene. For HVPU-boligene manglet opplysninger om kokemulighet for ialt 12,75% av beboerne, mens opplysninger om toalett manglet for bare 1,4%.

Kjøkken - et seint ervervet gode

For tidligere HVPU-boliger var det ingen sammenheng mellom det å ha egne kokemuligheter og tidspunktet boligen var tatt i bruk. For åra 1983, 1985, 1986, 1987 og 1990 var det ingen som hadde kokemuligheter.

Også for andre boliger var forekomsten av kjøkken/kokemulighet ujevnt fordelt over tid. Høyeste andelen før 1990 var for 1986-boliger med 66%. Først i 1990 kom andelen opp i 78,6% og med 86% i 1991. I samtaler med folk som har befatning med boliger og tjenester kan vi møte oppfatninger som at det ikke er nødvendig eller noen vits i at mennesker som ikke kan lage sin mat uten hjelp skal ha eget kjøkken/kjøkkenkrok. I vårt feltarbeid har vi ikke fått bekreftet slike oppfatninger. I tidligere gruppeboliger/bokollektiv var oppfatningen at beboerne **burde** lage mat sammen eller få den laget av andre på felleskjøkken.

De forholdstallene vi har for bokollektiv og bofellesskap med innflyttingsår 1990-91 tyder på at også i en del av kollektivene har beboerne privat kokemulighet.

Tendens blant samlokaliserte og individuelle boliger

Samme forhold gjør seg gjeldende som for eget toalett.

Vi har opplysninger om 53,4% av de 630 samlokaliserte boligene. 98,8% av beboerne hadde egen kokemulighet. For individuelle boliger hadde vi opplysninger for 64,1%. Av disse hadde 99,2% egne kokemuligheter.

Hva med standarden på kjøkkenet/kjøkkenkroken?

Vår undersøkelse kan ikke si noe om standarden for egen kokemulighet. I den kvalitative delen av prosjektet har vi funnet variasjoner som spenner over en meget liten kjøkkenbank med en enkel kokeplate i en krok av oppholdsrommet, til en kjøkkenkrok som del av oppholdsrommet og med bank- og overskap, komfyr, kjøleskap og kort bank, til et atskilt romslig fullt utstyrt kjøkken med spiseplass til 4-6 personer.

Jørgensen sammenholdt kjøkkenkvalitetene i 61 saker med ialt 276 boliger med Husbankens kriterier for minstestandard ¹². I to-roms bolig: "Kjøkken: Rommet må kunne avdeles som eget rom med vindu. Den faste innredningen skal ha en lengde på minimum 4 m." Boligen skal ha plass til 6 personer ved spisebordet.

I disse nye boligene fant Jørgensen at bare 46,7% helt oppfylte krav til kjøkken, 17,8% delvis, mens 14,8% ikke oppfylte kravene. Bare 36,2% fylte kravene til spiseplass, 17,4% delvis. (Jørgensen, op.cit) At hele 42% ikke fylte kravene til spiseplass, sier oss noe om hvilke muligheter beboerne har til å invitere gjester og slik fungere som voksne, selvstendige personer overfor omverdenen.

¹²Søknader behandlet av banken 1989-91

Hvor stor plass har de?¹³

Arealkrav

Privatenheter under 40 kvm. fyller ikke Husbankens krav til andre boformer enn bokollektiv. Bare de over 40 kvm fyller krav til individuelle og samlokaliserte boliger. (Rskr. HB-1212, august 1990). Minsteareal for vanlige to-roms leiligheter er 50 kvm BRA(K). Dette er imidlertid ikke alltid tilstrekkelig for å tilfredsstille Husbankens normer for "god bolig". Disse er vanskelig å tilfredsstille med mindre enn 55 kvm som også i praksis er nødvendig for en livsløpsbolig (Jørgensen, op.cit.). Ettersom vi ikke har spurt spesielt om størrelsen av areal over 50 kvm, kan derfor disse tallene ikke fortelle om antallet privatenheter som kan oppnå livsløpsstandard.

Utleieboliger - finansiert med utleielån - kan være på 40 kvm og vil være fullstendige.

Tilfredsstiller boligene arealkravene?

Tabell 7.7

Privatenheter etter størrelse og boform - beboere i prosent innen hver boform

Form	Størrelsen på privatenhetene					I alt
	U. 20	20-39	40-49	50+	Ubesv.	
Koll.	54,3	21,5	4,0	14,6	5,6	100,0
Felles	4,3	7,9	22,9	61,4	3,5	100,0
Samlok	0,7	2,0	12,2	40,8	44,2	99,9
Indiv.	1,1	7,6	11,3	46,5	33,5	100,0
I alt	20,6	11,7	11,3	37,4	19,0	100,0

Vi har markert skiller for tre kategorier av størrelser.
(Absolutte tall i vedlegget, tabell nr. 7)

For individuelle og samlokaliserte har vi opplysninger fra rundt halvparten. Vi behandler dem atskilt fra de kollektive boformene som spørsmålet var avgrenset til.

Som ventet er det i bokollektivene at privatenhetene er særlig små. Mange av dem som er mindre enn 20 kvm vil bestå av et enkelt soverom, uten verken eget toalett eller koke-muligheter. I gruppen 20-39 kvm vil endel være hybler med eget toalett og hybler med eget toalett og kjøkkenbenk/-krok, endel med både soverom/alkove og oppholdsrom med kjøkkenkrok. Vi minner om at rundt 50% av kollektivbo-enhetene er i boliger som tidligere ble drevet av HVPU.

Nærmere en femtedel av kollektivene med 232 privatenheter fyller Husbankens arealkrav for bofellesskap, 40 kvm. 14,6% fyller også normen på 50 kvm for "god bolig". Vi må

¹³Det er en svakhet med spørreskjemaet at også spørsmålet om størrelsen på privatarealet var avgrenset til de to kollektivformene. Det burde vært stilt til alle. Det ligger ikke i definisjonen egen bolig eller samlokalisert noen forutsetning om størrelse.

regne med at disse er av de nyere. Den store forskjellen mellom størrelse på privatenhetene i kollektiv i forhold til bofellesskap kan tyde på at det er "eldre" boliger, fra 80-tallet, som er særlig små og utilfredsstillende. Dette bekreftes av tabellene 7.8 og 7.9 og av at Husbankmaterialet viser samme tendens for kollektivboligene.

I alt er det minst en tredjedel av alle beboerne som ikke har privatleiligheter som tilfredsstillende Husbankens minstekrav til areal for bofellesskap. En femtedel har svært små "hybler", under 20 kvm. Også blant de individuelle og samlokaliserte leilighetene vi ikke har opplysninger om, kan det være noen med understandard. Bare en drøy tredjedel av de privatenhetene vi har opplysninger om holder minstekravet til vanlige, selvstendige leiligheter. Flere slike kan finnes blant dem vi mangler opplysninger om.

Forskjell HVPU og andre

Også for størrelsen på privatenhetene i bokollektiv og bofellesskap har vi tabeller for å finne mulige sammenhenger mellom standard og innflyttingsår for tidligere HVPU-boliger og andre hver for seg.

Tallene for HVPU-boliger det enkelte år er små. Vi ser at drøyt 60% av privatenhetene er mindre enn 20 kvm. Svært få har 40 kvm eller mer. Det er vanskelig å finne noen klar tendens til økt standard med tida. Det er forøvrig vanskelig å vite hva som ligger i at såvel året 1989 som 1990 og 1991 er oppgitt som innflyttingsår for tidligere HVPU-boliger for tilsammen 126 personer. Det kan bety at enkelte fylker bygget nye boliger også etter at avviklingsloven var vedtatt, ja til og med satt i kraft. Det kan også være tidligere HVPU-boliger som kommuner har overtatt og bygget om for innflytting de samme åra.

Tabell 7.8

Størrelse på privatenheter i bokollektiv og bofellesskap i tidligere HVPU-boliger, - beboere i prosent fordelt på innflyttingsår

Innfl.år	Privatenhetene i kvm					N
	Und.20	20-39	40-49	50+	Ubesv	
Før -83	50,5	39,5	0,0	5,1	5,1	198
-83	52,9	0,0	7,1	0,0	0,0	34
-84	57,7	11,5	0,0	26,9	3,8	52
-85	95,0	5,0	0,0	0,0	0,0	40
-86	62,5	37,5	0,0	0,0	0,0	16
-87	53,3	36,7	0,0	0,0	0,0	60
-88	48,4	38,7	0,0	12,9	0,0	62
-89	66,7	0,0	0,0	0,0	33,3	48
-90	33,3	33,3	0,0	33,3	0,0	24
-91	50,0	5,6	5,9	18,5	0,0	54
I alt	61,4	21,0	4,2	8,5	4,8	
N	435	149	30	60	34	708

Tabell 7.9

Størrelse på privatenheter i bokollektiv og bofellesskap i ikke tidligere HVPU-boliger, i prosent

Innfl.år	Privatenhetene i kvm					N
	Und.20	20-39	40-49	50+	Ubesv	
før -83	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8
-83						
-84	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16
-85	61,1	33,3	0,0	5,6	0,0	36
-86	66,7	0,0	33,3	0,0	0,0	30
-87	48,5	27,3	0,0	18,2	6,1	66
-88	39,5	47,4	0,0	5,3	7,9	76
-89	36,5	13,5	19,2	30,5	0,0	104
-90	15,5	11,5	18,0	55,1	0,0	323
-91	5,3	9,8	17,7	59,8	7,3	599
I alt	19,5	13,9	15,3	46,5	4,9	
N	248	176	194	590	62	1270

Forskjellen mellom tidligere og ikke-tidligere HVPU-boliger er slående også for privatenhetens størrelse. For den siste gruppen er bedringen over tid klar. De siste to åra har andelen beboere med plass som en vanlig to-mannsbolig kommet godt over 50%. En stadig mindre andel har flyttet inn i privatenhet som er mindre enn Husbankens norm for boenhet i bofellesskap.

Individuelle og samlokaliserte boliger

Her har vi opplysninger for bare halvparten: For 55,83% av de 630 samlokaliserte og for 66,5% av de 1022 individuelle. Det virker likevel interessant å se utviklingen for selvstendige individuelle og samlokaliserte boliger selv om de utgjør en mindre del av de nyeste boligene. Vi har tidlig i kapitlet kommentert representativitet. Tabell 7.10 viser fordeling på år bare i andel av dem som har svart.

Her fant vi store og ikke-systematiske variasjoner i andel av boliger vi fikk opplysninger om, fra 78% ett år til 91% et annet. Det kan være en av forklaringene til at vi ikke finner noen systematisk variasjon på størrelse etter innflyttingsår.

Tabell 7.10

Privatenheter etter størrelse i individuelle og samlokaliserte boliger, antall beboere pr. innflyttingsår

Innfl.år	Privatenhetene i kvm					N
	Und.20	20-39	40-49	50+	Ubesv	
før -83	0	0	8	18	42	68
-83	0	8	0	8	6	22
-84	0	0	0	12	12	24
-85	0	2	20	32	5	59
-86	0	2	10	22	16	50
-87	4	12	0	18	42	76
-88	0	12	20	42	29	103
-89	0	10	28	81	34	153
-90	6	18	40	186	174	424
-91	4	10	38	182	134	368
Uoppgitt	0	8	12	70	77	167
I alt	14	82	176	671	571	1514

Tabell 7.11

Størrelse på privatenheter i individuelle og samlokaliserte boliger pr år, personer i prosent av oppgitte

Innfl.år	Privatenhetene i kvm				N
	Und.20	20-39	40-49	50+	
før -83	0	0	31	69	100
-83	0	50	0	50	100
-84	0	0	0	100	100
-85	0	4	37	59	100
-87	12	35	0	53	100
-88	0	16	27	57	100
-89	0	8	24	68	100
-90	2	7	16	75	100
-91	2	4	16	78	100
Sum	1	9	19	71	100

Blant de individuelle og samlokaliserte boliger der vi kjenner til hvor stort privatarealet er, finner vi at hele 71% av beboerne har 50 kvm eller mer. Denne andelen er markert høyere enn for alle ikke tidligere HVPU-boliger. Fordi disse boligene pr definisjon er fullstendige skulle vi kunne vente at privatarealene gjennomgående er høyere i individuelle og samlokaliserte boliger enn i de kollektive boformene.

Hva Husbankundersøkelsen viser

I Husbankundersøkelsen¹⁴ er ingen privatenhet under 20 kvm.

I bokollektivene har 20% av beboerne under 38 kvm og 10% mellom 38 og 40 kvm, dvs. like oppunder normen for bofellesskap. De øvrige kollektivene fyller minstekravet til bofellesskap på 40 kvm, hovedtyngden har privatenheter på 44-46 kvm.

Av de 126 beboerne i bofellesskap har 14% privatareal på 45-49 kvm, 45% har 49-55 kvm og 39% har mer enn 55 kvm som altså er store nok til livsløpsstandard. I samlokaliserte boliger med fellesareal har drøyt 70% av beboerne 57-69 kvm privatareal.

I vanlig samlokaliserte boliger har ingen beboere under 50 kvm privatareal, og mer enn tre fjerdedeler har mellom 55 og 69 kvm. Alle de 12 vanlige selvstendige boligene er mellom 60 og 100 kvm.

Tendensen likner på den vi finner for bokollektiv og bofellesskap innflyttet i 1990-91.

Oppsummert

Boliger som er planlagt og tatt i bruk etter at ansvarsreformen ble vedtatt i 1988 og etter at rundskriv og retningslinjer ble sendt fra Sosialdepartementet holder i hovedsak en standard som forusatt.

Bostandarden synes å være rimelig bra for mellom 75% og 80% av beboerne, men:

- Rundt en fjerdedel, 875, av beboerne har ikke eget toalett. 581 av disse bor i tidligere HVPU-bolig.
- Rundt en fjerdedel, 850, er uten mulighet til å lage middag eller andre varme måltider i sin egen privatbolig. 531 av disse bor i tidligere HVPU-bolig.
- En femtedel, 723, har mindre enn 20 kvm privatareal, derav 435 i tidligere HVPU-bolig. Nærmere en tredjedel har mellom 20 kvm og 40 kvm, derav 149 i tidligere HVPU-bolig.
- Med noen unntak finner vi disse privatenhetene i bokollektiv, og det er rimelig å regne med at det dreier seg i hovedsak om de **samme** boligene som har denne svake standarden på alle tre bokvalitetene.
- At rundt 70% av tidligere HVPU-boliger har understandard på en eller flere kriterier synes lite i samsvar med forutsetningene om at de nyere og mindre institusjonene fortsatt kunne brukes, men gjøres om til "vanlige boliger".

¹⁴ Direkte sammenlikninger er vanskelig. Husbankundersøkelsen har andre intervaller for størrelse enn vår. Dessuten bruker den ulike intervaller for ulike typer boliger.

Understandard og boligbehov for landet som helhet

For å kunne antyde hvor mange som har understandard som kan representere behov for ny bolig, har vi blåst tallene opp på landsbasis, men minner om at kategoriene overlapper hverandre.

Rundt 1240 personer mangler egen kokemulighet:	behov 1200-1250
Rundt 1130 personer har ikke eget toalett:	behov 1100-1150
Rundt 980 personer har privatareal under 20 kvm:	behov 950-1000
Rundt 467 personer har privatareal 20-39 kvm	behov 450- 500

Rundt 1200 til 1500 beboere har sannsynligvis et skjult udekket behov for ny/bedre bolig pga. understandard i nåværende bolig.

8. "I VANLIG BOMILJØ"

8.1 BOMILJØ OG BELIGGENHET

Sammendrag

Av samtlige privatenheter ligger 15,3% på samme tomt som en institusjon. 29,7% ligger sammen med eller er del av et trygde-/eldreboliganlegg. Med andre ord: 45% av beboerne bor i et ikke-vanlig bomiljø.

Bomiljø

Med bomiljø tenker vi her på menneskene som bor der, ikke hvorvidt husene er som vanlige bolighus. Et vanlig bomiljø består av mennesker i ulike aldersgrupper, i ulike sosiale situasjoner, med og uten funksjonshemminger og behov for bistand i dagliglivet.

Husbanken presiserer: "Det blir lagt stor vekt på at boligene lokaliseres i et godt egnet bomiljø. For å unngå institusjonspreg er det viktig at det ikke konsentreres for mange boliger for mennesker med psykisk utviklingshemming, eller andre med særlige hjelpe- og tjenestebehov. Nye boliger bør ikke planlegges i tilknytning til institusjoner." (Rsk. HB-1212, august 1990)

Boliger på/ved institusjonstomt

Samlet bor 15,3% av beboerne i bolig på/ved institusjonstomt. Det gjelder 18,4% av beboere i bokollektiv, 24,8% av de i bofellesskap, men bare 9,8% av de i samlokalisert bolig og 7,9% av de som bor for seg sjøl. Alle som bor på samme tomt som andre med psykisk utviklingshemming, bor egentlig "samlokalisert".

Tabell 8.1

Antall privatenheter på institusjonstomt¹⁵ fordelt på boform og beboere

Boform	PRIVATENHET PÅ INSTITUSJONSTOMT			
	Ja	Nei	Uoppgitt	Sum
Kollektiv	232	997	32	1261
Bofellesskap	185	563	0	749
Samlokalisert	62	546	22	630
Individuell	81	921	20	1022
Sum	561	3027	74	3662

¹⁵ Spørreskjemaet spurte ikke om hva slags institusjon som lå på tomta. Det kan bl.a. være en tidligere HVPU-institusjon eller et vanlig sykehjem.

Det er bokollektivene det er flest av på/ved institusjonstomt. I alt 708 kollektivbeboere bor i tidligere HVPU-bolig. 418 kollektivbeboere bor på eller som nabo til institusjonstomt. Det ligger derfor nær å anta at en stor andel av disse boligene ligger på samme tomt som en tidligere HVPU-institusjon. I tilfelle det er slik **kan** det dreie seg om villaer, mindre paviljonger o.l. som opprinnelig var avdelinger under institusjonen. Vi har ikke kontrollert dette med krysskjøringer.

I/sammen med trygdebolig

Tabell 8.2

Antall beboere i/ved trygdebolig fordelt på boform

Boform	Privatenheter i trygdebolig			Sum
	Ja	Nei	Uoppgitt	
Bokollektiv	278	951	32	1261
Bofellesskap	282	467	0	749
Samlokalisert	227	393	10	630
Individuelle	290	710	22	1022
Sum	1077	2521	64	3662

Enda flere enn de som bor på institusjonstomt, bor i eller på samme tomt som en trygdebolig. Spørsmålet gjaldt om boligen "ligger sammen med trygdebolig eller annen kommunal bolig", her forkortet til trygdebolig. Vi regner med at også eldrebolig blir definert som trygdebolig. Disse begrepene brukes ofte om hverandre om samme bolig. "Annen kommunal bolig" kan være ungdomsboliger av typen UNGBO, utleielånboliger for unge eller andre med dårlig økonomi, kommunale tjenesteboliger eller gjennomgangsboliger. Felles er at de er for en atskilt kategori og dermed gir et ikke-vanlig bomiljø.

I alt 29,4% av beboerne bor i eller ved kategoribygg. Noe av forklaringen på at kommunene i 1991 maktet å skaffe så vidt mange boliger, kan ligge i det at de har stilt planlagte trygde- og eldreleiligheter til disposisjon for personer med psykisk utviklingshemming. I forhold til planene fra 1989 var det dobbelt så mange som planlagt som bodde i egen bolig i 1990. Ved utgangen av 1991 var det seks ganger flere enn i 1989-planene som bodde slik, eller det firedobbelte om vi trekker fra HVPU-boliger som ble overtatt.

Vi finner stor forskjell i andelene som bor i/sammen med trygdeboliganlegg. Bare 22% av bokollektivbeboerne bor slik, mens andelen innen bofellesskap og samlokaliserte boliger er oppe i 37,6% og 36,0%. 28,3% av dem som bor for seg sjøl bor i eller ved trygdebolig.

Tabell 8.3

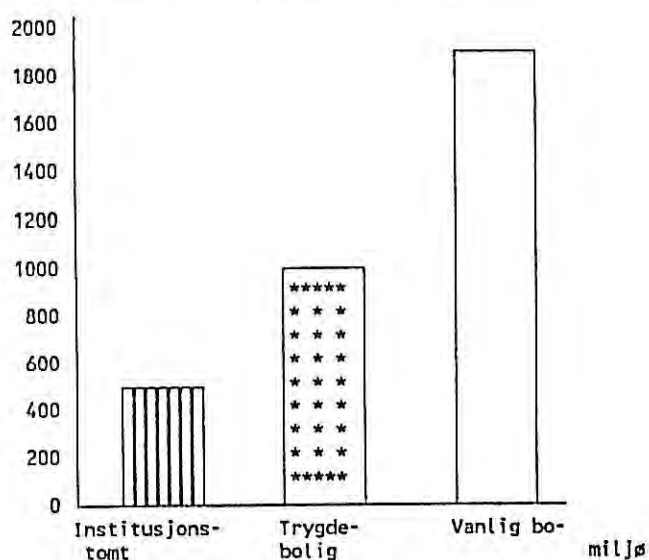
Andel beboere som bor i ikke-vanlig bomiljø

Biform	% På/ved instit.tomt	% I/ved trygdebolig	% I ikke vanlig bomiljø	N
Kollek	18,4	22,0	40,4	1261
Felles	24,6	37,6	62,0	749
Samlok	9,8	36,0	45,8	630
Individ	7,9	28,3	36,2	1022
I alt	15,3	29,4	44,7	3662

I alt var det pr. 1. juli 1991 1638 personer som bodde i "ikke vanlig bomiljø", eller 45% av samtlige. Vi har ikke krysskjørt disse tallene for innflyttingsår og kan vanskelig si noe om utviklingstendens.

Fig.8.1

Beboere fordelt på type bomiljø

Vi må kunne si at denne fordelingen er lite i samsvar med tankene bak reformen og de retningslinjer som er trukket opp.

Sammenlikning med Husbanken

Husbankundersøkelsen har 5 svaralternativer mot våre tre kategorier som ikke fanger opp Husbankens "isolert miljø". Av 276 boliger ligger 45,3% i vanlig bomiljø, 17,1% i isolert bomiljø, 31,8% i kategori-bebyggelse, 4% med institusjon som nær nabo, men ingen inne på et eksisterende institusjonsområde. Det synes ikke som om nye boliger blir planlagt på institusjonsområder, men likevel noen på nabotomta som kanskje er skilt ut fra institusjonens. Andelen "kategori-bebyggelse" i husbankmaterialet er på drøye 30%. Også vi finner like oppunder 30% i trygde-/eldreboliger.

Foran antydnet vi at boliger på eller som nabo til institusjonstomt kunne være tidligere HVPU-boliger. At Husbanken bare hadde hatt 4 søknader om bolig på/ved slik tomt, bestyrker denne antakelsen.

8.2 STØRRELSE PÅ BOENHET ELLER BOLIGGRUPPE

Sammendrag

Hvor mange som bor sammen har betydning for hverdagen hjemme.

Dersom mange personer som oppfattes å høre til en spesiell kategori bor på samme tomt, i samme hus e.l., kan omgivelsene oppleve dem som en enhetlig og lukket gruppe. Dette kan virke som barrierer for naturlig nabokontakt.

Det er drøyt 9% av beboerne med psykisk utviklingshemming som bor sammen med en til fire andre i samme privatenhet/bolig. Vi antar at de fleste er par eller foreldre med barn.

Det er 72% av beboerne som bor i boform med 1-4 privatenheter. Av dem som bor kollektivt bor 60% slik, 25% med 5-6 privatenheter og 40% i boform med 7-13 beboere. En så stor boenhet ligger nærmere en institusjon enn "egen bolig". Vi antar at mange slike bør slankes eller avvikles.

Når vi ser på hvor mange som bor på samme adresse, finner vi at 64% bor med 1-4 privatenheter samlet. I mellomstore grupperinger med 5-8 på privatenheter på samme sted bor oppimot 28%, mens 6,7% av beboerne bor i større konsentrasjoner på fra ni til 26 på samme adresse. Også i planene finner vi enkelte større konsentrasjoner av privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming.

To betydninger av størrelse

Om få eller mange bor sammen, dvs. deler bolig eller del av den, har betydning for hverdagen i hjemmet. Med få medbeboere er det enklere å organisere dagen og felles gjøremål, lettere å få oversikt over mennesker og hendinger, større mulighet for å få styring over eget dagligliv enn når mange bor sammen. Jo tettere kollektivitet, desto større rolle spiller antallet personer i boligen/husholdet. Det vil si at bokollektivet er mest utsatt og sårbart. På faghold har fire personer vært ansett som grensen for antall beboere. Tøssebro finner at grensen sannsynligvis går ved tre personer, (Tøssebro, 1992). For noen personer vil det være for slitsomt også å bo sammen med mer enn en annen person, eller best å bo alene.

Antallet personer med psykisk utviklingshemming som bor på samme sted, samme tomt/ hus/husrekke eller nær hverandre på et boligområde, kan virke inn på andre forhold. Når mange bor slik, vil de lett framstå som en enhetlig og lukket gruppe i forhold til omgivelsene. Størrelsen i seg sjøl kan virke som en barriere mot omverdenen og dermed minske mulighetene for naturlig nabokontakt. Sosialdepartementet har advart mot å skaffe/plassere boliger slik at antallet personer med psykisk utviklingshemming utgjør en unaturlig konsentrasjon.

Skjemaene gir opplysninger om en del slike forhold.

Hvor mange og hvem bor sammen?

I dette avsnittet ser vi på hvor mange som bor i samme boenhet eller samlokalisert gruppe av boliger (boliggruppe) og om flere personer deler privatenhet.

Materialet gir opplysninger om boforhold for 3662 personer med psykisk utviklingshemming og om 3504 privatenheter, hvorav noen beboes av personer uten psykisk utviklingshemming.

Det er 9,1% av beboere med psykisk utviklingshemming som bor sammen med 1-4 andre personer i samme privatenhet. To samboende er mest sannsynlig ektepar/samboere eller enslig forelder med barn. Tre og fire personer **kan** være et par med barn.

De fleste av disse bor i selvstendige boliger, 154 i individuelle og 80 i samlokaliserte.

Tabell 8.4

**Beboere med psykisk utviklingshemming som deler privatenhet med andre.
Fordelt på antall beboere pr. privatenhet og boform - x personer pr. enhet**

Ant.	Kollekt	Felles.	Samlok.	Individ	Sum
2	28	12	80	144	264
3	0	0	0	30	30
4	0	0	0	8	8
I alt	28	12	80	182	302

De fleste samboerne har også psykisk utviklingshemming. Det er 33 beboere med psykisk utviklingshemming som deler bolig/privatenhet med personer uten slik funksjonshemming. Disse fordeler seg mer likt på kollektive og private boformer.

Fjorten av kollektivbeboerne og to i bofellesskap har en medbeboer/samboer uten psykisk utviklingshemming. Det samme har ti som bor individuelt. Fire som bor individuelt deler bolig med to uten psykisk utviklingshemming og tre bor sammen med 3-4 andre.

Vi ser så på hvor mange privatenheter en boenhet/boliggruppe inneholder. Enheten boenhet/boliggruppe dekker her den konkrete boenhet, gruppe av samlokaliserte boliger eller den enkelte bolig. Tabell 8.5 viser hvordan beboerne fordeler seg i forhold til antall privatenheter pr. boenhet/boliggruppe.

Tabell 8.5

Antall privatenheter i boenhet/boliggruppe - antall beboere med psykisk utviklingshemming i kategoriene

Antall enheter	Bokollektiv	Bofellesskap	Samlokal	Individuell	Sum
1	10	0	8	1010	1028
2	86	40	54	2	128
3-4	662	439	305	0	1490
5-6	305	228	117	10	660
7-8	108	30	34	0	172
9-10	36	0	40	0	76
11-13	48	0	4	0	52
16-18	26	0	2	0	28
Uoppg	6	12	60	0	78
Sum	1261	749	630	1022	3662

Her er også privatenheter med beboer uten psykisk utviklingshemming. Når slike finnes i kollektive boformer kan vi snakke om "blandede".

En del av tallene virker ulogiske: Bokollektiv og bofellesskap med 1 privatenhet er i strid med definisjonen - dette skulle bli samlokalisert eller individuell bolig. Individuelle boliger ser ut til å være korrekt angitt bortsett fra en bolig med to privatenheter og to boliger hver med fem.

Hvor mange bor sammen eller som nære naboer?

Et grovt skille mellom rimelig og uheldig antall samboende i kollektiv og fellesskap kan settes med fire som øvre grense. Sosialdepartementet foreslo dette i Stortingsmelding nr. 76. Men Stortingets sosialkomite ville ikke sette noen absolutt grense. Den mente at antallet måtte fastsettes ut fra beboernes ønsker og behov. Bofellesskap måtte organiseres slik at de fungerer som et hjem (Innst. S. nr. 18).

Når vi nærmer oss 8-10 personer i samme boenhet eller gruppe, ligger betegnelsen institusjon nærmere enn egen bolig.

Det er i alt 72% av beboerne som bor i boform med 1-4 privatenheter. Av disse 2646 bor imidlertid 1156 individuelt. Ser vi på de kollektive formene, er det bare 1237 av ialt 2010 beboere som bor i boenhet med færre enn fem privatenheter.

Tabell 8.6

Antall personer med psykisk utviklingshemming i boenhet/boliggruppe fordelt på antall privatenheter og boform

Antall enheter	Bokollektiv	Bofellesskap	Samlokal	Individuell	Sum
1	18	12	24	834	888
2	86	40	58	140	324
3-4	660	443	281	38	1422
5-6	305	224	139	10	678
7-8	90	30	30	0	150
9-10	54	0	38	0	92
11-13	48	0	22	0	70
Uoppg	0	0	38	0	38
Sum	1261	749	630	1022	3662

Denne tabellen viser bare antall beboere med psykisk utviklingshemming. Foran har vi sett at det også bor et mindre antall personer uten psykisk utviklingshemming i boenhetene.

Betydningen av antall beboere pr. boform er størst for dem som bor i bokollektiv og bofellesskap som forutsetter at beboerne omgås hverandre til daglig. Av samtlige beboere bor 33% uten eller med bare en medbeboer med psykisk utviklingshemming og ytterligere 38,5% med to eller tre med samme funksjonshemming.

Ser vi utelukkende på bokollektiv og bofellesskap finner vi denne fordelingen:

I boenhet med 1-2 beboere med p.u.:	6,7%
I boenhet med 3-4 beboere med p.u.:	54,8%
I boenhet med 5-6 beboere med p.u.:	25,8%
I boenhet med 7-10 beboere med p.u.:	8,6%
I boenhet med 11-13 beboere med p.u.:	2,3%

Det er altså rundt 40% av beboerne i de kollektive boformene som bor i boenhet med fem eller flere beboere. Rundt 10% bor i boenheter som på grunn av sin størrelse likner mer på en institusjon enn en vanlig bolig. Det er få bofellesskap med beboertall over seks, 30 personer bor i slik boform med 7-8 beboere. Det er bokollektivene som utgjør tyngden av større boenheter.

Jo svakere en person er, desto større er belastningen ved å bo sammen med flere andre mennesker. Dersom fire personer som er særlig svake og trenger mye hjelp/tilsyn hele døgnet bor sammen i bokollektiv eller bofellesskap, vil de ha å gjøre med 18-20 ulike tjenesteytere i løpet av 3-4 uker. Vi vet ikke hvor mange av de svakeste personene som bor sammen med flere enn en eller to andre. Imidlertid kjenner vi fra enkelte kommuner til at det nettopp er de som er sterkt funksjonshemmet og dermed trenger mye bistand som blir henvist til kollektive boformer, også med seks personer i samme boenhet.

Skjult behov for nye boliger

Blant bokollektiv og bofellesskap med mer enn fire beboere antar vi at det er en del som bør slankes eller avvikles, og dermed representerer et skjult behov for nye boliger. Det gjelder alle/mange med mer enn seks beboere. Ialt bor 222 personer i disse. Vi antar at også boenheter med 5-6 personer representerer et skjult behov for nye boliger.

Vi har ikke tilstrekkelige holdepunkter for å vurdere hvor mange av disse boligene som allerede er registrert blant latente behov i kapittel 7 og hvor mange som kommer i tillegg til disse.

Planer

Planer for antall privatenheter i boform har hovedtyngden på fire enheter, med 880 av 2183 privatenheter. Også her finner vi kollektiv og fellesskap med 5, 6, 7 og 8 privatenheter. 102 privatenheter er planlagt i boenheter med 7-8. Blant samlokaliserte boliger finner vi 44 privatenheter i konsentrasjoner på 10 og 28 i konsentrasjoner på 14 boliger.

Konsentrert eller spredt lokalisering av boliger?

Skjemaene gir ikke direkte opplysninger om hvor mange som bor i samme hus, på samme tomt eller boligområde. Vi har imidlertid telt opp hvor mange som bor på samme adresse. Vi kan ikke være helt sikre på at vi har fått med alle tilfelle der flere boliger ligger på samme tomt eller område, f.eks. kan husrekker som ligger inntil hverandre ligge mot to forskjellige veier/adresser.

Tabell 8.7

Antall privatenheter pr. adresse fordelt på boform - antall beboere med p.u.

Enheter	Kollektiv	Felles- skap	Samlok- aliser	Indivi- duell	Sum	% Av alle
1	22	0	2	858	882	24,0
2	74	28	30	16	148	4,0
3-4	573	345	277	66	1262	34,4
5-6	304	246	121	30	701	19,1
7-8	176	107	40	14	337	9,2
9-10	36	10	66	38	150	4,0
11-17	70	0	16	0	86	2,3
26	0	0	10	0	10	0,2
112	0	0	8	0	8	0,2
Uoppg	6	12	60	0	78	2,1
Sum	1261	749	630	1022	3662	99,3

I antall privatenheter pr. adresse inngår også de som har beboere uten psykisk utviklingshemming.

I tabell 8.7 ser vi to store konsentrasjoner av privatenheter som ikke var med i tabell 8.5. Vi antar at adressene med 26 og 112 boliger er trygdeboliger/bosentra for eldre og funksjonshemmede e.l.

Er det store avvik med hensyn til konsentrasjon av privatenheter på samme adresse i forhold til i samme boform? Er det slik at flere bokollektiv og bofellesskap er plassert sammen? I tilfelle vil vi finne at en større andel av beboerne bor på adresser med et høyt antall privatenheter enn i boform med tilsvarende antall.

Vi finner at noen færre bor på adresser med 1-4 privatenheter enn i boenhet/boliggruppe med tilsvarende antall (tabell 8.5). Prosentandelene er 59,4% på samme adresse og 72,1% for 1-4 privatenheter på boenhet/boliggruppe. 15,1% bor på adresse med 7-10 privatenheter mot 5,5% i samme boenhet/boliggruppe.

Av tabell 8.8 ser vi at det også er steder der det er samlet 9 eller flere privatenheter bare for personer med psykisk utviklingshemming. I alt 6,9% av beboerne, eller 246, bor slik. Tabell 10 i vedlegget viser at tilsvarende andel for privatenheter i boenhet er 3,3%.

Tabell 8.8

Antall privatenheter for personer med p.u. pr. adresse. Fordelt på antall beboere

Enheter pr. adresse	Kollek.	Felles.	Samlok.	Individ.	Sum
1-2	100	40	64	874	1078
3-4	571	354	283	66	1274
5-6	304	238	113	30	685
7-8	176	107	40	14	337
9-10	36	10	66	38	150
11-17	70	0	16	0	86
26	0	0	10	0	10
Uoppg.	4	0	38	0	42
SUM	1261	749	630	1022	3662

De prosentandelene vi har funnet gjør det sannsynlig at det en del steder er flere enn ett bokollektiv eller bofellesskap på samme sted. Dette kjenner vi konkrete eksempler på, men kan ikke tallfeste hvor ofte det forekommer. Husbanken og Sosialdepartementet mener at en skal unngå "unaturlige" konsentrasjoner.

Planer

Også i planene for de nærmeste åra finner vi enkelte større konsentrasjoner av privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming.

Tabell 8.9

Antall privatenheter for personer med p.u. på adresse - planer 2. halvdel 1991 til og med året 1994 - fordelt på beboere pr. boform

Enhet. pr. adresse	Kollek.	Felles.	Samlok.	Individ	Sum	% Av alle
1	0	12	2	80	94	4,1
2	42	30	34	4	110	4,9
3-4	308	519	246	40	1113	49,7
5-6	78	238	66	22	430	19,2
7-8	62	112	40	16	230	10,2
9-10	0	0	38	0	38	1,7
11-14	32	42	28	0	102	4,5
36	0	72	18	0	90	4,0
Uoppg	2	28	2	0	32	1,4
Sum	524	1053	500	162	2239	99,7

Etter planene vil 460 personer eller 17,2% bo på adresse med flere enn 6 privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming. Nesten like mange vil bo med 5-6 privatenheter på samme adresse.

Det er kjent, bl.a. fra Sosialdepartementets hefte "Velkommen til meg", at noen kommuner har bygget rekkehus med f.eks. fire ganger tre hus på samme tomt. Spørsmålet om større eller små grupperinger på samme sted er foreløpig et skjønnsspørsmål. Problemstillingen gjelder bl.a. å ha mulighet for gjensidig kontakt mellom mennesker som trives sammen på den ene siden, og hvorvidt gruppen/området blir så stort at det minsker mulighetene for naturlig kontakt med vanlig bomiljø, på den andre siden.

9. EIE-, LEIEFORHOLD OG FINANSIERING

9.1 EIE- OG LEIEFORHOLD

Sammendrag

Kommunene har ikke bare økt sin aktivitet totalt sett, men eier også en forholdsvis større andel av boligene, 63 % i 1991, mot 56% i 1989. Også borettslag eier en større andel i 1991, nemlig 26,6% mot 23% i 1989.

Nærmere to tredjedeler av beboerne bor i 1991 i hus som kommunene eier, mot halvparten i 1989. Borettslag sto for 17% i 1989, mot en drøy fjerdedel i 1991. Kommunene eier tre fjerdedeler av bokollektivene.

Det blir stadig færre personer med psykisk utviklingshemming som sjøl eier sin bolig/andels-/borettslagsleilighet. Stådig flere har leievilkår som avviker fra vanlig brukte husleiekontrakter. 35% av beboerne har særlige leievilkår, 32,2% bor i bolig som er klausulert for funksjonshemmede.

Vi kan oppsummere eie-/leieforhold på samme måte som for 1989:

Den største gruppen av beboere har ikke direkte råderett over sine boliger. Blant selveiere og andelshavere er det langt flere som bor i individuell bolig enn i gruppebolig eller annen kollektiv boform. Av leietakerne er det langt flere som bor kollektivt enn individuelt.

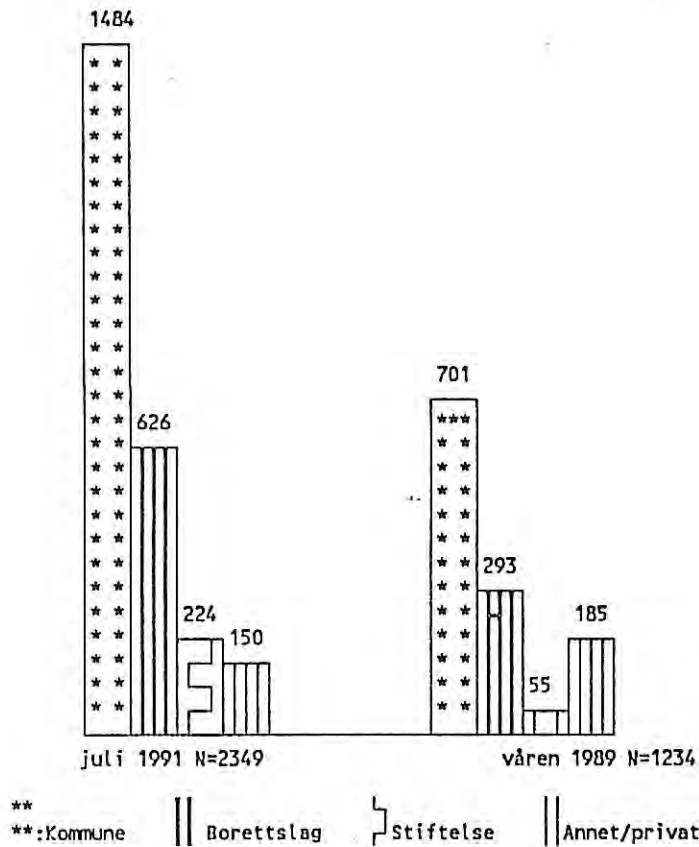
Huseiere

I 1989 innhentet vi to sett av opplysninger om eie- og leieforhold, ett om huseier og ett om eie- og leieforhold. I 1991 siktet vi på å få samme type opplysninger gjennom ett spørsmål med flere svarkategorier. Når vi sammenlikner de to undersøkelsene bryter vi opplysningene ned for å få tilsvarende sett som i 1989. Kategoriene "andelshaver" og "leie av borettslagsbolig" er slått sammen til huseierkategorien "borettslag", de to kommunale utleieformene utgjør huseierkategorien "kommune", "annet" i 1991 forutsettes å tilsvare "privat" i 1989.

Kommunene har ikke bare økt sin aktivitet totalt sett, men eier også en forholdsvis større andel av boligene, 63 % i 1991, mot 56% i 1989. 1989-planene økte kommunenes eierandel fra 57% til 66%. 1991-planene øker denne fra 72,4% til 76,8%.

Også borettslag eier en større andel i 1991, nemlig 26,6% mot 23% i 1989. Stiftelsesformen har øket både absolutt og i andel av boligene, fra 4,4% i 1989 til 9,5% Det er bare "annet/privat" som har gått tilbake, fra 15% til 6,3%. Dette tyder på at en mindre andel av beboerne eier sitt eget hjem.

Figur 9.1
Beboere fordelt på huseiere pr 1. juli 1991 og våren 1989

Borettslag kan være av flere typer: Vanlige, åpne borettslag innen det som omtales som "boligkooperasjonen" eller kategoriborettslag. Med det siste tenker vi bl.a. på at en mindre gruppe mennesker som skal bygge boliger sammen eller dele et større hus, organiserer sitt samarbeid og økonomi som et lite privat borettslag. Vi kjenner til at noen kommuner har bistått personer med psykisk utviklingshemming med en slik organisasjonsform. Vi går likevel ut fra at storparten i vår kategori er ordinære borettslag.

Eie eller leie?

I tabell 9.1 sammenlikner vi tall fra 1991 med 1989-undersøkelsen som hadde noe andre kategorier. Vanlige leievilkår, 42,0%, tilsvarer 1991-undersøkelsens leier i borettslag og vanlige leievilkår av kommunen. Dette tallet har vi derfor plassert mellom disse to kolonnene.

Tabell 9.1

Beboernes eie- og leieforhold i prosent av samtlige våren 1989,
1.7.1991 og planlagt 1991-94

	Selveier	Andels- haver	Leier bor.l.	Kommune vanlig	Kommune særlig	Stiftelse	Annet/ uoppl.
1989	9,0	14,0	42,0 ¹⁶		35,0		
1991	8,1	10,8	6,4	36,0	26,4	6,4	4,7
Planer	5,4	5,7	1,3	39,1	37,7	7,6	3,2

Planene forsterker tendensen mot at forholdsvis færre eier sin bolig som selveier eller andelshaver. Det blir også en mindre andel som kommer til å leie i vanlig borettslag. Tendensen i 1989-planene gikk i retning av en større andel selveiere, 13%, like stor del andelshavere, 13%, og færre i borettslag, 16%. Det siste forutsetter at boligsøkerne ikke sjøl ordner seg med vanlig borettslagsleilighet.

I tabell 9.1 har vi slått sammen enkelte av 1991-kategoriene for å kunne sammenlikne med 1989-funnene. Kategorier og datasett er ikke helt like i de to undersøkelsene. Her er "leier i borettslag" slått sammen med "kommunal, vanlige leievilkår", til "vanlige leievilkår". Det er mulig at en del slike leieforhold faktisk er "særlige leievilkår" idet framleie i borettslag ikke er så vanlig. I denne kategorien kan det bl.a. være leiligheter som kommunen eier for framleie til spesielle grupper eller øremerket for mennesker med psykisk utviklingshemming. Også utleielån finansierte leiligheter kan eies og leies ut av et borettslag. "Kommunal, særlige leievilkår" føres som "særlige leievilkår."

Vi har vært i tvil ved stiftelsesformen. I 1989 hadde vi ikke "stiftelse" under leieform. I 1989 eide stiftelser husene for 4% av beboerne, for 6,4% i 1991 og planlagt for 7,6% resten av 1991 og til 1994. Andelen var i 1991 størst for bofelleskap. Dette kan tyde på at en stor del av de husene som stiftelser eier er boliger for spesielle grupper og derfor kan ha et stort innslag av særlige leievilkår. Vi lar derfor "stiftelse" og "annet" utgjøre en felles kategori, verken "særlige" eller "vanlige" leievilkår. "Leier av borettslag" blir sammen med "leier av kommunen på vanlige vilkår" til 1989-kategorien "vanlige leievilkår". "Leier av kommunen på særlige vilkår" blir slått sammen med den tallmessig langt mindre "leier av stiftelse".

¹⁶1989-undersøkelsen hadde noe annerledes kategorier. Her lar vi andelen for "vanlige leievilkår" dekke både "leie i borettslag" og "vanlige leievilkår i kommunal bolig".

Utviklingstendens: Få eier - mange leier

Tabell 9.2

Beboernes eie- og leieforhold i prosent av samtlige våren 1989, 1.7.1991 og planlagt 1991-94

	EIEFORM					N
	Eier		Leier			
	Selveier	Andels- haver	Vanlig leiev.	Særlige leiev.	Annet	
1989	9,4	13,4	41,7	35,4	0	1220
1991	8,1	10,8	42,4	26,4	11,7	2349
Planer	5,4	5,7	40,4	37,7	10,80	2239

Det blir stadig færre personer med psykisk utviklingshemming som sjøl eier sin bolig/andels-/borettslagsleilighet. Om vi forutsetter at "annet" omfatter en viss eller større andel med særlige leievilkår, blir det stadig flere som har leievilkår som avviker fra vanlig brukte husleiekontrakter. Leievilkårene kan være gunstige økonomisk vurdert, f.eks. subsidiert husleie. Men særlige leievilkår vil gjerne gi leieboeren meget liten råderett over sin bolig. Mens det var en lavere andel med slike leievilkår i 1991 enn i 1989, vil den igjen stige etter 1991-planene.

Det er altså en meget stor gruppe mennesker med psykisk utviklingshemming som får et husmanns-forhold til sin "egen bolig". Denne tendensen forsterkes når vi senere skal se på finansieringsformer.

I Norge er det ellers vanlig at folk eier sin bolig. Levekårsundersøkelsen 1987 viser at 83% av befolkningen mellom 18 og 67 år bor i en bolig de sjøl eier. Bare 19,9% av beboerne med psykisk utviklingshemming eier sin bolig. For de fleste nordmenn har det betydning å eie sin bolig. Den markerer det private området, og det er viktig at den er **min** (Tøssebro 1992).

I norsk boligpolitikk har det vært stor enighet om at folk skal kunne eie sin bolig, enten som selveier eller andelshaver. Først i 1988 var utleieboligen igjen på vei inn i boligpolitikken, om enn avgrenset til personer i spesielle sosiale situasjoner. (St. meld. nr. 34 (1988-89) "Boligpolitikk for 90-årene").

Ett argument for utleieboligen er at den ikke krever egenkapital fra beboeren. Leietakeren unngår å forplikte seg til å ta opp og betjene lån. Utleieboligene forutsettes å ha en mer nøktern standard og å være rimeligere å bygge enn boliger finansiert ved f.eks. ordinære husbanklån. Leietakeren får mindre ansvar for forvaltningen av boligen.

For selveie taler at eieren får større rådighet over egen bolig, bl.a. mulighet for å selge eller bytte bolig. "Husleie" i form av avdrag og renter på lån, gir avkastning som formue, som kan nyttes til ny bolig.

Tabell 9.3**Beboernes eie- og leieforhold i ulike måter å bo på - 1991**

BOMÅTE	Selv-eier	Andels-haver	Leier bor.l.	Kommune vanlig	Kommune særlig	Stiftelse	Annet uoppg.	Sum
Kollektiv	12	19	104	438	509	61	118	1261
Bofelles.	24	34	20	324	221	106	20	749
Samlokal.	42	200	8	266	107	5	2	630
Individ.	245	140	106	292	115	54	10	1022
Totalt	323	393	238	1320	952	226	32	3662

Det er visse sammenhenger mellom måte å bo på og beboers status som eier eller leier, og hvem de leier av. Av tabellene ser vi at de aller fleste beboere i bokollektivene leier av kommunen. De er den største gruppa kommunale leieboere, tett fulgt av fellesskapsbeboerne. De som bor for seg sjøl eier langt oftere enn andre boligen sin. Mens nærmere 60% av dem som bor samlokalisert leier av kommunen, og drøyt 30% er andelshavere. De er den største andelshavergruppa, fulgt av dem som bor for seg sjøl.

Tabell 9.4**Beboernes eie- og leieforhold i ulike måter å bo på - i prosent - 1991**

BOMÅTE	Selv-eier	Andels-haver	Leier bor.l.	Kommune vanlig	Kommune særlig	Stiftelse	Annet uoppg.	N
Kollektiv	1,0	1,5	8,2	34,7	40,4	4,8	9,3	1261
Bofelles.	3,2	4,5	2,7	43,3	29,5	14,2	3,7	749
Samlokal.	6,7	31,7	1,3	42,2	17,0	0,8	0,3	630
Individ.	24,0	13,7	10,4	28,6	11,3	5,3	6,9	1022
Totalt	8,8	10,7	6,5	36,0	26,0	6,2	5,8	3662

Det er en nær sammenheng mellom det å ha en privat boform og eie sitt hjem. Likevel var det både i 1989 og 1991 bare rundt 15 % som hadde en-privat boform og samtidig eide sin egen bolig. Dette avviker fra det norske idealet om å eie sin egen bolig.

Rankingliste over de boformer og eie-/leieforhold som er vanligst:

- i kollektiv med vanlige leievilkår av kommunen	13,8%
- i kollektiv med særlige leievilkår av kommunen	11,9%
- i bofellesskap med vanlige leievilkår av kommunen	8,8%
- for seg sjøl med vanlige leievilkår av kommunen	7,9%
- samlokalisert med vanlige leievilkår av kommunen	7,2%
- for seg sjøl i selveierbolig	6,7%
- i bofellesskap med særlige leievilkår av kommunen	6,0%
- i samlokalisert bolig som andelshaver	5,4%
- div andre, lavere enn 5%	32,3%

I tabell 9.5 utgjør bokollektiv og bofellesskap kategorien kollektive boformer og individuelle og samlokaliserte utgjør private boformer. Vi ser en viss sammenheng mellom boform og det å eie eller leie sin bolig.

I grunnlagsdokumentene for ansvarsreformen blir det bl.a. lagt vekt på at muligheten til å råde over egen bolig også bør gjelde voksne med psykisk utviklingshemming. Den enkelte bør eie eller leie egen bolig og ikke ha status som "innlosjert klient".

Tabell 9.5
Kombinasjoner av boformer og eie-/leieforhold

	Bomåte	Eie	Leie
1989	Privat	189	367
	Kollektiv	90	574
1991	Privat	287	858
	Kollektiv	90	1783

Leievilkår

"Særlige leievilkår" er ikke nærmere definert i skjemaet, men ment å dekke ulike andre leieformer enn vanlige leiekontrakter. Boligen kan f.eks. være subsidiert. Det kan videre bety at beboerne ikke har noen form for leieavtale, at de har status som "innlosjert klient" o.l. Dette siste kan f.eks. innebære at beboer ikke betaler husleie, strømuttergifter og lignende bo-utgifter separat, men at det blir beregnet en døgnpris som omfatter boutgifter, husholdsutgifter og tjenester samlet.

Leieforholdet kan ha begrenset varighet og være knyttet til treningsopplegg, status som gjennomgangsbolig, omsorgsbolig o.l., eller være betinget av at beboer trenger hjelp i et nærmere bestemt omfang. Det kan være vedtatt husordensregler som regulerer tilværelsen i boligen utover det vanlige husleiekontrakter gjør. Også på andre måter kan det være fastsatt innskrenkninger i beboeres rådighet over boligen.

I 1989 spurte vi også om et annet forhold som er beslektet med "særlige leievilkår", nemlig om boenheten er "reservert for personer med psykisk utviklingshemming".

Beboere i boliger med "særstatus" fordeler seg slik:

Særstatusform	Prosent av alle beboere	
	1984	1991
Reservert for personer med p.u	50 %	
Særlige leievilkår	35 %	35%
Klausulert for funksjonshemmede	32 %	32%

Disse formene overlapper hverandre. Det var i alt 816 beboere, dvs. 66 %, som bodde i bolig med minst en form for særstatus.

Den siste av særstatusformene er bestemt gjennom lånevilkårene til Husbanken. De to første kan være fastsatt av kommunen sjøl. De kan bl.a. være knyttet til kommunens opptak av etableringslån, utbedringslån o.l., til borettslagsboliger som kommunen disponerer.

9.2 FINANSIERING

Sammendrag

Husbanken finansierer det absolutte flertall av boligene. Lån som er klausulert for funksjonshemmede er nyttet mer enn dobbelt så ofte som vanlige lån og utleielån tilsammen.

Finansieringsordninger

Undersøkelsen har ikke gått nærmere inn på Husbankens ulike selektive låneordninger som etableringslån og -tilskott. Vi har heller ikke opplysninger om hvem som står som låntaker innenfor de enkelte finansieringskilder.

Tabell 9.6

Måten boligene er finansiert på - antall beboere

Bo-form	Husb. klau.	Husb. utlei.	Husb. vanl.	Komm bank	Privat	Annet	Uopp-gitt	Sum
Koll	223	76	140	80	64	310	368	1261
Fell	285	94	152	14	12	22	70	749
Saml	354	63	126	0	6	9	72	630
Indi	218	96	230	4	56	126	292	1022
Sum	1180	329	648	98	138	467	802	3662

Tabell 9.7

Hovedfinansiering etter boform i prosent

Bo-form	Husb. klau.	Husb. utlei.	Husb. vanl.	Komm bank	Privat	Annet	Uopp-gitt	Sum
Koll	17,7	6,0	11,1	6,3	5,1	24,6	29,2	100
Fell	51,4	12,6	20,3	1,9	1,6	2,9	9,3	100
Saml	56,2	10,0	20,0	0,0	1,0	1,4	11,4	100
Indi	21,3	9,4	22,5	0,4	5,5	12,3	28,6	100
Sum	32,2	9,0	17,7	2,7	3,8	12,8	21,5	100

Husbanken finansierer det absolutte flertall av boligene. Lån som er klausulert for funksjonshemmede er nyttet mer enn dobbelt så ofte som de to andre Husbanklånene til

sammen. Av Husbankens tre ordninger må en kunne betegne både utleielånordningen og den som knyttes til funksjonshemming som "særordninger".

For boligene i 1989 manglet opplysninger for 8%. Husbanken hadde finansiert 74,4% av alle boligene, 6,3% var privatfinansiert, 1,1% finansiert av Kommunalbanken, og for 18% av boligene var oppgitt "annet".

For boligene i 1991 manglet opplysninger om finansiering for 21,5%. Sammenlikninger med annet materiale, vil derfor måtte halte noe. Husbankens andel av alle i 1991 var drøyt 58%. Det er ikke vesentlige forskjeller på forholdet mellom de ulike finansieringskildene i de to undersøkelsene.

Planer

Tabell 9.8
Finansieringskilder for planlagte boliger

Form	Husb.k laus	Husb. utlei	Husb. vanl.	Komm bank	Privat	Annet	Uopp- gitt	Sum
Koll	264	42	66	12	0	44	96	524
Fell	579	154	164	0	32	18	106	1053
Saml	278	108	106	0	0	8	0	500
Indi	70	38	28	0	0	6	20	162
Sum	1191	342	364	12	32	76	222	2239
% av alle	53,2	15,3	16,3	0,5	1,4	3,4	9,9	100

For bokollektiv og individuelle boliger mangler opplysninger for rundt en fjerdedel. For disse er det vanskelig å tolke noe om sammenhenger. Ellers ser vi her en tendens til kobling mellom måte å bo på og finansieringskilde. Klausulerte lån har finansiert boligen for over halvparten av beboerne i samlokaliserte boliger og bofellesskap. Vi finner ikke en så klar hovedfinansieringskilde for de andre boformene.

I planene fra 1991 dominerer klausulerte lån. De skal finansiere 53,2% av samtlige boliger. Det er en økning på 20% i forhold til 1991-funnene. En større andel planlegges å bli finansiert med utleielån. De vanlige låneordningene står for omtrent samme andel som for boliger i bruk, nemlig 16,1%. Vi har ikke krysskjørt finansieringskilder mot innflyttingsår. Det kunne gitt en pekepinn på om det de seinere åra har foregått en dreining mot mer spesielle ordninger.

I 1989 skilte vi ikke ut klausulerte lån i tabellene. Vi fant imidlertid at de hadde finansiert 32% av boligene, dvs. omtrent som i 1991. Utleielåneordningen var ikke med blant svar-kategoriene. På det tidspunkt var de bare aktuelle som ungdomslån.

10. DAGLIGLIVSTJENESTER

10.1 OMFANGET AV HJELP

Sammendrag

Det er store forskjeller blant mennesker med psykisk utviklingshemming med hensyn til hva og hvor mye de sjøl klarer i dagliglivet og hvor mye og hva slags tjenester den enkelte trenger.

Fra 1989 til 1991 har det skjedd en sterk forskyvning av omfanget av tjenester til den enkelte. Det avspeiler at en stor del av "nye" i egen bolig kommer fra institusjoner.

Det mest vanlige i 1989 var at folk fikk hjelp noen timer enkelte dager i uka. I 1991 var derimot tilgang til hjelp hele døgnet det vanligste. Ellers var det omtrent like vanlig med noen timer enkelte dager i uka, hjelp deler av dagen og hjelp hele dagen når de er hjemme. Rundt 17-18 % kom i hver av disse gruppene.

Det er de som bor for seg sjøl som oftest ikke har noe hjelp eller bare noen timer enkelte dager i uka. Flertallet av dem med tjenester hele døgnet bor i bokollektiv. Noe overraskende er det flere med hjelp hele døgnet og hele dagen i bofellesskap enn i bo-kollektiv. Også mange som bor samlokalisert får omfattende tjenester.

Behovet for tjenester varierer sterkt

Psykisk utviklingshemming er en samlebetegnelse for en mangfold av funksjonshemninger som har det til felles at evnen til å lære er hemmet, særlig for abstrakt kunnskap. Også andre funksjonshemninger kan følge utviklingshemmingen, som lammelser, svekkelse av syn og hørsel, epilepsi, hjertefeil osv.

De fleste som går under betegnelsen kan lære å klare de fleste av dagliglivets allminnelige praktiske gjøremål på egen hånd eller med noe veiledning og tilsyn. En mindre andel er sterkt funksjonshemmet både fysisk og intellektuelt og trenger hjelp til det meste av personlig stell, til å kommunisere med andre og til de fleste viktige avgjørelser. Stort behov for stadig tilsyn og hjelp har også personer med store vansker med å kontrollere sin egen atferd (Dyrendahl og Lian, 1990).

Vanligvis er både fagfolk og pårørende opptatt av at en med psykisk utviklingshemming får mye eller tilstrekkelig hjelp. Men det er også mulig å gi for mye hjelp slik at brukeren ikke får utviklet egne ferdigheter og tiltro til seg sjøl.

Hvor mye hjelp?

I denne undersøkelsen er omfanget av tjenester definert i timer og dager. Vi har fem grader av tjenester: Ingen, noen timer enkelte dager, noen timer daglig, tilgang til hjelp hele/det meste av dagen når beboer er hjemme og tilgang hjelp hele døgnet.

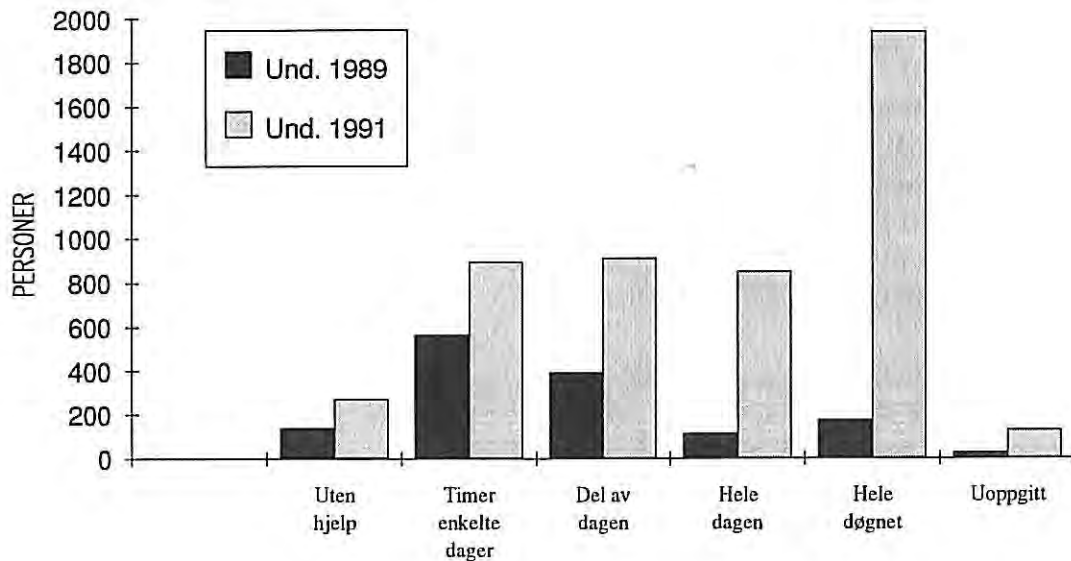
Hjelp hele dagen og hele døgnet betyr ikke nødvendigvis at en tjenesteyter er aktivt opptatt med å hjelpe beboer hele tida. Men beboer har tilgang til hjelp i eller nær boligen. Mye av hjelpen kan bestå av tilsyn eller av å kunne få tak i et menneske når noe blir vanskelig, en blir redd e.l. Det er bare de særlig svake som trenger noe nær sammenheng-ende hjelp og oppmerksomhet. Når flere som bor sammen har tjenester hele dagen, er det vanlig at de deler tjenesteyter. Tjenester hele døgnet kan omfatte våken eller nattevakt. Forøvrig betyr ikke hjelp hele dagen eller hele døgnet i vår undersøkelse nødvendigvis at brukerne er spesielt sterkt funksjonshemmet.

Kommunene organiserer døgntjeneste etter to hovedmodeller, ambulant og stasjonær tjeneste. Ved ambulant tjeneste tilkalles tjenesteyter etter behov eller kommer etter avtale. Ved stasjonær tjeneste er tjenesteyter til stede i eller i umiddelbar nærhet av boligen eller bygningen. Vårt generelle inntrykk er at dette er det vanligste for personer med psykisk utviklingshemming. Boligene får ofte egne personalrom, bl.a. for våken eller sovende nattevakt. Jørgensen fant at av 175 bofelleskap- og kollektivleiligheter var det bare 16 som **ikke** hadde personalrom (Jørgensen, 1991).

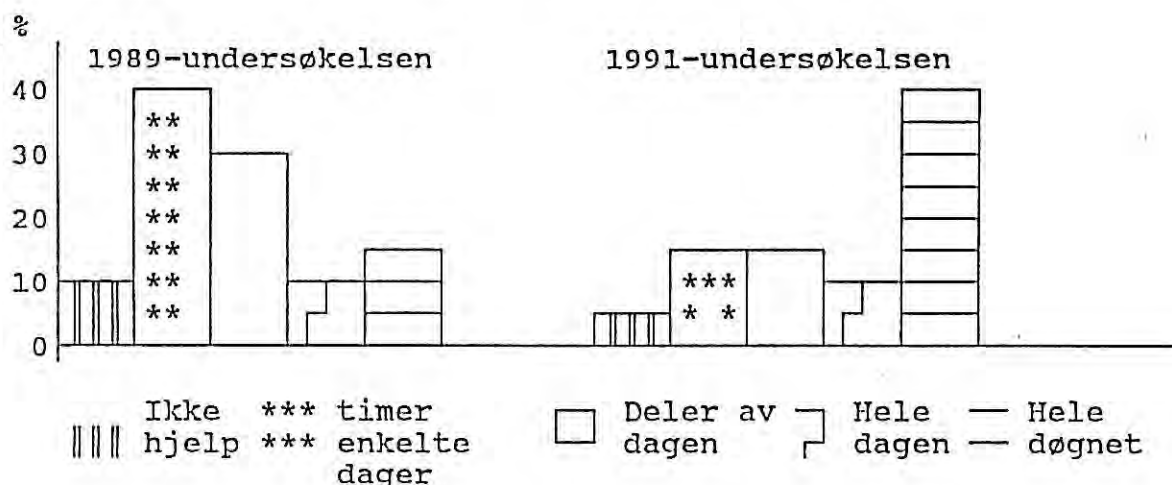
De som bor i bo- og servicesentre eller trygdeboliger med døgnet-rundt-service, får ofte tilsyn eller kan tilkalle hjelp om natta fra fellestjeneste.

Fra 1989 til 1991 har det skjedd en sterk forskyvning av omfanget av tjenester til den enkelte. En måtte vente at folk som levde i institusjon trengte mer omfattende tjenester enn dem som før 1989-91 bodde i egen bolig med tjenester fra kommunen. Før ansvarsreformen var det også en utbredt oppfatning at kommunens ansvar var begrenset til dem som ikke trengte særlig omfattende hjelp og bare tjenester på dagtid.

Fig. 10.1
Omgang av tjenester i 1989 og 1991 - personer i absolutte tall

Figur 10.2
Omfang av tjenester i prosent av personer

Det mest vanlige i 1989 var at folk fikk hjelp noen timer enkelte dager i uka. Vi antok at dette dekket bistand med enkeltgjøremål, som planlegging av måltider og innkjøp, ordne med inn- og utbetalinger på postkontor og i bank, tilsyn med personlig hygiene, følge til fritidsaktiviteter.

I 1991 var derimot hjelp hele døgnet det vanligste. Hver av de tre andre kategoriene, noen timer enkelte dager i uka, hjelp deler av dagen og hjelp hele dagen når de er hjemme, fordelte seg omtrent likt på de øvrige, med rundt 17-18% hver. Det var også en noe lavere andel som ikke fikk noe hjelp i 1991 enn i 1989. I 1991 er det også en lavere andel som får hjelp noen timer i uka og deler av dagen enn i 1989. ¹⁷

Forholdet mellom bomåte og omfang av tjenester

Det er noe ulike oppfatninger og erfaringer med hensyn til om omfanget av tjenestebehov må gi seg utslag i bestemte måter å bo på. Det synes å være en tradisjon at mennesker som trenger mye bistand fra andre også bør bo kollektivt. I diskusjonen om ansvarsreformen har andre synsmåter vært hevdet. Enkelte kommuner gir hjelp mesteparten av døgnet også til personer som bor for seg sjøl eller i selvstendig leilighet nær andre i samme situasjon.

Vi har sett på hvordan tjenester og bolig faktisk er organisert.

¹⁷ 1989-materialet er grundig behandlet i "Fra institusjon til eget hjem", sammen med definisjon og beskrivelse av ulike tjenestetyper (Dyrendahl og Lian, 1990)

Tabell 10.1
Omfang av hjelp etter boform og antall beboere i 1991

Boform	Ingen	Timer enk. d.	Del av dag	Hele dagen	Hele døgnet	Sum ¹⁸
Kollek	10	40	203	240	736	1261
Felles	2	6	65	169	489	749
Samlok	26	114	166	159	155	630
Indiv.	160	495	233	56	42	1022
Sum	198	655	667	624	1422	3662

Noen tendenser er klare. Det er de som bor for seg sjøl som oftest ikke har noe hjelp eller får noen timer enkelte dager i uka. Det stemmer med oppfatningen om at det bare er de som klarer seg bra sjøl som kan/får bo slik. Likedan bor flertallet av dem med tjenester hele døgnet i bokollektiv, jamfør hva vi tidligere har skrevet om kommunenes ønsker om å konsentrere personer og tjenester.

Tabell 10.2
Omfang av hjelp etter boform og antall beboere - prosent av beboere innen hver bomåte - 1991

Boform	Ingen	Timer enk. d.	Del av dag	Hele dagen	Hele døgnet	N
Kollek	0,8	3,2	16,1	19,0	58,4	1261
Felles	0,3	0,8	8,7	22,6	65,3	749
Samlok	4,1	18,1	26,3	25,2	26,6	630
Indiv.	15,7	48,4	22,8	5,5	4,1	1022
Sum	5,4	17,9	18,2	17,0	38,8	3662

Over halvparten av dem som bor kollektivt har tilgang til hjelp hele døgnet. Det er noe overraskende at det er en noe større andel som får dekket hele døgnet og hele dagen i bofellesskap enn i bokollektiv. Også blant dem som bor i selvstendig, samlokalisert bolig er det mange som får omfattende tjenester.

Tendenser videre?

Vi hevdet tidligere at det ser ut til at bofellesskapet blir 90-års svar på bokollektivet. Dette synes å bli bekreftet av 1991-tallene, der vi ser at hele 65% av dem som bor slik får hjelp hele døgnet, mot 32% i 1989. Denne måten å bo på overtar tallmessig bokollektivets stilling fra rundt 1989.

¹⁸Vi har oppgitt korrekte tall for summer, men har ikke ført opp antall ubesvarte som samlet utgjør 94 personer fordelt med 32 på kollektiv, 18 på fellesskap, 10 på samlokalisert og 34 i individuell bolig.

Tabell 10.3

Omfang av hjelp etter boform og prosent av beboere innen hver bomåte i 1989

Boform	Ingen	Timer enk. d.	Del av dag	Hele dagen	Hele døgnet	N 19
Kollek	3,0	20,0	42,0	14,0	19,0	554
Felles	6,0	31,0	22,0	9,0	32,0	126
Samlok	9,0	67,0	20,0	4,0	2,0	147
Indiv.	21,0	60,0	13,0	1,0	3,0	409
Sum	9,8	40,0	27,9	7,9	12,4	1239

Forskyvningen mot mer omfattende tjenester fra 1989 til 1991 gjelder uansett hvordan personene bor. Drøyt 80% av de i individuell bolig hadde i 1989 enten ingen hjelp i boligen eller bare noen timer i uka. I 1991 var andelen sunket til 64%. Enda klarere er denne tendensen for beboere i samlokaliserte boliger som jo i hovedsak er individuelle boliger plassert nær eller inntil hverandre. Her sank tilsvarende andel fra 76% i 1989 til 22% i 1991.

10.2 TYPE AV TJENESTER

Sammendrag

Det er ulike oppfatninger av om det skal stilles spesielle krav til faglig kompetanse til tjenesteytere og hva denne kompetanse eventuelt skal omfatte.

I gjennomsnitt har hver beboer to typer tjenester. Samlet er omfanget av tjenester, stillinger og årsverk, til personer med psykisk utviklingshemming mangedoblet i kommunene.

Boveileder er nå den dominerende tjenesteytergruppa. Over 70% av brukerne fikk i 1991 slike tjenester. Det var den nest største gruppa i 1989 og ytte da tjenester til 54% av brukerne, etter støttekontakt som bisto 60%. Hjemmehjelp som hører til det ordinære hjelpeapparatet, yter nå hjelp til bare 30% av beboerne, mot rundt 50% i 1989. "Andre" tjenester er en nesten "ny" gruppe som yter tjenester til 962 i 1991. Vi antar at dette bl.a. dekker fast tilsatt personale som har fulgt med en bolig fra HVPU til kommunen.

Støttekontakttjenesten er forholdsmessig svekket i løpet av to-årsperioden. Støttekontakt og lønnet/fagutdannet personale kan ikke gjensidig erstatte hverandre. Støttekontaktforholdet skal ha et klart personlig, vennskapsbeslektet preg.

Det er visse sammenhenger mellom tjenestetyper og bomåte.

¹⁹ Vi har oppgitt korrekte tall for summer i alle, men har ikke ført opp antall ubesvarte. For 1989-tallene gjelder det bare 7 personer.

Tjenesteformer

De politiske dokumenter forutsetter at det først og fremst er allminnelige tjenester mennesker med psykisk utviklingshemming trenger. Andre synspunkter hevdes av andre, nemlig at dagliglivstjenestene i hovedsak må utøves av personer med spesiell helse-, sosialfaglig eller pedagogisk utdanning.

Tjenestene skal organiseres som del av det ordinære serviceapparatet. Kommunene skulle unngå å bygge opp en særomsorg. I kommunedelen av undersøkelsen har vi fått noen opplysninger om hvordan kommunen organiserer dagliglivstjenestene for dem med psykisk utviklingshemming som nå bor i egen bolig. I boligdelen stilte vi spørsmål om tjenestetyper som tradisjonelt har hørt til hver sine deler av den kommunale helse- og sosialtjenesten.

Vår spørreskjemaundersøkelse kunne ikke sikte på å kartlegge tjenesteyteres kompetanse. Skjemaet spurte om hvem som ytte tjenestene, dvs. stillings- eller tjenestetype.

I de siste åra har mange kommuner omorganisert disse tjenestene, ofte med å slå sammen til en avdeling/etat/resultatstyrt enhet e.l. Om hjelpen ytes av hjemmehjelp, boveileder, hjemmesykepleier, vernepleier osv., sier ikke lenger så mye om administrativ/faglig tilhørighet eller organisasjonsform. Hensikten med å spørre om tjenestetype var at dette kunne gi oss indirekte informasjon om slike forhold.

Om de ulike tjenesteformene

Vi henter beskrivelsene fra rapporten fra 1989-undersøkelsen.

Hjemmehjelp

Hjemmehjelpen har sin tradisjon innenfor eldreomsorgen, med praktiske gjøremål som de vanligste arbeidsoppgavene. Mange hjemmehjelpere utøver imidlertid også viktige støtte-, veilednings- og kontaktfunksjoner.

En heltidsansatt hjemmehjelper arbeider vanligvis for flere enn en person eller familie i løpet av en dag. I enkelte kommuner har hjemmehjelpere gått inn i turnustjeneste på kvelds- og nattetid.

Hjemmetjenestene kan ansette folk både med og uten helse-, sosialfaglig og annen utdanning.

Hjemmesykepleie

Hjemmesykepleien er vanligvis en utpreget punkt-innsats tjeneste med klart definerte arbeidsoppgaver overfor den enkelte bruker. I løpet av en dag vil en ansatt gjerne ha utført ulike arbeidsoppgaver overfor 10-15 personer. I enkelte tilfelle ytes hjemmesykepleie overfor en og samme person gjennom flere besøk daglig.

Støttekontakt

Støttekontaktbegrepet har sin opprinnelse innen barne- og ungdomsvernet. I de seinere år er støttekontaktvirksomhet tatt i bruk også overfor voksne som f.eks. personer med funksjonshemming, med sosiale vansker og svakt eget nettverk o.l. Den viktigste oppgaven er sosialt samvær og støtte i fritidsaktiviteter. Noen virker som en mer generell støtte og veileder.

Støttekontaktene er vanligvis legfolk som fungerer på sin fritid. En støttekontakt blir vanligvis engasjert til en bestemt person. Økonomisk godtgjøring ytes vanligvis over sosialbudsjettet.

Boveileder

Dette er et forholdsvis nytt begrep og ny stillingsbetegnelse som er lite entydig. Det synes å være oppstått nettopp for å bistå folk med funksjonshemminger som etablerer seg i egen bolig. Funksjonen kan minne om hjemmekonsulentfunksjonen, som er kjent fra sosialomsorg og barne- og ungdomsvern med oppgave å veilede klienter i deres eget hjem.

Betegnelsen boveileder kan bl.a. dekke miljøterapeut og miljøarbeiderstillinger. Ofte blir det stilt krav om helse-, sosialfaglig eller pedagogisk utdanning til den som ansettes.

Arbeidet antas å skille seg fra hjemmehjelpens ved at målet er å styrke beboers egen mestring av ulike gjøremål, mindre enn å overta arbeidsoppgaver. Boveileder skal i prinsippet arbeide **sammen med** brukeren. Ofte leder de treningsopplegg, botrening.

Annet

Skjemaene gir ikke opplysninger om innholdet i disse tjenestene. Dette vil vi få belyst i feltundersøkelsen. "Annet" utgjør en stor del av tjenesteytingen i 1991-undersøkelsen. Det er nærliggende å tenke seg at dette dekker personer/stillinger som er direkte tilknyttet en spesiell bolig og som har fulgt med en tidligere HVPU-bolig eller tidligere brukere fra HVPU til kommunen.

Undersøkelsens tall om tjenestetyper

Boveileder er nå den dominerende tjenesteytergruppa. Ialt 2.587 av brukerne fikk i 1991 slike tjenester, dvs. over 70% av alle. Det var den nest største gruppa i 1989 og ytte da tjenester til 54% av brukerne, etter støttekontakt som bisto 60%. Hjemmehjelp som hører til det ordinære hjelpeapparatet yter nå hjelp til bare 30% av beboerne.

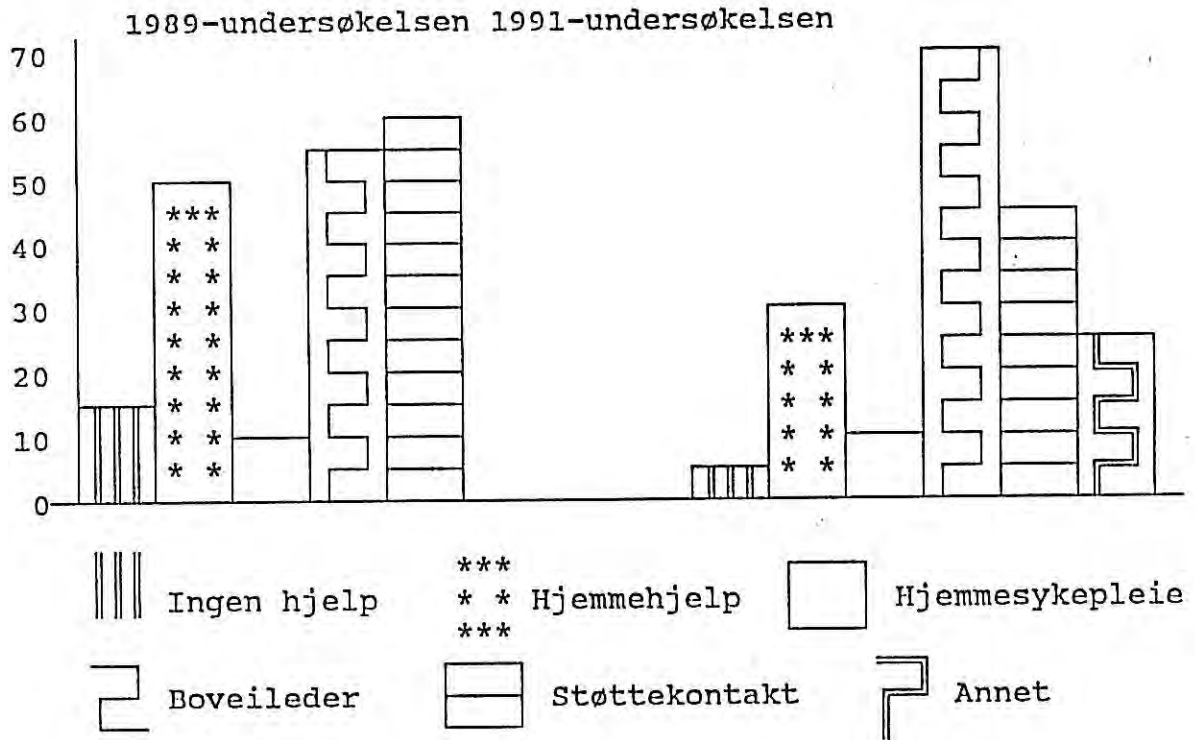
"Annet"-gruppa er ny siden 1989. Både den og "boveileder" gruppa er kommet inn i de kommunale tjenestene som en følge av at kommunene skulle yte tjenester til "nye" brukergrupper.

Nye faggrupper forutsettes å styrke kompetansen i dagliglivs- og omsorgstjenestene. Samtidig er støttekontakttjenesten forholdsmessig svekket i løpet av to-årsperioden mellom våre undersøkelser. Støttekontakt og lønnet/fagutdannet personale kan ikke

gjensidig erstatte hverandre overfor en person med psykisk utviklingshemming. Støttekontaktforholdet skal ha et klart personlig, vennskapsbeslektet preg.

Figur 10.3

Antall beboere med de enkelte tjenestetyper - i prosent

Mange brukere får flere typer tjenester. Summen av prosentene i diagrammene vil derfor være mer enn hundre.

I tabell 10.5 kan sluttsummen nederst ytterst til høyre stå for et samlet antall "stykk-tjenester". De 3662 personene får tilsammen 6679 stk. tjenester. En liten andel får ingen tjenester. Ellers har de i gjennomsnitt nesten to tjenester hver. Det er som i 1989 - undersøkelsen.

Tabell 10.5

Typer tjenester innen ulike boformer - antall brukere 1991

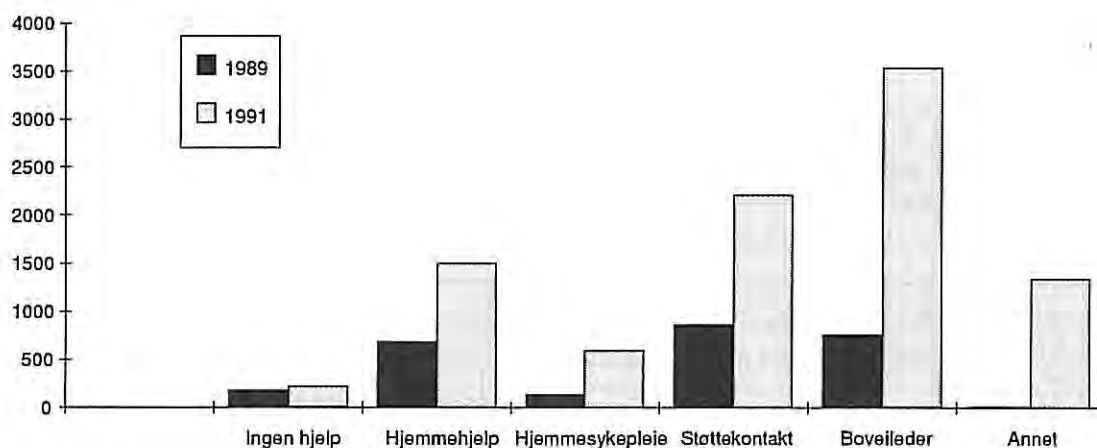
BOFOR	Ingen hjelp	Hjemme hjelp	Bovei- leder	Hjemme sykepl	Støtt kont.	Annet	Sum 20
Koll	10	259	959	78	531	442	2269
Fell	2	194	561	137	299	295	1486
Samml	16	242	526	122	350	132	1372
Indiv	124	394	541	93	431	93	1552
Sum	152	1089	2587	430	1611	962	6679

²⁰Kolonnen gir summen av personer som får tjenester

Samlet omfang av tjenester - utvikling

Fig. 10.4

Tjenestetypene i 1989 og 1991 - beboere i absolutte tall

Nå forteller tallene i tabell 10.5 og figur 10.4 lite om det samlede antall årsverk eller stillinger som yter dagliglivstjenester til personer med psykisk utviklingshemming. Vi skal heller ikke prøve å vekte omfanget av de ulike tjenester og i forhold til hvor mye bistand hver enkelt får pr. uke. En som trenger å ha en hjelper for seg sjøl mesteparten av døgnet, trenger 3-4 årsverk. Andre klarer seg med 2-10 timer i uka. Vi vil likevel leke litt med disse tallene.

I 1989 var det 1239 personer som samlet fikk 2297 stk. tjenester. Med 6679 i 1991 får vi en tre-dobling av antall tjenester på to år. Om vi skulle omregne dette til stillinger/årsverk, ville vi finne at økningen er større. Dette skyldes bl.a. at antallet personer i kommunen som har tilgang til bistand hele døgnet har økt fra 154 til 1422, dvs. nærmere en ti-dobling. Antallet som får bistand hele dagen har gått opp fra 98 til 624 personer. Mens antall beboere i egen bolig har økt fra 1239 i undersøkelsen i 1989 til 3662 i 1991, vil tjenesteforbruket og antall tjenesteytere i kommunene ha steget med det mangedobbelte i disse to åra. Hvor mange av disse som er kommet fra HVPU-institusjonene, kjenner vi ikke til.

Men den samlede veksten i kommunene representerer ikke en netto-tilvekst av tilsatte i kommunale omsorgstjenester. Heller ikke er den uttrykk for netto budsjettøkning for kommunene som jo har fått tilført nye midler med brukere fra HVPU og "ferske" penger til å styrke tjenestene for dem som ikke har hatt tjenester eller hatt for svake tjenester i kommunen.

Boveilederne står for det høyeste antall tjenester, mer enn det dobbelte av hjemmehjelptjenestene. Fra 1989 har antallet hjemmehjelptjenester økt fra 696 stykk til 1422 stykk i 1991. Boveiledertjenester øker fra 54 stykk til hele 2587 i 1991. Under "Annet" registrerte vi i 1989 noen få, mens vi i 1991 registrerte 962 stykk tjenester i denne gruppa. Vi skal ikke prøve å gjette oss til en eller flere bestemte organisasjonsmønstre ut fra disse dataene. Det ligger imidlertid nær å spørre om det forholdet vi ser mellom de tre tjenestegruppene er uttrykk for at tjenestene ikke er særlig integrert i kommunens ordinære hjemmetjenester

(st.m. 47).²¹ Om de administrativt hører til samme etat/avdeling kan de likevel være skilt ut som egen seksjon/gruppe.

Sammenhenger mellom tjenestetype og bomåte?

Tabell 10.6

Typer tjenester innen ulike boformer - i prosent av beboerne

BO-FORM	Ingen hjelp	Hjemme hjelp	Boveileder	Hjemme sykepl	Støtt kont.	Annet	Sum 22
Koll	0,8	20,5	76,1	6,2	42,1	35,1	172
Fell	0,3	25,9	74,9	18,3	39,9	39,4	198
Saml	2,5	38,4	83,5	19,4	55,6	21,0	217
Indiv	12,1	38,6	52,9	9,1	42,2	9,1	142
Sum	4,2	29,7	70,6	11,7	44,0	26,3	182

At boveiledertjenestene er den største tjenestegruppa går igjen i alle måtene å bo på, men vesentlig lavere overfor brukere som bor individuelt. De fleste som klarer seg uten hjelp bor for seg sjøl. Ikke i noen av boformene dominerer hjemmehjelptjenester. I 1989 var de den vanligste tjenestetypen i bofellesskap med 64%, og for dem som bor for seg sjøl med 49%. Vi ser da bort fra støttekontakt som i hovedsak virker **utenfor** boligen. De som bor for seg sjøl eller samlokalisert får noe hyppigere enn andre hjemmehjelp.

De "andre" tjenestene ytes oftere i bofellesskap og bokollektiv enn i de private boligformene. Bokollektivformen er nær knyttet til tidligere HVPU-boliger. 675 personer som bor i tidligere HVPU-boliger bor i bokollektiv. Halvparten av alle kollektivbeboerne bor i tidligere HVPU-boliger. Dette kan tas som støtte for at "andre" kan være folk som har "fulgt med" boligen eller er ansatt direkte i en bolig og har hatt andre stillingsbetegnelser.

²¹ Sandvin diskuterer mulige følger av ulike måter å organisere tjenestene og av ulike faglige tilknytninger/ledelse, (Sandvin, 1992).

²² Summen av prosentandelene blir større enn 100 fordi en person kan ha flere tjenesteformer samtidig.

REFERANSER

Blomberg-Ekstrøm, Lena, m. fl.: Det Nya Livet - om att flytta från gruppbostad till egen bostad. Kronobergs läns landsting, 1986.

Dyrendahl, Guri: Hvilke boliger og tjenester trenger mennesker med psykisk utviklingshemming? I "Boliger for alle", FFO's skriftserie nr 2/87, Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, Oslo 1987.

Dyrendahl, Guri: Herre i eget hus, Boligtiltak og dagliglivstjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming, Ny hverdag i eget hjem, delrapport nr. 1, Norges Byggforskningsinstitutt, Boligforskningsavdelingen, Oslo 1990

Dyrendahl, Guri og Lian, Rolv V: Fra institusjon til egen bolig - Status i kommunene før ansvarsreformen, en spørreundersøkelse, Ny hverdag i eget hjem, delrapport nr. 2, Norges Byggforskningsinstitutt, Boligforskningsavdelingen, Oslo 1990

Dyrendahl, Guri og Ringnes, Claus: Boliger for mennesker med psykisk utviklingshemming, Planløsningsblad, Norges Byggforskningsinstitutt, Oslo, 1991.

Husbanken: Rundskriv HB 1212, 10. august 1990: Boliger for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Innst. S. nr.18 (1987-88): Innstilling fra sosialkomiteen om ansvar for tiltak og tjenester for psykisk utviklingshemmede.(St.meld. nr. 67 for 1986-87).

Innst. O. nr.78 (1987-88): Innstilling fra sosialkomiteen om 1. Midlertidig lov om avvikling av institusjoner og kontrakter om privatpleie under det fylkeskommunale helsevern for psykisk utviklingshemmede, 2. Lov om endringer i lov av 19. juni 1969 nr. 57 om sykehus m.v. (Ansvar for tiltak og tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming.)

Jørgensen, Ivar: Fullverdig og vanlig? Boliger for psykisk utviklingshemmede. En undersøkelse av Husbankens lånesaker i 1990 og 1991. Den Norske Stats Husbank og Norges Byggforskningsinstitutt. November 1991.

Lian, Rolv og Hansen, Torbjørn: Ungdom og boligetablering. En sammenlikning av etableringsbetingelser for 25-åringer i Sandefjord i dag og for ti år siden. Prosjektrapport, midlertidig utgave, Norges byggforskningsinstitutt, 1992.

Sandvin, Johan: Reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming: Bakgrunn, utforming og iverksetting. Nordlandsforskning, 1992.

Sosialdepartementet: Omsorg for psykisk utviklingshemmede. NOU 1973: 25: Oslo 1973.

Sosialdepartementet: Omsorg for psykisk utviklingshemmede. St.meld. nr. 88 (1974-75).

Sosialdepartementet: Levekår for psykisk utviklingshemmede. NOU 1985: 34.

Sosialdepartementet: Ansvar for tiltak og tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming. Stortingsmelding nr. 67 (1986-87).

Sosialdepartementet: 1. Midlertidig lov om avvikling av institusjoner og kontrakter om privatpleie under det fylkeskommunale helsevern for psykisk utviklingshemmede, 2. Lov om endringer i lov 19. juni 1969 nr. 57 om sykehus m.v. - (Ansvar for tiltak og tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming). Ot.prp. nr. 49 (1987-88).

Sosialdepartementet: Ansvar for tiltak og tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming. Rundskriv I-31/88.

Sosialdepartementet: Stortingsmelding nr. 47 (1989-90) Om gjennomføringen av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Tøssebro, Jan: Institusjonsliv i velferdsstaten. Levekår under HVPU. Ad Notam Gyldendal 1992.

PUBLIKASJONER FRA "NY HVERDAN I EGET HJEM"

Det er tidligere kommet følgende publikasjoner fra prosjektet "Samfunnsreform for personer med psykisk utviklingshemming":

Herre i eget hus – Boligtiltak og dagliglivstjenester for mennesker med psykisk utviklingshemming. Guri Dyrendahl, 1990. Delrapport 1, 90 sider. Pris kr 100,-.

Redegjør for prosjekt for evaluering av boformer i kommunene. Rapporten gir historisk bakgrunn for og hovedtrekkene i reformen. Funksjonshemming og tjenester beskrives. Referanseramme og filosofi er boligen som velferdsgode og hjem. Hovedkapitlet "kvaliteter knyttet til bolig og hjem" er et pionerarbeid med utvikling og diskusjon av sentrale dimensjoner ved levekår og livskvalitet. Hvordan tjenester og boforhold kan legges til rette for at beboerne skal oppnå slike livsvilkår, drøftes.

Fra institusjon til eget hjem - Status i kommunene før ansvarsreformen. En spørreundersøkelse. Guri Dyrendahl og Rolv Lian, 1990. Delrapport 2, 65 sider. Pris kr 60,-.

Åtti prosent av landets kommuner ga i 1991 opplysninger om boligforhold og planer om boligbygging for personer med psykisk utviklingshemming. Rapporten redegjør bl.a. for boformer, eieforhold, finansieringskilder, omfang og typer av tjenester, og ansvarsforhold i kommunene.

Livskvalitet for mennesker med psykisk utviklingshemming. Et felles verdigrunnlag for likeverdige livsvilkår. To foredrag av Guri Dyrendahl, 1991. 37 sider. Pris kr 40,-.

Livskvalitetsforedraget ser allminnelige velferds- og livskvaliteter i sammenheng med tjenester og tiltak for personer med psykisk utviklingshemming, og med aktuelle tendenser i samfunn og tjenesteyting.

Foredraget om verdigrunnlag diskuterer velferdsstatens verdier i forhold til livssituasjon og levekår for mennesker med psykisk utviklingshemming og viser hvordan livsvilkår påvirkes av samspillet mellom allminnelige velferdsordninger, allmenne miljøer/organisasjoner og private serviceordninger.

Disse publikasjonene kan bestilles fra

**Boligforskningsavdelingen
Norges byggforskningsinstitutt
Postboks 123 Blindern
0314 OSLO**

Norges byggforskningsinstitutt (Byggforsk) har utgitt følgende i sine vanlige serier:

Boliger for mennesker med psykisk utviklingshemning, Byggforskserien, Planløsning A 330.161, 1991. Guri Dyrendahl og Claus Ringnes. Pris kr 52,-.

16 siders illustrert blad for samleperm (Planløsning, Byggforskserien)

Mennesker med psykisk utviklingshemming – integrering i samfunnet. Nordisk litteratur 1980 – 89. Steinar Bergh og Britta Martens. Prosjektrapport 51. 73 sider. Pris kr 120,-.

Litteratur fra Norge, Danmark, Sverige, Finland og Island om bolig, dagliglivets tjenester, hjelpemidler, skole og utdanning, arbeid og fritid, offentlige utredninger/publikasjoner, teori og metoder for normalisering og integrering generelt. I bibliografien er tatt med 20 sammendrag av rapporter med hovedvekt på emnene bolig og tjenester.

Planløsningsblad A 330.161 og Prosjektrapport 51 bestilles fra

Salgsseksjonen

Norges byggforskningsinstitutt

Postboks 123 Blindern

0314 OSLO

PÅ ENGELSK/IN ENGLISH:

On housing and a home of one's own. Short paper to the world congress arranged by the International League of Societies for the Mentally Handicapped (LSMH).

Paris, 1990. Guri Dyrendahl. 7 pages. Price NOK 15.-.

The paper deals with the issues of: the home dimension of housing, essential dimensions as criterias for a good/real home, different ways of living/housing, the relation of service/care to housing and home and very shortly on how to organize services and the provision of dwellings. The frame of reference is the Norwegian reform aiming at substituting institutions by ordinary dwellings and services.

To be ordered from:

Norwegian Building Research Institute

Department for Housing research

P.O.Box 123 Blindern

N – 0314 Oslo

VEDLEGG 1, Tabeller

Tabell 1

**Boliger etter innflyttingsår. Beboede og planlagte boliger etter boform.
Beboere i absolutte tall - 1991**

Innflytt.år	Kollektiv	Fellessk	Samlok.	Individuell	Sum
Før 1983	204	2	20	68	294
- 83	28	6	8	20	2
- 84	62	6	4	24	96
- 85	62	14	20	41	137
- 86	22	24	10	46	102
- 87	116	10	24	62	212
- 88	122	16	32	79	244
- 89	124	28	58	115	325
- 90	153	194	252	216	815
- 91	390	917	390	68	1965
- 92	210	342	230	30	812
- 93	110	116	50	10	286
- 94 +	24	95	22	36	177
Uoppgitt	2	18	2	0	22
Samlet N	1.765	1.538	1.078	1.096	5.687

**Tabell 2: 1989: Beboede og planlagte boliger etter boform og innflyttingsår.
Beboere i absolutte tall**

BOFORM					
	Gruppe- bolig	Adgang fellesrom	Samlisert bolig	Individuell bolig	Sum
Før 1981	25	7	0	10	42
- 81	5	0	1	11	17
- 82	15	0	5	11	31
- 83	28	2	6	34	70
- 84	47	16	24	24	112
- 85	63	10	18	38	129
- 86	54	9	17	40	120
- 87	107	21	18	60	207
- 88	89	40	46	64	240
- 89	136	73	42	77	328
- 90	78	190	73	44	384
- 91	90	134	29	14	267
- 92 og seinere	6	15	14	3	38
Uoppgitt, før 1990	62	11	4	103	180
Uoppgitt, etter 89	22	38	9	0	69
Samlet	827	556	306	553	2.232

Tabell 3
Boliger fordelt på boformer ved Husbankens ulike avdelingskontor
- i antall boliger ²³

BOMÅTER						
AVDELING	Vanlig/-individ.	Samlok. ufellesar.	Samlok.m. fellesa²⁴	Felles-skap	Kollektiv	Sum
Bergen	18	5	56	1	0	80
Trondheim	0	22	0	143	19	184
Bodø	15	31	21	67	0	134
Hammerfest	4	27	8	8	0	47
Oslo ²⁵	12	41	39	130	154	27 6

Tabell 4
Bomåter fordelt på hustyper - boliger planlagt for 2. halvår 1991, 1992-1994

	Enebolig	Småhus	Blokk	Andre
Kollektiv	100	128	26	262
Fellesk.	156	483	54	350
Samlokal.	28	252	60	160
Individ.	16	68	56	14

Hustype var ikke oppgitt for 8 i kollektiv, 10 i bofellesskap og 8 i individuell boform. Planene omfattet 2239 beboere.

²³Søknader for 721 enheter innvilget i 1990

²⁴I vår undersøkelse klassifisert som bofellesskap

²⁵Omfatter 9 fylker sør/øst, 25% av søknadene

Tabell 5

Beboere med egen kokemulighet i bokollektiv og bofellesskap i tidligere HVPU-boliger

Innfl.år	ABSOLUTTE TALL			PROSENT PR. ÅR	
	Ja	Nei	Sum	Ja	Nei
Før -83	14	174	198	7,1	87,9
-83	0	34	34	0,0	100,0
-84	20	30	52	38,5	57,7
-85	0	40	40	0,0	100,0
-86	0	16	16	0,0	100,0
-87	0	54	60	0,0	90,0
-88	8	54	62	12,9	87,1
-89	4	28	48	8,3	58,3
-90	0	24	24	0,0	100,0
-91	27	27	54	50,0	50,0
Uoppgitt	14	50	120	11,7	41,7
SUM	87	531	708	12,3	75,0

Uoppgitte er ikke tatt med for det enkelte år, mens summen for hvert år også inneholder disse og blir derfor enkelte år høyere enn summen av ja- og neisvar

Tabell 6

Beboere med egen kokemulighet i bokollektiv og bofellesskap i ikke tidligere HVPU-boliger etter det år boligen ble tatt i bruk

Innfl.år	ABSOLUTTE TALL			PROSENT PR. ÅR	
	Ja	Nei	Sum	Ja	Nei
Før -83	2	6	8	25,0	75,0
-83					
-84	0	6	16	0,0	37,5
-85	2	22	36	5,6	61,1
-86	20	10	30	66,7	33,3
-87	32	30	66	48,5	45,5
-88	34	32	76	44,7	42,1
-89	52	52	104	50,0	50,0
-90	254	69	323	78,6	21,4
-91	515	42	599	86,0	7,0
Uoppgitt	4	0	8	33,3	0,0
SUM	915	269	1270	72,0	21,2

Se kommentar til tabell 5 om uoppgitte.

Tabell 7

Størrelsen på privatenhetene målt i kvm innen hver boform 1. juli 1991

Størrelsen på privatenhetene					
Form	U. 20	20-39	40-49	50+	Ubesv.
Koll.	679	270	52	190	70
Felles	32	59	172	460	26
Samlok	4	12	74	249	291
Indiv.	10	70	106	466	370
I alt	725	411	404	1365	757

Tabell 8

Størrelse på privatenheter i bokollektiv og bofellesskap i tidligere HVPU-boliger

Privatenhetene i kvm						
Innfl.år	Und.20	20-39	40-49	50+	Ubesv	N
før -83	100	78	0	10	10	198
-83	18	0	16	0	0	34
-84	30	6	0	14	2	52
-85	38	2	0	0	0	40
-86	10	6	0	0	0	16
-87	32	22	0	0	6	60
-88	30	24	0	8	0	62
-89	32	0	0	0	16	48
-90	8	8	0	8	0	24
-91	27	3	14	10	0	54
Ubesvart	110	0	0	10	0	120
I alt	435	149	30	60	34	708

Tabell 9

Størrelse på privatenheter i bokollektiv og bofellesskap i ikke tidligere HVPU-boliger

Privatenhetene i kvm						
Innfl.år	Und.20	20-39	40-49	50+	Ubesv	Sum
før -83	8	0	0	0	0	8
-83						
-84	16	0	0	0	0	16
-85	22	12	0	2	0	36
-86	20	0	10	0	0	30
-87	32	18	0	12	4	66
-88	30	16	0	4	6	76
-89	38	14	20	32	0	104
-90	50	37	58	178	0	323
-91	32	59	106	358	44	599
Uoppgitt	0	0	0	4	8	12
I alt	248	176	194	590	62	1270

Tabell 10

Antall privatenheter for beboere med p.u. i boform - antall beboere med p.u. i kategoriene

Antall enheter	Bokollektiv	Bofellesskap	Samlokal	Individuell	Sum
1	18	12	32	1010	1072
2	86	40	64	2	192
3-4	660	453	317	0	1430
5-6	305	214	109	10	638
7-8	108	30	30	0	168
9-10	36	0	40	0	76
11-13	48	0	0	0	48
Uoppg	0	0	38	0	38
Sum	1261	749	630	1022	3662

Tabell 11

Antall privatenheter for personer med psykisk utviklingshemming på samme adresse - personer med p.u. innen hver boform som bor i hver kategori

Antall pr. adr.	Kollektiv	Bofellesskap	Samlokalisert	Individuell	Sum
1	26	12	24	858	920
2	74	28	40	16	158
3	207	100	57	26	390
4	364	254	226	40	884
5	190	178	63	30	461
6	114	60	50	0	224
7	54	29	24	12	119
8	122	78	16	2	218
9	36	10	44	18	108
10	0	0	22	20	42
11	22	0	4	0	26
12	22	0	10	0	32
13	26	0	0	0	26
17	0	0	2	0	2
26	0	0	10	0	10
Uoppg.	4	0	38	0	42
Sum	1261	749	630	1022	3662

Opplysningene om antall privatenheter pr. adresse er ikke gitt direkte av informanten, men vi har telt opp antall enheter, personer o.a. som er oppført med samme adresse på skjemaet.

Tabell 12

1989 - omfang av hjelp etter boformer - prosent av beboerne

Tjenesteom.	Koll.	Felles	Samlok	Indiv	Ubesv	% Av alle	N
Ingen	3	6	9	21	0	10	122
Timer/uke	20	31	67	60	67	40	496
Del av dag	42	22	20	13	0	28	346
Hele dagen	14	9	4	1	33	8	99
Hele døgn	19	32	2	2	0	12	154
Uoppgitt	2	0	1	3	0	2	22
Sum	100	100	100	100	100	100	1239
N	554	126	147	409			1239

VEDLEGG 2, Skjema til kommunene

Til Sosialsjefen

0-4122
RVL

Oslo,

UNDERSØKELSE AV BOFORHOLD FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMNING I ALLE LANDETS KOMMUNER.

På oppdrag av Sosialdepartementet gjentar Norges byggforskningsinstitutt (NBI) nå en registrering av boforholdene for mennesker med psykisk utviklingshemning i alle landets kommuner. Den forrige undersøkelsen gjorde vi i 1989. Da var gjennomføringen av HVPU-reformen i sin begynnelse. Sosialdepartementet er nå svært interessert i å få gjort opp en status for hvor kommunene står i arbeidet med å skaffe egnede boliger. Det er derfor svært viktig at vi kan få raskt svar fra den enkelte kommune.

Vårt spørreskjema består av tre deler:

I Skjema A ønsker vi opplysninger som gjelder kommunen innsats for mennesker med psykisk utviklingshemning i sin alminnelighet.

I Skjema B og C ønsker vi opplysninger om den enkelte bolig. I disse boligskjemaene ønsker vi bare opplysninger om det vi kaller egne boliger for mennesker med psykisk utviklingshemning. Med egne boliger mener vi her alle boliger hvor mennesker med psykisk utviklingshemning ikke bor sammen med foresatte. Det omfatter heller ikke plass på sykehjem eller aldershjem.

Vi ber dere om å gruppere egne boliger i fire boformer. Disse har vi kalt bokollektiv, bofelleskap, samlokalisert bolig og individuell bolig. Bokollektiv og bofellesskap er boenheter som hver består av flere privatenheter. Vi regner hver privatenhet som egen bolig. Individuelle boliger og samlokaliserte boliger er selvstendige boliger som hver bare rommer en enkelt privatenhet. En nærmere forklaring på hvordan de fire boformene er avgrenset er gitt på spørreskjemaets forside.

Skjema B gjelder beholdte boliger. Vi ønsker her at en skal ta med alle boliger hvor innflyttingen har skjedd eller vil skje innen 1.7.91. I dette skjemaet ønsker vi at en fyller ut en linje for hver privatenhet. Her skal en også ta med de enhetene hvor det ikke bor personer med psykisk utviklingshemning. Dette ønsker vi opplysninger om for å få en oversikt over det samlede antall privatenheter i den enkelte boenhet. Vi ønsker dessuten en oversikt over hvor mange av privatenhetene som er i bruk for mennesker med psykisk utviklingshemning og hvor mange som brukes av andre.

I Skjema C vil vi ha opplysninger om planlagte boliger. I praksis vil da dette omfatte alle boliger hvor innflyttingen er beregnet å skje 1.7.91 eller senere. For planlagte boliger er det nok å fylle ut en linje for hver bolig/boenhet, selv om boenheten består av flere privatenheter.

Vi regner i all hovedsak med at de som har egne boliger er 20 år eller mer. Hvis det er noen under 20 år som har egen bolig, ber vi om at Dere avmerker dette særskilt.

Hvis Dere ikke får plass på boligskjemaene, ber vi om at Dere tar kopi og nummererer boligene/privatenhetene fortløpende. Vi tar gjerne imot tilleggsopplysninger eller kommentarer til spørreskjemaet. Dette kan legges ved på eget ark eller skrives på baksiden av spørreskjemaet.

Vi har lagt ved et sammendrag av rapporten fra den forrige undersøkelsen.

Vi håper at Dere kan finne tid til å besvare spørreskjemaet og sende det tilbake til oss i vedlagt returkonvolutt innen 22.4.91. Om Dere har noe å spørre om angående skjemaene, kan dere kontakte Rolv Lian eller Guri Dyrendahl ved NBI på tlf. (02) 96 55 00.

Med vennlig hilsen
for NORGES BYGGFORSKNINGSINSTITUTT

Rolv Lian

INSTRUKS TIL UTFYLLING AV SPØRRESKJEMA

Egne boliger

Skjema B og C skal bare utfylles for egne boliger.

Egne boliger omfatter ikke boliger hvor mennesker med psykisk utviklingshemning bor sammen med foresatte eller hvor de har plass på institusjon.

Som egen bolig regnes alle selvstendige boliger. Dette omfatter samlokaliserte boliger og individuelle boliger. Som egen bolig regnes også hver privatenhet i boenhetene bokollektiv og bofelleskap.

Nærmere avgrensning av fire boformer med egne boliger:

1. Bokollektiv

Med bokollektiv mener vi boenheter hvor flere privatenheter er gruppert sammen og hvor de som bor i privatenhetene har felles hushold. Det er ikke noe krav at alle privatenhetene skal bebos med personer med psykisk utviklingshemning.

2. Bofelleskap

Med bofelleskap mener vi boenheter hvor flere privatenheter er gruppert sammen og hvor det er adgang til fellesrom, men hvor hver privatenhet har eget hushold. Det er ikke noe krav at alle privatenhetene skal bebos med personer med psykisk utviklingshemning.

3. Samlokalisert bolig

Med samlokalisert bolig mener vi en selvstendig bolig for en eller flere personer med psykisk utviklingshemning som er lokalisert sammen med andre selvstendige boliger for slike personer i et boligområde eller et hus. Om de ligger i samme hus, er de ikke gruppert rundt et fellesrom. En samlokalisert bolig består pr. definisjon av en privatenhet, uansett boligens størrelse.

4. Individuell bolig

Med individuell bolig mener vi en selvstendig bolig for en eller flere personer med psykisk utviklingshemning som ikke er lokalisert sammen med andre boliger for personer med psykisk utviklingshemning. Dette gjelder boliger uansett hustype. En individuell bolig består pr. definisjon av en privatenhet, uansett boligens størrelse.

SPØRRESKJEMA

BOFORHOLD FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMNING 1991

OPPLYSNINGER TIL HJELP FOR UTFYLING AV SKJEMA B OG C

A. Skjema B og C skal bare fylles ut for egne boliger

Boliger hvor mennesker med psykisk utviklingshemning bor sammen med foresatte eller hvor de har plass på institusjon regnes ikke som egne boliger og skal derfor ikke føres opp. Alle andre boliger regnes som egen bolig og skal føres opp.

B. Egne boliger skal i Skjema B og C grupperes i fire ulike boformer. Den enkelte boform er avgrenset på følgende måte:

1. Bokollektiv

Med bokollektiv mener vi boenheter hvor flere privatenheter er gruppert sammen og hvor de som bor i privatenhetene har felles hushold. Det er ikke noe krav at alle privatenhetene skal bebos med mennesker med psykisk utviklingshemning.

2. Bofellesskap

Med bofellesskap mener vi boenheter hvor flere privatenheter er gruppert sammen, hvor det er adgang til felles kjøkken eller felles oppholdsrom, og hvor hver privatenhet har eget hushold. (Boenheter som har blanding av felleshushold og privatenheter med eget hushold, skal regnes som bofellesskap.) Det er ikke noe krav at alle privatenhetene skal bebos med mennesker med psykisk utviklingshemning.

3. Samlokalisert bolig

Med samlokalisert bolig mener vi en selvstendig bolig for en eller flere personer med psykisk utviklingshemning som er lokalisert sammen med andre selvstendige boliger for slike personer i et boligområde eller et hus. Samlokaliserte boliger gir ikke adgang til felles kjøkken eller felles oppholdsrom. (Boliger som ikke gir adgang til felles kjøkken eller felles oppholdsrom, men som gir adgang til andre typer fellesrom, skal regnes som samlokalisert.) En samlokalisert bolig har pr. definisjon bare en privatenhet, uansett boligens størrelse.

4. Individuell bolig

Med individuell bolig mener vi en selvstendig bolig for en eller flere personer med psykisk utviklingshemning som ikke er lokalisert sammen med andre boliger for personer med psykisk utviklingshemning. Dette gjelder boliger uansett hustype. En individuell bolig har pr. definisjon bare en privatenhet, uansett boligens størrelse.

BOFORHOLD FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMNING 1991

SKJEMA A: OPPLYSNINGER SOM GJELDER HELE KOMMUNEN

---

0. Kommunnavn: Kommune-
nummer:

1. Har kommunen til nå formidlet eller bygget egne boliger for mennesker med psykisk utviklingshemning? JA NEI
HVIS JA, FYLL UT SKJEMA B

2. Finnes det i kommunen mennesker med psykisk utviklingshemning som har skaffet seg egen bolig uten hjelp av kommunen? JA NEI
HVIS JA, FYLL UT SKJEMA B

3. Planlegges det å bygge boliger til mennesker med psykisk utviklingshemning i kommunen? (I regi av kommunen eller andre) JA NEI
HVIS JA, FYLL UT SKJEMA C

4. Tar kommunen sikte på å skaffe boliger til mennesker med psykisk utviklingshemning fra den eksisterende boligmassen? Ja Nei

ANTALL BOLIGER/ PRIVAT- ENHETER	ANTALL PERSONER
<input type="text"/>	<input type="text"/>

5. Hvor mange mennesker med psykisk utviklingshemning har kommunen ansvaret for? **ANTALL PERSONER**

<input type="text"/>
<input type="text"/>

a. Alle, uansett alder .....

b. Alle som er 20 år eller mer .....

6. Hvor og hvordan bor de som er 20 år eller mer? **ANTALL BOLIGER/PRIVAT-ENHETER** **ANTALL PERSONER**

	ANTALL BOLIGER/ PRIVAT- ENHETER	ANTALL PERSONER
- I denne kommunen, har egen bolig	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- I denne kommunen, bor sammen med foresatte	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- I denne kommunen, bor på aldershjem, sykehjem .	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- Bor fast i annen kommune med utgifter dekket ..	<input type="text"/>	<input type="text"/>
- Bor midlertidig i annen kommune	<input type="text"/>	<input type="text"/>

---

7. Er det mennesker med psykisk utviklingshemning, ut over de som bor på aldershjem eller sykehjem, som bor i boliger som er regulert etter forskrifter for sykehjem og boform for heldøgns omsorg?	☐ Ja ☐ Nei	ANTALL PERSONER UNDER 20 ÅR	ANTALL PERSONER 20 ÅR OG OVER
	—	<input type="text"/>	<input type="text"/>

---

8. Hvor mange av de som er 20 år eller mer mangler og har behov for egen bolig?	ANTALL PERSONER	ANTALL BOLIGER/ PRIVAT- ENHETER
Hvor mange boliger/privatenheter ville dekke dette behovet?	<input type="text"/>	<input type="text"/>

---

9. Er bolig tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemning organisert som egen driftsenhet eller er de integrert i de ordinære omsorgstjenestene?	☐ Egen driftsenhet ☐ Integrert i ordinære omsorgstjenester
--	---

BOFORHOLD FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMNING 1991

SKJEMA B: OPPLYSNINGER OM BEBODE BOLIGER. (INNFLYTTING FØR 1.7.91)

For samlokaliserte og individuelle boliger skal det fylles ut en linje for hver bolig.
 For bokollektiv og bofellesskap skal det fylles ut en linje for hver privatenhet i boenheten,
 uansett om det bor personer med psykisk utviklingshemning i denne enheten eller ikke.

NR.	IDENTIFISERING AV DEN ENKELTE BOLIG/BOENHET	a.	b.	c.	d.	e.	f.	g.	h.	i.	j.	k.	l.	m.	n.	UTFYLLES BARE FOR BOKOLLEKTIV OG BOFELLESSKAP		
																1.	2.	
1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
12																		

Hovedkontor Oslo:
 Forskningsveien 3b
 Telefon: (02) 46 98 80
 Telefax: (02) 69 94 38
 Postadresse:
 Postboks 123, Blindern
 0314 Oslo 3
 Telegramadresse:
 Byggforsk
 Postgiro: 4 160 495
 Bankgiro: 5084.05.10058

 Trondheim:
 Hogskoleringen 7
 Telefon: (07) 59 33 90
 Telefax nr.: (07) 59 33 80
 Postadresse:
 Hogskoleringen 7
 7034 Trondheim - NTH

 Narvik:
 Ornesveien 1A
 Telefon: (082) 41 210
 Telefax nr.: (082) 47 260
 Postadresse:
 Postboks 250
 8501 Narvik

Prosjekt nr.: O-4122	Sted/dato: Oslo, 26.8.92
Prosjektleder/forfatter: Guri Dyrendahl og Rolv Lian	

Oppdragsgiver: Sosialdepartementet og Kommunaldepartementet
Oppdragsgivers adresse: P.B. 8011 Dep., 0030 Oslo
Oppdragsgivers referanse:

RAPPORT

SLIK BOR DE NA

BOFORHOLD FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMMING

EN LANDSOMFATTENDE UNDERSØKELSE

Ny hverdag i eget hjem: Prosjektrapport nr.1, 1992

Kort sammendrag:

Undersøkelsen er en del av et prosjekt som evaluerer bolig- og tjenstedelen av ansvarsreformen for mennesker med psykisk utviklingshemming. En tilsvarende før-undersøkelse ble foretatt våren 1989. Våren 1991 ga 335 kommuner med 73% av landets befolkning nye opplysninger om boliger, tjenester og videre planer. Undersøkelsen gir en stor mengde data om utviklingstakt og retning bl.a. for antall beboere, boform, eie- og leieforhold, boligstandard, bomiljø og tjenesteyting. Rapporten sammenholder funnene med situasjonen i 1989 og med politiske retningslinjer og mål.

Vi finner en kraftig økning i antall boliger og omfang av tjenester. Pr. 1.1.92 bor 6.250 voksne personer med psykisk utviklingshemming i egen bolig. Fra våren 1989 til våren 1991 var det blitt 3,5 ganger så mange som bodde i egen bolig. Kommunene vurderer at 74% av alle voksne trenger egen bolig. 74% av dette behovet er dekket 1.1.92. Boligstandarden er stort sett bra for boliger som er tatt i bruk etter at reformen ble vedtatt. Men mange tidligere HVPU-boliger har understandard og representerer et skjult udekket behov. Få eier sin bolig/leilighet. De fleste leier av kommunen. Tjenestecomfanget har økt kraftig. 39% av brukerne har tilgang til hjelp hele døgnet, 17% har det hele dagen.

 Faste emneord: Feltundersøkelse   Laboratorieundersøkelse   Utredning   Beregning   Skade

Andre godkjente emneord: Psykisk utviklingshemming - Ansvarsreform- Boforhold - Dagliglivs-/omsorgstjenester Evaluering	Byggverkets adresse:	Byggeår:	
		Vår ref.:	Kvalitetssikring:
		Ansvarlig sign.:	

Sept. - 12